

Anne Sipilä

"ELÄMÄNTILANTEISIIN REAGOIMISTA, KOSKA SITÄHÄN TÄÄ ON"

Sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kokemuksia
alaikäisenä ilman huoltajaa maahan tulleiden jälkihuollon
sosiaalityöstä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2022

TIIVISTELMÄ

Anne Sipilä: "ELÄMÄNTILANTEISIIN REAGOIMISTA, KOSKA SITÄHÄN TÄÄ ON" Sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kokemuksia alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden jälkihuollon sosiaalityöstä

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma

Lokakuu 2022

Tämän laadullisen pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneilla nuorilla ja heidän kanssaan työskentelevillä sosiaalityöntekijöillä on kotoutumislain nojalla annettavasta jälkihuollosta 18–25-vuotiaille nuorille. Tutkielman keskiössä on kokemukset sosiaalityön sisällöistä. Pyrin saavuttamaan tutkielmalle asetetut tavoitteet kahden tutkimuskysymyksen avulla: "Millaisia kokemuksia alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleilla nuorilla on jälkihuollon sosiaalityön sisällöistä?" ja "Millaisia kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleiden jälkihuollon sosiaalityön sisällöistä?"

Ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneille nuorille suunnattu jälkihuollon tuki on tarkoitettu avuksi kotoutumisessa ja itsenäistymisessä. Jälkihuollon piiriin voi kuulua 18–25-vuotiaat ilman huoltajaa Suomeen alaikäisenä saapuneet nuoret, mutta kaikki tähän ryhmään kuuluvat eivät ole jälkihuollon piirissä johtuen lain suomasta vapaaehtoisuudesta tuen tarjoamisessa, minkä seurauksena nuoret ovat asuinkunnasta riippuen eriarvoisessa asemassa.

Tutkielman teoreettinen viitekehys muodostuu jälkihuoltoikäisten ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden elämäntilanteisiin keskeisimmin vaikuttaneiden tekijöiden määrittämisestä. Taustoituksessa perehdyn lähdön taustalla vaikuttaneisiin tekijöihin, uuteen maahan saapumiseen, kotoutumiseen ja maahanmuuttajasosiaalityöhön sekä ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden jälkihuollon järjestämiseen.

Tämän tutkimuksen aineisto sisältää kahden sosiaalityöntekijän yhteishaastattelun ja neljän jälkihuollon nuoren yksilöhaastattelun. Haastattelut olivat teemahaastatteluja eli puolistrukturoituja haastatteluja. Analysoin aineiston aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistettävyyteen, mutta pyrin kuitenkin tämän pienen tutkimusjoukon kertomuksista paikantamaan kokemuksia toimivista käytännöistä ja kehityksen kohteista, sillä yksilöitä tutkittaessa saadaan aina havaintoja myös jostain yleisestä.

Esitän tutkielman tulokset haastatteluissa määrittyneiden sosiaalityön keskeisimpien sisältöjen mukaisesti kronologisessa järjestyksessä jälkihuoltoon ohjautumisesta, työskentelyn aloittamisesta ja keskivaiheen tuesta palvelun päättämiseen. Jaan tulososiossa sosiaalityön sisällöt sosiaalityölliseen ohjaukseen ja neuvontaan sekä psykososiaaliseen sosiaalityöhön. Haastatteluissa keskeisimmiksi sosiaalityölliseen ohjaukseen ja neuvontaan liittyviksi osa-alueiksi määrittyivät asiakassuunnitelman tekeminen, oleskeluun liittyvien lupa-asioiden hoitaminen, talousasioissa auttaminen sekä opintojen ja työn pariin tukeminen. Haastatteluissa psykososiaalisen sosiaalityön sisällöiksi määrittyivät luottamussuhteen muodostaminen, psyykinen tuki ja perheen kaipuun käsitteleminen.

Tutkielman johtopäätöksinä esitän, että jälkihuollon sosiaalityön avulla on mahdollista auttaa nuoria itsenäistymiseen kuuluvissa asioissa niin konkreettiseen asioiden hoitamiseen liittyvällä tasolla kuin psyykkisellä tasolla, mikä puoltaa palvelun tasa-arvoisen saavutettavuuden tärkeyttä. Historiaa ja nykyhetkeä tarkastellessa voi olettaa ilman huoltajaa alaikäisenä kotimaastaan lähteneitä olevan jatkossakin, jolloin palveluiden ylläpitäminen ja kehittäminen on tärkeää.

Avainsanat: Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleet, jälkihuolto

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Anne Sipilä: "REACTING TO LIFE EVENTS, BECAUSE THAT'S WHAT IT IS" Experiences of social workers and unaccompanied minors in after-care social work

Master's thesis

Tampere University

Master's Programme in Social work

Lokakuu 2022

The purpose of this master's thesis was to find out about the experiences of social workers and unaccompanied minors in after-care social work. This thesis is focused on how the clients and social workers have experienced after-care social work contents. I aim to reach the goals of this thesis with two research questions: "How unaccompanied minors have experienced the social work contents in after-care?" and "How have social workers experienced the contents in after-care social work?"

People who have arrived in the country unaccompanied when they were under aged have a possibility to get special support called after-care when they turn 18 until they turn 25. The aim of after-care is to help those people to integrate, acculturate, and to become independent. The Finnish legislation does not require municipalities to organize this type of support, which leaves these young adults in unequal positions depending on their place of residence.

The theoretical framework of this thesis consists of the central factors that have affected after-care clients' lives. Those are the reasons behind leaving, arriving to new country, immigrant social work, integration, and organizing after-care. The research material consists of a discussion between two social workers and four clients' individual interviews. The interviews were semi-structured interviews. Interviews were analyzed with data driven qualitative content analysis. Qualitative research does not seek to generalize results but in this thesis, I aim to find out about functional practices and practices that may need development because by examining individuals it is possible to find perceptions of something general.

The results of this thesis are presented chronologically according to central social work contents from starting after-care service, middle phase support to ending the after-care service. Results of the social work contents are divided to social work advising and counseling and to psychosocial social work contents. In after-care social work advising and counseling includes clienthood planning, helping with residence permits, helping with finances and supporting with studies and work. Psychosocial social work includes forming a confidential relationship, psychic support and helping to handle the consequences of missing a family.

In conclusion, through after-care it is possible to support these young adults to become independent by advising and giving psychosocial support, which advocates that it is important to have equal rights to this social service. Based on history and present time it can be assumed that there will be unaccompanied minors in coming years as well, which means that it is important to maintain and develop after-care services.

Avainsanat: unaccompanied minors, after-care

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 ILMAN HUOLTAJAA ALAIKÄISENÄ MAAHAN TULLEET.....	4
2.1 Syitä ilman huoltajaa matkaan lähtemisen taustalla	4
2.2 Uuteen maahan saapuminen	5
2.3 Kotoutumisen tukeminen ja monikulttuurinen sosiaalityö.....	8
2.4 Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuolto	12
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	16
3.1 Tutkimustehtävä	16
3.2 Aineiston ja aineistonkeruumenetelmän kuvaus	17
3.3 Kokemuksen tutkiminen.....	20
3.4 Aineiston analyysi	23
3.5 Tutkimusetiikka ja aineiston hallinta.....	24
4 ALAIKÄISENÄ ILMAN HUOLTAJAA TULLEIDEN JÄLKIHOULLON SOSIAALITYÖ	28
4.1 Jälkihooltoon ohjautuminen ja työskentelyn aloittaminen	28
4.2 Sosiaalityöllinen ohjaus ja neuvonta	31
4.2.1 Asiakassuunnitelma ja työskentelyn tavoitteet	31
4.2.2 Lupa-asiat ja oleskelu Suomessa	33
4.2.3 Opinnot ja työ	36
4.2.4 Talous.....	38
4.3 Psykososiaaliset sosiaalityön sisällöt.....	40
4.3.1 Luottamussuhteen muodostaminen.....	41
4.3.2 Psykkinen tuki.....	44
4.3.3 Perheen ja ystävien kaipuun käsitteleminen	47
4.4 Jälkihuollon palvelun päättäminen	49
5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	53
6 LÄHTEET.....	58
7 LIITTEET.....	65
LIITE 1	65
LIITE 2	66
LIITE 3	67
LIITE 4	68

1 JOHDANTO

Ihmisiä muuttaa Suomeen monesta syystä, joista tavallisimpia ovat perheside, työ ja opiskelu. Suomeen muuttaa neljänneksi eniten turvapaikanhakijoita ja kiintiöpakolaisia, joiden voi katsoa olevan maahanmuuttajista haastavimmassa tilanteessa. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat alaikäisenä ja ilman huoltajaa turvapaikkaa hakemaan saapuneet. (Björklund 2014, 9–10.) Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleet ovat alle 18-vuotiaita lapsia, jotka saapuvat maahan ilman laillista huoltajaa (UNHCR 1994). Alaikäisenä ilman huoltajaa matkaan lähteviä on yhä enemmän johtuen sodista, poliittisista konflikteista ja epävakauksista, luonnonkatastrofeista, pakkosiirtolaisuudesta ja äärimmäisestä köyhyydestä (Carlson, Cacciatore & Klimek 2012, 259).

Tavallisesti vanhemman velvollisuuksiin kuuluu tukea nuorta matkalla aikuisuuteen, mutta kaikilla nuorilla tämä ei toteudu. Vanhempien tarjoaman tuen puuttuessa yhteiskunnallinen tuki sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmän kautta korostuu. Tällaisessa tilanteessa sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmän on tarkoitus olla vähentämässä perheen puutteen luomaa eriarvoisuutta ja olla tukemassa yhdenvertaisempien mahdollisuuksien saavuttamista esimerkiksi opinnoissa ja työelämässä (Hirschovitz-Gertz ym. 2022, 27.) Ilman huoltajaa tulleille täysi-ikäistyminen ja täysi-ikäisenä yhteiskunnassa selviäminen tuo monia haasteita (Martiskainen 2016, 93). Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, jonka takia syrjäytymisen ehkäisy tukipalveluiden avulla on tärkeää (Hirschovits-Gertz ym. 2022, 26).

Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden täysi-ikäistyneiden tuki määritellään kotoutumislaisissa (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386) lyhyesti tukitoimenpiteiksi, joiden piirissä nuori voi olla 25-vuotiaaksi asti tai kunnes hänen huoltajansa saapuu Suomeen. Termi jälkihuolto on vakiintunut tapa viitata tähän tukeen, vaikka lain tasolla tätä ilmaisua ei käytetä. Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleille nuorille aikuisille suunnatun tuen yläikärajaa nostettiin 21-vuotiaasta 25-vuotiaaseen vuonna 2020, jolloin kotoutumislakiin tehtiin myös terminologisia muutoksia, joilla pyrittiin selventämään eroa lastensuojelun jälkihuollon ja kotoutumislain alaisten tukipalveluiden välillä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020).

Ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneiden täysi-ikäistyessä kotoutumislain mukaisen jälkihuollon on tarkoitus auttaa nuorta kotoutumisessa ja itsenäistymisessä (Berschewsky 2017, 37). Jälkihuollossa asiakkaiden tarpeisiin pyritään vastaamaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin. Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien jälkihuoltotyössä on paljon yhteistä. Tyypillisesti sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat huolehtivat yhdessä tai keskenään sopien asiakkaan

ohjaamisesta, neuvomisesta ja yleisestä psykososiaalisesta työstä. Keskeisimpinä eroina ovat sosiaalityöntekijän vastuu asiakassuunnitelman laatimisesta asiakkaan kanssa, asiakasta koskevien päätösten valmisteleminen ja tekeminen sekä kokonaisvastuu asiakkaan tilanteen arvioinnista, seurannasta ja asiakkuuden lopettamisesta. (Pukio 2016, 74.)

Kaikki yksin alaikäisenä Suomeen tulleista ei ole jälkihuollon piirissä johtuen lain suomasta vapaaehtoisuudesta tuen tarjoamisessa, minkä seurauksena nuoret ovat asuinkunnasta riippuen eriarvoisessa asemassa (Berschewsky 2017, 37; Martiskainen 2016, 92). Esimerkiksi lastensuojelulaki (2007/417) velvoittaa kuntia tarjoamaan jälkihuollon palvelut, mutta kotoutumislainsäädännössä ei ole samanlaista velvoitetta, minkä vuoksi kuntien tarjonta kotoutumislain nojalla järjestettävistä tukitoimista vaihtelee (Lepola 2019). Valtio korvaa jälkihuollosta aiheutuneet kustannukset kunnalle (Laki kotoutumisen edistämisestä §49), mutta palveluita ei Työ- ja elinkeinoministeriön (2014, 27) mukaan tarjota nuorille riittävästi.

Lait ja sopimukset muodostavat viitekehyksen jälkihuollon järjestämiselle Suomessa, mutta tietoa kotouttamislain mukaisen jälkihuollon varsinaisista sisällöistä on niukasti (Berschewsky 2017, 37; Hirschovits-Gerz & Weckroth 2022, 122). Martiskaisen (2016, 92) mukaan olisi tärkeää selvittää eri paikkakuntien jälkihuollon malleja ja miten jälkihuoltoa pystyttäisiin toteuttamaan kustannustehokkaasti ja laadukkaasti kaikille sitä tarvitseville. Tutkielmani tekemisen aikana Terveystieteiden tutkimuskeskus julkaisi laajamittaisen raportin, jossa tarkastellaan aikuistumisen tueksi järjestettyjä palveluita lastensuojelun jälkihuollon ja kotoutumislain mukaisen tuen näkökulmista. Raportin julkaisua on perusteltu muun muassa näiden erityisryhmien tuen ja palveluiden järjestämisen hajanaisella kokonaiskuvalla sekä valtakunnallisen kokonaiskuvan puuttumisella. Raportissa viitataan alueellisissa erillisjärjestelmissä ja erillisryhmissä haasteena olevaan yhdenvertaisuuden saavuttamiseen, johon on mahdollista pureutua tilannekuvan kartoittamisella ja palveluiden kehittämisellä (Hirschovitz-Gerz 2022, 20.)

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia kokemuksia ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneilla nuorilla ja heidän kanssaan työskentelevillä sosiaalityöntekijöillä on kotoutumislain nojalla 18–25-vuotiaille annettavasta jälkihuollon sosiaalityöstä. Tutkielman keskiössä on kokemukset sosiaalityön sisällöistä, jolloin tutkielmassa muodostuu myös kuva kotoutumislain mukaisen tuen sosiaalityön työtehtävistä. Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalihoitajien työn erilaisista painotuksista johtuen keskityn tässä tutkielmassa yleisen jälkihuollon näkökulman sijaan jälkihuollon sosiaalityön näkökulmaan. Asettamani tavoitteiden on tarkoitus tukea ja

täydentää toisiaan luoden mahdollisuuden aiheen jäsenllylle ja käytäntöön kiinnittyvälle tarkastelulle.

Viimeisen vuosikymmenen aikana ilman huoltajaa tulleet nuoret ovat saaneet yhä enemmän huomiota sekä akateemisessa tutkimuksessa että yleisessä keskustelussa (Herz & Lalander 2017, 1062). Useat tutkimukset ovat kuitenkin keskittyneet ilman huoltajaa tulleiden vastaanottoon ja heti maahantuloa seuraavaan aikaan (Björklund 2014, 81), minkä seurauksena koin tärkeäksi tuottaa tietoa tämän vaiheen ohittaneiden henkilöiden elämäntilanteista. Yksintulleita turvapaikanhakijoita koskevassa keskustelussa nousee monesti esille teemat alaikäisten turvapaikanhakijoiden lisääntyneistä määristä, ikätesteistä, etuuksista ja perheen yhdistämiskäytännöistä, jolloin kysymykset yksintulleiden hyvinvoinnista ja heidän kokemuksistaan ovat jääneet vähemmälle (Mustonen 2011, 7–8). Tutkimuksissa ja dokumenteissa yksin tulleet kategorisoituvat omaksi ryhmäkseen, vaikka he eroavat toisistaan niin sukupuolen, iän, etnisyyden, uskonnon kuin aiempien ja nykyisten kokemusten osalta (Wernesjö 2011, 496) Peltolan ja Moision (2017, 41–42) lasten ja nuorten palvelukokemuksia käsittelevässä kirjallisuuskatsauksessa monikulttuurisuus oli yleisimmin käsitelty erityisteema, mutta monikulttuurisuuden huomiointi painottui näissä kuitenkin vahvasti koulutukseen, harrastuksiin ja nuorisotyöhön. Peltolan ja Moision (2017, 42) mukaan olisi tärkeää tuottaa monikulttuurisuusnäkökulman huomioivaa tutkimusta myös muista palveluista.

Käsittelen tutkielman teoriaosuudessa ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden lähtöön johtaneita syitä, uuteen maahan saapumista ja kotoutumisen tukemista sosiaalityön näkökulmasta, aiempiin tutkimuksiin ja ajankohtaiseen lainsäädäntöön pohjautuen. Tämän jälkeen perehdyn jälkihuoltoon ja sen järjestämisen tapoihin. Tutkielman teoriaosuudesta siirryn kuvaamaan yksityiskohtaisemmin tutkimuksen tarkoitusta ja tavoitteita, minkä jälkeen etenen aineiston, tutkimusmetodin, analyysimenetelmän ja tutkimusetiikan kuvaamiseen. Tämän tutkielman aineisto koostuu kahden sosiaalityöntekijän yhteisestä keskustelunomaisesta haastattelusta sekä neljän jälkihuolto nuoren yksilöhaastattelusta. Aineistonkeruu toteutettiin teemahaastatteluinä touko-kesäkuussa 2022. Analysoin tutkimusaineiston aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutkielman tulososio rakentuu saamieni tulosten pohjalta keskeisimpiin ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuollon sosiaalityön sisältöihin sekä sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuolto nuorten kokemuksiin niistä. Lopuksi kokoon yhteen johtopäätökset, joissa peilaan sosiaalityöntekijöiden ja nuorten kokemuksia toisiinsa sekä pohdin tutkielman antia sosiaalityölle.

2 ILMAN HUOLTAJAA ALAIKÄISENÄ MAAHAN TULLEET

2.1 Syitä ilman huoltajaa matkaan lähtemisen taustalla

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (1948) kolmannen artiklan mukaan kaikki ihmiset ovat oikeutettuja elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Kuitenkin maailmanlaajuisesti vainojen, väkivallan, konfliktien ja ihmisoikeusrikkomusten vuoksi pakkosiirtolaisuus on ennätyslukemissaan, arviolta 84 miljoonassa henkilössä. Pakkosiirtolaisilla viitataan pakolaisiin, turvapaikanhakijoihin ja maiden sisällä muualle lähtemään joutuneisiin. (UNHCR Mid-Year Trends 2021.) Vuonna 2020 pakolaisia oli maailmanlaajuisesti 26,4 miljoonaa ja turvapaikanhakijoita 4,1 miljoonaa (UNHCR Global Trends 2020). Pakolaisella tarkoitetaan henkilöä, joka oleskelee perustellusti kotimaansa ulkopuolella alkuperään, uskontoon, kansallisuuteen, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittiseen mielipiteeseen liittyvän vainon takia ja jolle on myönnetty turvapaikka (Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968, 1 artikla). Näiden henkilöiden joukosta noin kymmenen prosenttia on ilman huoltajaa alaikäisenä matkaa tekeviä. Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleet ovat alle 18-vuotiaita lapsia, jotka saapuvat maahan ilman laillista huoltajaa (UNHCR 1994). Kirjallisuudessa näistä henkilöistä on käytetty sekä termiä yksin tulleet että ilman huoltajaa tulleet. Termi yksin tullut tarkoittaa kirjaimellisesti yksin tullutta, mutta tämä ei välttämättä ole aina osuva kuvaus, sillä usein nämä nuoret saapuvat maahan jonkun muun henkilön tai ryhmän kanssa. Termi ilman huoltajaa tullut kuvaa tarkemmin todellisuutta, eikä poissulje sitä vaihtoehtoa, että lapsi on matkustanut esimerkiksi muun sukulaisen kanssa (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 8).

Yksintulleiden elämäntarinat ovat hyvin heterogeenisiä, mutta yhdistävänä tekijänä on kotimaiden poliittinen epävakaus ja heikko turvallisuustilanne. Suomeen saapuvat alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat hakevat Suomesta kansainvälistä suojelua kotimaansa turvattoman tilanteen takia. Nämä lapset ovat yleensä kokeneet heihin itseensä ja/tai heidän läheisiinsä kohdistettua väkivaltaa. (Mustonen 2011, 7–8.) Ravi Kohlin (2007, 45–46) mukaan valtaosalle lähtijöistä lähdön syynä ovat poliittiset tekijät, eivätkä taloudelliset tekijät, vaikka narratiivi elintasopakolaisista on saanut viime vuosikymmenenä enenevässä määrin jalansijaa.

Turvapaikanhakijalasten reitit Suomeen ovat hyvin erilaisia. Toiset ovat voineet tehdä matkaa muutaman päivän ja toiset jopa vuosia (Mustonen & Alanko 2011, 12–13). Ilman huoltajaa olevat alaikäiset turvapaikanhakijat ovat saattaneet oleskella rajatarkastus- ja matkustusrajoitusvapaalla

Schengen-alueella jo pitkään ennen Suomeen saapumistaan (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 6). Turvapaikanhakijoilla ei käytännössä ole laillisia keinoja saapua Eurooppaan, mikä pakottaa turvautumaan laittomiin keinoihin, esimerkiksi salakuljettajiin. Yksintulleilla ei välttämättä ole henkilöllisyystodistuksia, joiden avulla he pystyisivät laillisesti lähtemään kotimaastaan ja todistamaan henkilöllisyytensä. Näiden asiakirjojen saaminen voi olla vaarallista tai jopa mahdotonta. Joissain maissa lapsia ei rekisteröidä syntyessään, joten kaikilla ei ole tarkkaa tietoa omasta iästään. (Alanko & Mustonen 2011, 12–13; Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 6.) Nuoret ovat saattaneet kuulla pakoon lähettämistä hyvin lyhyellä, jopa vain parin päivän varoitusajalla, jolloin uuteen tilanteeseen sopeutuminen voi olla entistä vaikeampaa ja tarkka määränpää saattaa olla epäselvä (Mikkonen 2011, 82; Halla 2007, 470; Suikkanen 2010, 16).

Vervliet ja muiden (2015, 340) ilman huoltajaa tulleita koskevassa tutkimuksessa valtaosa kertoi lähtöpäätöksen olleen vanhempien ehdotus, johon lapset olivat suostuneet, mutta joissain tapauksissa päätös oli myös tehty lapsen puolesta. Yksintulleiden joukossa on selkeästi vähemmän tyttöjä kuin poikia, mikä johtuu esimerkiksi pelosta joutua raiskauksien tai sieppauksen uhriksi sekä kulttuurikohtaisista eroista, joissa ajatellaan pojan todennäköisemmin selviävän matkasta (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 6; Alanko & Mustonen 2011, 13). Useimmiten matkaan lähetetään perheen vanhin poika (Vervliet 2015, 340). Tutkimusten mukaan vanhemmat haluavat lapsilleen hyvää ja mahdollisuuden parempaan elämään kuin heillä itsellään on, minkä vuoksi he ovat valmiita merkittävään rahalliseen panostukseen ja antamaan lapsensa vieraiden ihmisten käsiin ja eroon omista vanhemmista (Kohli 2007, 46). Lähtiessään nuorilla on monesti korkeat odotukset tulevaisuuden turvasta elinympäristöstä, opiskelu- ja työmahdollisuuksista (Vervliet 2015, 336). Kotimaistaan lähtemään joutuneet ihmiset etsivät uudesta maasta järjestystä, rauhaa ja tavallisen elämän rytmiä (Kohli 2007, 1).

2.2 Uuteen maahan saapuminen

Vuonna 2020 Euroopasta haki turvapaikkaa 13 600 ilman huoltajaa saapunutta alaikäistä, joista suurin osa tuli Afganistanista, Syyriasta ja Pakistanista (Eurostat 2021). Suomeen on 2010-luvulla saapunut vuosittain 150–3000 ilman huoltajaa liikkuvaa lasta (Pakolaisneuvonta 2022). Näiden lasten asema pyritään turvaamaan lasten etuun kantaa ottavalla lainsäädännöllä sekä sopimuksilla. Esimerkiksi Lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1991) allekirjoittaneet valtiot lupaavat taata lapsen hyvinvoinnin kannalta välttämättömän suojelun ja huolenpidon. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa kehoitetaan takaamaan kaikki sopimuksessa mainitut oikeudet kaikille lapsille

ilman minkäänlaista lapsen tai hänen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, sosiaaliseen tai etniseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua. Yksin alaikäisenä tulleiden asemasta ja oikeuksista säädetään lisäksi laissa kotoutumisen edistämisestä (2010/1386) ja laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (2011/746).

Nuorimmat alaikäisinä yksin tulleet ilmoittautuvat turvapaikanhakijaksi yleensä tuttavan tai sukulaisen toimesta. Yksintulleita alaikäisiä on mahdollista käännättää ainoastaan, mikäli lähtömaan vastaanotosta ja olosuhteiden turvallisuudesta voidaan varmistua. Käytännössä Suomi käännättää alaikäisinä yksintulleita ainoastaan, jos nämä paljastuvat täysi-ikäisiksi. (Björklund 2014, 21–24.) Maahanmuuttovirasto selvittää Dublin-asetuksen periaatteen mukaisesti, mikä maa on vastuussa turvapaikkahakemuksen käsittelystä. Periaatteen mukaan turvapaikkaperusteet tutkitaan vain yhdessä EU-maassa. Alaikäistä ei kuitenkaan pääsääntöisesti palauteta toiseen EU-maahan, vaan hänen hakemuksensa käsitellään sen hetkisessä oleskelumaassa. (Maahanmuuttovirasto 2020.) Turvapaikanhakijoiden kansainvälistä suojelua koskevat hakemukset käsitellään samassa prosessissa hakijan iästä riippumatta (Pakolaisneuvonta 2022). Alaikäisten hakemukset käsitellään kuitenkin kiireellisesti ja päätöksenteossa kiinnitetään erityistä huomiota lapsen etuun, kehitykseen ja terveyteen (Ulkomaalaislaki 2004/301, 6§). Yli 12-vuotiasta lasta on kuultava häntä koskevissa päätöksissä, myös nuorempaa voidaan kuulla hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden (Pakolaisneuvonta 2022).

Ilman huoltajaa Suomeen saapuvien turvapaikanhakijalasten vastaanottoon ja palveluihin alettiin panostaa 1990-luvun alusta lähtien, minkä pohjalta luotiin myös erillinen lapsen edusta huolta pitävä edustajajärjestelmä vuonna 1993 (Lepola 2012). Jokainen ilman huoltajaa turvapaikanhakijana Suomeen saapunut lapsi saa itselleen edustajan, jonka tehtävänä on ainoana henkilönä käyttää laillisesti huoltajan puhevaltaa. Edustaja pitää yhteyttä viranomaisten, oikeusavustajan ja muiden turvapaikkaprosessin kannalta olennaisten tahojen kanssa. Edustajan tehtävien tärkein periaate on lapsen edun toteutumisen valvominen. (Pakolaisneuvonta 2022.)

Ilman huoltajaa tulleiden lasten kokemukset voivat olla keskenään hyvin erilaisia, mutta monet heistä ovat altistuneet turvattomille tilanteille ja useammalle yhtäaikaiselle traumatisoivalle stressitekijälle, jotka voivat häiritä normaalia kehitystä ja arjesta suoriutumista (Suikkanen 2010, 16). Ravi Kohli (2007, 2) puhuu tutkimuksessaan kolmesta psykologisesta haasteesta, jotka uuteen maahan tulleiden täytyy selättää. Ensimmäinen näistä on uusien tapojen ja sääntöjen omaksuminen sopeutumisen

edellytyksenä. Toisena heidän mielissään saattaa olla vahvoja muistoja traumaattisista kokemuksista esimerkiksi sodista johtuen. Kolmanneksi uuden yhteiskunnan systeemin ymmärtäminen ja byrokratiasta selviäminen voivat tuntua hyvin monimutkaiselta. Nuoret voivat olla pitkään myös niin sanotussa liminaalitulassa, jossa he eivät ole vielä täysin irrottautuneet lähtöään edeltävistä olosuhteista, mutta eivät myöskään kotiutuneet uuteen ympäristöönsä (Kaukko & Wernesjö 2017, 10).

Valtaosa ilman huoltajaa Suomeen saapuneista alaikäisistä on 16–17-vuotiaita nuoria, jotka saavat asua perheryhmäkodissa tai tukiasumisyksikössä täysi-ikäistymiseensä saakka. Esimerkiksi Suomessa ja Ruotsissa yksin tulleet lapset asuvat pääsääntöisesti ryhmäkodeissa, tukiasunnoissa, perheryhmäkodeissa ja sijais- tai sukulaisperheissä (Anis & Esberg 2018, 191). Alaikäinen turvapaikanhakija voi majoittua myös sukulaistensa luokse, jolloin perhe huolehtii arjen asioista ja vastaanottokeskus on vastuussa muista palveluista (Mustonen & Alanko 2011, 19; Björklund 2014 23). Tällaiset majoitusperheet tuntevat lapsen jollain tavalla entuudestaan ja ovat kykeneväisiä ottamaan lapsen luokseen asumaan. Nämä lapset eivät kuitenkaan lähtökohtaisesti ole lastensuojelun asiakkaita, jolloin majoittavat perheet eivät saa samanlaista tukea kuin sijaisperheet lastensuojelussa. Tässä vaihtoehdossa kulttuurin ja kielen säilyttäminen on helpompaa, mutta välit perheeseen saattavat tulehtua herkästi. (Björklund 2014, 23.)

Ilman perheen tukea selviytymään joutuneilla on todettu enemmän psyykkisiä oireita ja vaikeuksia selvitä vaikeista kokemuksista kuin pakolaislapsilla, jotka ovat vanhempiansa kanssa (Lustig 2004, 26). Perheen puuttumista on vaikeaa kompensoida niin ajallisesti kuin henkisesti (Suikkanen 2010, 18). Suikkasen (2010, 78–79) selvityksen mukaan noin kolmasosa Suomeen saapuneista pakolais- ja turvapaikanhakijalapsista ja -nuorista oireilee psyykkisesti ja ovat traumatisoituneita, ja näistä vain kolmannes on saanut tarvitsemaansa apua. Saatuaan oleskeluluvan monet haluaisivat saada perheensä Suomeen sekä omasta kaipuusta että perheen painostuksesta johtuen (Björklund 2014, 44.) Kotoutumisen näkökulmasta perheenyhdistämisellä voi olla maahanmuuttajien hyvinvointiin merkittävä vaikutus. Kati Turtiaisen (2018, 194) mukaan oikeus perhe-elämään on ihmisoikeuskysymys, jolloin sosiaalityön näkökulmasta on olennaista työskennellä perheenyhdistämisen eteen tai vähintään tarjota riittävää apua ja tukea perheen puuttumisesta aiheutuviin haasteisiin. Monet hallitukset ovat 2010-luvulla kiristäneet perheenyhdistämiseen liittyviä lakeja ja käytäntöjä, mistä johtuen suurin osa yksin tulneiden lasten perheenjäsenille tehdyistä päätöksistä on kielteisiä (Pakolaisneuvonta 2022). Kuusisto-Arponen (2016, 38) pitää selvänä, että Euroopalla ei ole varaa jatkaa perheenyhdistämispolitiikkaa, jossa nuorilla ei ole tosiasiallisia

mahdollisuuksia saada perhettään uuteen asuinmaahansa, sillä tällaisella politiikalla saavutetaan yksinäisten maahanmuuttajien sukupolvi, minkä kustannukset ovat moninkertaiset hyvin toteutettuun perheen yhdistämiseen verrattuna. De Arruda Camaran ja muiden (2022, 52) tutkimuksessa ammattilaisten näkökulmasta perheen rooli korostuu vaikeissa hetkissä, joihin institutionaalisella tuella on vaikeaa täysin vastata. Oman perheen kyky tukea ja lohduttaa haastavissa tilanteissa on useille maahanmuuttajille tärkeää (De Arruda Camara ym. 2022, 52).

Nuoret voivat kokea aiempien kokemustensa perusteella tulevaisuutensa olevan uhattuna, mikä vaikeuttaa sitoutumista kotoutumiseen ja ylipäättään luottamuksen muodostamista auttaviin tahoihin (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018, 372). Ilman huoltajaa matkaa tekevät ovat saattaneet joutua aikuisten painostuksesta tai uhkailusta johtuen vääristelemään ja salaamaan esimerkiksi henkilötietojaan, mikä edesauttaa psykologisen kuorman kasvamista ja vaikeuttaa luottamuksellisten suhteiden luomista saapumismaan huolehtiviin aikuisiin (Suikkanen 2010, 16). Esimerkiksi väkivallan ja kidutuksen takia traumataustaisille henkilöille voi olla vaikeaa muodostaa positiivista riippuvuussuhdetta auttavaan työntekijään, koska menneisyydessä valinnan mahdollisuudet ovat olleet kapeat. Myös käsiteltäviin asioihin lähestyminen lakien kautta voi olla haasteellista, mikäli nuori tai hänen läheisensä ovat kokeneet esimerkiksi kidutusta valtiiovallan taholta. (Turtiainen 2011, 140–154.) Sopeutumisen kannalta vuorovaikutuskokemukset viranomaisten kanssa voivat olla merkityksellisiä, sillä ne voivat vahvistaa esimerkiksi elämänhallinnan ja hyväksytyksi tulemisen tunteita (Kokkonen 2018, 99–100). Vuorovaikutus itsessään ei ole kuitenkaan tae viranomaisen ja nuoren välisen suhteen syntymiselle (emt., 102). Viranomaisten ja pakolaisten vuorovaikutukseen vaikuttavat laissa määritetyt vastuut ja velvollisuudet sekä asiantuntijan valta-asema, jolloin tasa-arvoisen dialogin muodostaminen on hankalaa (emt. 115–119.)

2.3 Kotoutumisen tukeminen ja monikulttuurinen sosiaalityö

Kotoutumislain (2010/1386, 32§) mukaan kunnan tai useamman kunnan on yhdessä laadittava kotouttamisohjelma, jossa määritellään toimet kotoutumisen edistämiseksi ja monialaisen yhteistyön vahvistamiseksi. Ohjelma tarkistetaan vähintään neljän vuoden välein. Kotoutumislain tarkoituksena on taata maahanmuuttajien mahdollisuus aktiiviseen osallistumiseen suomalaisen yhteiskunnan toimintaan ja tukea myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien välillä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita noudattaen. Tavoitteisiin pyritään pääsemään antamalla maahanmuuttajille yhteiskunnassa ja työelämässä vaadittavia tietoja ja taitoja, ehkäisemällä syrjäytymistä ja mahdollistamalla oikeus oman kulttuurin ja kielen ylläpitämiseen (Laki

kotoutumisen edistämisestä 2010/1386, 1§, 3§). Merja Anis (2017, 324) nostaa esille integraation kaksisuuntaisuuden tavoittelemisen, jossa maahanmuuttajat pyrkivät omaksumaan uuden yhteiskunnan toimintatapoja ja vastavuoroisesti yhteiskunta pyrkii luomaan palveluja ja edistämään kulttuurista monimuotoisuutta.

Sosiaalityössä merkityksellistä on eriarvoisuuden ja eriarvoistumisprosessien tunnistaminen ja pyrkimys niiden lievittämiseen (Juhila 2018, 195), jolloin sosiaalityöllä voidaan nähdä olevan tärkeä rooli myös kotoutumisen edistämisessä. Sosiaalityössä toteutetaan jännitteistä hyvinvointivaltion eetosta, jossa pyritään takaamaan kansalaisille vahvat oikeudet. Nämä oikeudet eivät kuitenkaan aina toteudu ja sosiaalityöllä on tässä erityinen asema työskennellä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin turvaamiseksi (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 7). Sosiaalityön ydinarvona on ajatus siitä, että asiakas kohdataan yksilönä hänen elämänsähistoriansa ja -kokemuksensa huomioiden. Kunkin asiakkaan tilanteissa punoutuu omanlaiset sosiaaliset suhteet, taloudellinen tilanne sekä ajattelutapa, joiden alta tulisi nähdä myös täysin yksilöllinen elämäntilanne. Onnistuneesti toteutetussa sosiaalityössä on mahdollista lisätä vastuunkantoa omasta elämästä sekä auttaa ihmisiä hallitsemaan elämäänsä. (Juhila 2008, 96–98.)

Monikulttuurisen sosiaalityön keskiössä ovat maahanmuuttoa edeltävistä elämänvaiheista kehkeytyneet yksilölliset elämäntilanteet ja erilaisten kulttuurien huomiointi (Anis 2013, 147). Maahanmuuttajien kanssa tehtävä sosiaalityö voidaan jakaa vastaanottovaiheen sosiaalityöhön, jossa painotetaan kriisityötä, huolenpidollista työtä, varmistetaan turva sekä tuetaan arkea jäsentävissä rutiineissa ja monikulttuuriseen sosiaalityöhön, jossa huomioidaan kulttuuritaustan vaikutukset kunkin yksilöllisessä tilanteessa (emt., 325). Maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä tavoitellaan kulttuuritietoista työtettä, jossa kulttuuritekijät ja maahanmuutosta johtuvat erityistilanteet huomioidaan tarkasti (emt., 147).

Tyypillisesti keskusteluun tähtäävä sosiaalityö ei välttämättä aina tuota parhainta tulosta, sillä jotkut traumaattisia kokemuksia kokeneet henkilöt voivat kokea puhumisen hyvinkin hankalaksi. Tällöin voi olla hyötyä vaihtoehtoisista työskentelymenetelmistä, kuten eläin-, kuvataide- tai musiikkiterapiasta. (De Arruda Camara & Heino & Juvonen 2022, 60–61.) Tunnistamalla asiakkaiden lähtökohdat ja voimavarat on mahdollista saavuttaa aiempaa toimivampia ja kulttuuritietoisempia ratkaisuja asiakkaille (Anis 2013, 148–149). Asiakkaan kokonaisvaltainen kohtaaminen auttaa hahmottamaan kunkin ihmisen ainutlaatuisuuden, jolloin syntyy mahdollisuus luottamuksellisen ja välittävän suhteen luomiselle. Sosiaalityöllä on kaksi rinnakkain kulkevaa

tavoitetta; toisaalta vastata huolenpidon tarpeeseen ja toisaalta kunnioittaa asiakkaan toimijuutta ja itsemääräämisoikeutta. Myötäelävässä ja välittävässä asiakassuhteessa on mahdollista saavuttaa luottamus, jonka avulla kontrolli ja itsemääräämisoikeus eivät sulje toisiaan pois. (Juhila 2008, 98.) Toivon ylläpitäminen ja asiakkaan kykyihin luottaminen edesauttaa kotoutumista, jolle on tärkeää luoda edellytyksiä maahanmuuttajien käyttämissä palveluissa (Turtiainen 2011, 140–154).

Kotoutumisen tukeminen edellyttää ylikulttuurisen ja ylijarajaisen arjen ymmärtämistä (Kuusisto-Arponen 2016a, 38). Ylijarajainen arki näkyy ihmisten liikkumisen lisäksi aiempaan kotimaahan liittyvinä henkilökohtaisina ja institutionaalisina sidoksina, jotka osaltaan määrittävät maahanmuuttajien hyvinvointia ja tuen tarpeita (De Arruda Camara ym. 2022, 45, 61). Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi on tärkeää huomioida erityistarpeet ja asiakkaiden omalle elämälleen antamat merkitykset (Anis 2013, 148–149). Kuusisto-Arposen (2016a, 35) mukaan monissa Euroopan maissa maahanmuuttajille suunnattu hoiva ja tuki perustuvat voimakkaisiin integraatiotavoitteisiin, jolloin toimijuus ja ylikulttuurinen minuuden rakentuminen saattavat jäädä taka-alalle. Elämän aloittaminen uudessa maassa ja vieraassa kulttuurissa kaventaa autonomiaa, sillä uudessa ympäristössä pärjääminen edellyttää uusia taitoja, joiden omaksuminen vie aikaa (Turtiainen 2011, 140).

Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset ovat yleensä kokeneet jo paljon nuoresta iästään huolimatta. Toisilla kokemukset ovat rankempia kuin toisilla. (Björklund 2014, 55.) Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat monessa suhteessa vahvoja ihmisiä, mutta tarvitsevat erityistä tukea haasteelliseen tilanteeseensa (Alanko & Mustonen 2011, 14). Palveluiden tarjoamisella ja järjestämisellä tulisi tähdätä lapsen kasvuun tasapainoiseksi ja vastuulliseksi aikuiseksi, joka pystyy itsenäiseen elämään ja ylläpitämään ihmissuhteita (Taskinen 2011, 55). Yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden uudenaikaisessa arjessa osallisuuden on nähty toteutuvan näkemysten ja mielipiteiden kysymisen sijaan paremmin turvallisesti rytmittyvässä arjessa ja turvallisten aikuisten läsnäololla. (Honkasalo 2016, 12–13.) Ennen kaikkea työskentelyn tulisi määrittää yhteisesti oppimalla ja havainnoimalla (Turtiainen 2011, 140–154).

Kotoutumisen onnistumisessa ja kotoutumismahdollisuuksissa mielenterveyden hyvinvoinnilla on olennainen rooli. Pakolaisuus ja turvapaikkaprosessi ovat riskitekijöitä mielenterveydelle. Maahanmuuttajien keskuudessa etenkin traumaperäiset oireet ja masennus ovat tyypillisiä. Hoitoon pääsemisessä ja hakeutumisessa saattaa olla useita pulmia, kuten kulttuurierot, tiedon puute ja vaikeus tunnistaa hoidon tarvetta. Hoitamattomat mielenterveyden ongelmat kasautuvat ja aiheuttavat

vaikeuksia useilla elämän osa-alueilla, kuten perhe-elämässä, työssä, kielitaidon kartuttamisessa ja muussa sopeutumisessa. (Halla 2007, 469.) Muisti- ja keskittymisvaikeudet ovat psyykkisiä häiriöitä kokevien keskuudessa tyypillisiä, ja ne voivat vaikeuttaa esimerkiksi uuden kielen oppimista ja sopeutumista, mikä entisestään heikentää mielenterveyden tilaa. (Castaneda ym. 2012, 149).

Pakolaisten ennen uuteen asuinmaahan saapumistaan kokemat traumaattiset tapahtumat ja psyykkisesti kuormittavat tilanteet tyypillisesti tiedostetaan palveluverkostossa, mutta on hyvä kiinnittää huomiota myös siihen, että näiden henkilöiden elämäntilanne jatkuu usein pitkään epävarmana myös uudessa kotimaassa, jossa odotetaan samanaikaisesti uuteen yhteiskuntaan sopeutumista ja uuden kielen oppimista (Halla 2007, 470; Castaneda ym. 2012, 149). Nuorten traumaperäiset oireet muistuttavat pitkälti aikuisten vastaavia oireita, joita voivat olla esimerkiksi keskittymisvaikeudet, ihmissuhdeongelmat, aggressiivisuus ja tulevaisuuteen liittyvä näköalattomuus, erilaiset riippuvuudet ja persoonallisuuden muutokset (Suikkanen 2010, 17).

Maahanmuuttajataustaisilla henkilöillä mielenterveyspalveluiden käyttöön saattaa liittyä pelko leimatuksi tulemisesta esimerkiksi muiden samasta maasta tulleiden keskuudessa. (De Arruda Camara ym. 2022, 55). Avunsaantia voi myös viivästyttää asiakkaan kyky reflektoida omaa vointiaan ja kertoa oireistaan. Välillä mielenterveyspalveluiden tarve saattaa jäädä asiakkaalta itseltään tunnistamatta, koska kaikissa kulttuureissa ei ole käytössä yhtä laajaa tai omaa kokemusta painottavaa mielenterveyskäsitteistöä, jolloin mielenterveysongelmat näyttäytyvät somaattisella puolella esimerkiksi erilaisina kipuina, särkyinä tai nukkumisen pulmina. Tunnistamista saattaa vaikeuttaa myös esimerkiksi se, että psyykkiset oireet voivat olla latenteja ja aktivoitua vasta myöhemmin, minkä vuoksi palveluita tulisi olla helposti saatavilla myös myöhemmin. (Castaneda ym. 2012, 149, 161.)

Ilman huoltajaa tulleilla lapsilla ja nuorilla itsellään on omaa oloa ja kotoutumista auttavia sopeutumismenetelmiä. Ni Raghallaighin ja Gilliganin (2010) alaikäisenä ilman huoltajaa tulleita koskevassa tutkimuksessa osallistujilla erilaisia coping-strategioita, joiden he kokivat auttavan sopeutumisessa uudenlaiseen tilanteeseen. Näitä olivat jatkuvuuden tavoittelu muuttuvassa ympäristössä, mukautuminen oppimalla ja muuttamalla, positiivisen asenteen ottaminen, tunteiden tukahduttaminen ja itsenäistyminen. Jatkuvuutta tukee esimerkiksi mahdollisuus oman uskonnon harjoittamiseen ja itselle tutujen ruokien saamiseen. Osallistujat kokivat mukautumiseen pyrkimisen välttämättömäksi edellytykseksi erityisesti sosiaalisten verkostojen luomisessa. Positiivinen asenne oli mahdollista saavuttaa esimerkiksi ajattelemalla, että tulevaisuudessa heillä olisi mahdollisuus

hyvään koulutukseen ja hyvään työpaikkaan sekä mahdollisuus taata mahdollisille tuleville lapsilleen hyvä lapsuus. Itsensä kiireisenä pitäminen esimerkiksi kouluasioiden tai sosiaalisten suhteiden avulla auttoi nuoria pitämään ajatukset poissa menneistä asioista ja turvapaikanhakuprosessista, mutta tämä coping-keino ei pitkällä aikavälillä ole kuitenkaan tutkijoiden mukaan kannattava. Yleistä pärjäämistä edesauttoi myös tavoite itsenäistyä, sillä silloin riippuvuus muista vähenee ja omat valinnanmahdollisuudet kasvavat. (Ní Raghallaigh & Gilligan 2010, 226–231; Jarlby 2021, 188.) Korkiamäki ja Gilligan (2020, 8) nostavat tutkimuksessaan esille ilman huoltajaa tulleiden nuorten coping-strategioina positiivisen suhtautumisen ympäröiviin rakenteisiin, vastustuksen, muiden vakuuttamisen omasta hyvinvoinnista ja tavallisuuteen pyrkimisen. Nämä erilaiset coping-strategiat kertovat nuorten omasta toimijuudesta ja pyrkimyksestä hallita elämäänsä. Vaikka jotkin näistä keinoista saattaisi näyttäytyä esimerkiksi välinpitämättömyytenä tai jopa vihamielisyytenä, tulisi niihin silti reagoida kunnioittavasti (Korkiamäki & Gilligan 2020, 8; Ní Raghallaigh & Gilligan 2010, 234.) Tähän liittyen Merja Anis (2013, 148) nostaa esille tavan tulkita heikoista elämän lähtökohdista kumpuavat ongelmat kulttuurista johtuvaksi käyttäytymiseksi, vaikka ongelmia voitaisiin ratkoa yhteiskuntapolitiikan ja kotouttamisen keinoin.

Sosiaalityön pyrkimyksenä on hävittää sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta pureutumalla yksilöä, yhteisöä ja yhteiskuntaa hallitseviin haitallisiin rakenteisiin ja tottumuksiin (Hokkanen 2013, 55). Sosiaalityöllä on merkittävä rooli maahanmuuttajien ja pakolaisten ihmisoikeuksien paremman toteutumisen edistämiseksi sekä etnisiin vähemmistöihin kohdistuvien ennakkoluulojen kitkemiseksi (Popescu & Libal 2018). Tiina Sotkasiira (2018, 306) nostaa tutkimuksessaan esille maahanmuuttajasosiaalityön rakenteellisen vaikuttamisen tarpeita ja mahdollisuuksia. Sotkasiiran (2018, 306) mukaan sosiaalityö ei kuitenkaan selviä yksin sortavien rakenteiden näkyväksi tekemisestä ja lopulta purkamisesta, vaan se tarvitsee avukseen liittolaisia muilta tilanteeseen vaikuttamaan kykeneviltä tahoilta.

2.4 Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuolto

Ilman huoltajaa tulleille täysi-ikäistyminen ja täysi-ikäisenä yhteiskunnassa selviäminen tuo monia haasteita (Martiskainen 2016, 93). Aikuisuus määrittyy kulttuurissamme vahvasti vastuullisena ajanjaksona, jolloin aikuista voidaan määrittää tiettyjen aikuisuuteen liitettyjen normatiivisten kriteerien kautta (Juhila 2008, 93). Karvonen, Kestilä ja Kauppinen (2018, 27) muistuttavat nuoruuden olevan hyvin merkittävä elämänvaihe, sillä tuolloin monet terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavat käyttäytymispiirteet ja elinympäristöt alkavat vakiintua. Ihmisen ikää koskevat

määrittelyt nousevat esille yhä useammin puhuttaessa eri elämänvaiheista ja -alueista, mikä kertoo iän merkitysten määräytyvän yhteisölle ominaisten ikäkäsitysten mukaan (Rantamaa 2001, 50). Ikä on sosiaalisesti ylläpidetty järjestelmä (Vincent 1995, 21), johon liittyy Rantamaan (2001, 54) mukaan resursseja, mahdollisuuksia, velvollisuuksia, odotuksia ja arvoja. Ikää voidaan kategorisoida monella tapaa. Yleisesti käytetty kategorisointi on jaottelu kronologiseen, biologiseen ja subjektiiviseen ikään. Kronologinen ikä kertoo niin sanotun kalenteri-ikä, mutta ikää määriteltäessä rinnalle voi olla tarpeellista tuoda myös näkökulma biologisesta iästä, joka voi olla vastaamatta kronologista ikää esimerkiksi puutteellisen ravinnon tai päihteidenkäytön vuoksi. Lisäksi voidaan tarkastella subjektiivista, eli yksilön kokemuksellista ikää, johon liittyy kiinteästi yhteiskunnan asettamat odotukset tiettyjen kehitystehtävien saavuttamisesta. (Juvonen 2013, 25–27).

Ilman huoltajaa tulleet kohtaavat elämässään samoja haasteita kuin muutkin nuoret, mutta he joutuvat selviytymään siitä ilman läsnä olevan perheen tukea. Heidän odotetaan sopeutuvan uuteen, täysin erilaiseen kulttuuriin, oppivan uuden kielen ja tavat, mukautuvan koulusysteemiin, sekä tulevan sinuiksi traumaattisten kokemustensa kanssa (Carlson, Cacciatore & Klimek 2012, 263; Björklund 2014, 63). Vanhemman velvollisuuksiin kuuluu tukea nuorta matkalla aikuisuuteen, mutta kaikkien nuorten kohdalla tämä ei toteudu. Vanhempien tarjoaman tuen puuttuessa yhteiskunnallinen tuki sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmän kautta korostuu. Tällaisessa tilanteessa sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmän on tarkoitus olla vähentämässä perheen puutteen luomaa eriarvoisuutta ja olla tukemassa yhdenvertaisempien mahdollisuuksien saavuttamista esimerkiksi opinnoissa ja työelämässä (Hirschovitz-Gertz ym. 2022, 27.) Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, jonka takia syrjäytymisen ehkäisy tukipalveluiden avulla on tärkeää (Hirschovits-Gertz ym. 2022, 26).

Kansainvälisellä tasolla on tunnustettu alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten tarvitsevan tukea reilusti täysi-ikäistymisen jälkeenkin (Ní Raghallaigh & Thronton 2017, 390). Björklundin (2014, 70) mukaan yksin tulleet tarvitsevat tukea ja ohjausta erityisesti elämän nivelvaiheissa. Jälkihuoltoikään näitä mahtuu useita, sillä 18–25 ikävuoden väliin osuu tavallisesti muuttaminen omaan asuntoon, koulutukseen pääseminen ja työelämän alkaminen. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea nuorta itsenäistymisessä ja olla apuna poistamassa esteitä nuoren toivoman elämän tieltä (Berschewsky 2017, 37). Kotoutumislain mukainen jälkihuolto voi olla nuoren tarpeiden mukaan esimerkiksi koulutuksen järjestämistä, työpaikan etsimistä, tuettua asumista, taloudellista tukea, työntekijältä saatavaa ohjausta ja tukihenkilö- tai tukiperhetoimintaa (Kotoutumisen osaamiskeskus 2021).

Jälkihuollossa työskentelee sekä sosiaalityöntekijöitä että sosiaaliohjaajia. Tyypillisesti sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat huolehtivat yhdessä tai keskenään sopien asiakkaan ohjaamisesta, neuvomisesta ja yleisestä psykososiaalisesta työstä. Keskeisimpinä eroina ovat sosiaalityöntekijän vastuu asiakassuunnitelman laatimisesta asiakkaan kanssa, asiakasta koskevien päätösten valmisteleminen ja tekeminen sekä kokonaisvastuu asiakkaan tilanteen arvioinnista, seurannasta ja asiakkuuden lopettamisesta. Tavallisimmin asiakkaat tapaavat tiheämmin sosiaaliohjaajaa, jolloin sosiaaliohjaaja saattaa olla tiiviimmin mukana nuoren arjen asioissa ja niiden hoitamisessa. (Pukkio 2016, 74.)

Jim Wade (2017, 4) korostaa suunnitelmallisuuden ja suunnitelmien säännöllisen tarkastamisen tärkeyttä yksin alaikäisenä tulleiden täysi-ikäistyessä ja itsenäistyessä. Suunnitelmassa tulisi huomioida ainakin henkilökohtainen tuki, asuminen, koulutus, työ, sosiaaliset suhteet, arjen taidot, taloudellinen osaaminen ja terveys. Suunnitelmallisuutta on helpompi toteuttaa, kun nuorilla on pysyvä oleskelulupa, sillä se kasvattaa kontrollin tunnetta omasta elämästä (Wade 2017, 8). Yksilöllisen tuen tarvetta voidaan arvioida arjessa vaadittavien taitojen, kuten kielitaidon, vastuunoton, koulumenestyksen ja sosiaalisten taitojen sekä psyykkisen ja fyysisen kunnon perusteella (Lepola 2019, 15).

Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten kanssa työskentelyssä pitkäjänteinen, tiivis ja verkostomainen työskentely on todettu toimivaksi (Hirschovits-Gerz & Weckroth 2022, 122–123). Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen raportin mukaan tukitoimien tarjoamisessa haasteeksi on koettu nuorten vaikeus sitoutua psyykkiseen tukeen, merkityksellisten suhteiden luominen ikätovereihin, kielelliset ongelmat ja yksinäisyys. Toimijoiden välisenä haasteena raportissa mainittiin tiedonkulku esimerkiksi koulun ja terveydenhuollon kanssa sekä psykiatristen palveluiden heikko saatavuus (Hirschovits-Gerz & Weckroth 2022, 123.)

Jälkihuolto voidaan järjestää kunnan omana toimintana tai kunta voi ostaa palvelun ulkopuoliselta palveluntuottajalta. Valtio korvaa kustannukset kunnalle, kun kulujen korvaamisesta on sovittu ELY-keskuksen kanssa. Kunkin nuoren kohdalla kuluja voidaan korvata enintään kymmeneltä vuodelta. (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386.) Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuolto toteutetaan osana kotoutumislakia, eli ilman huoltajaa tulleiden jälkihuolto ei automaattisesti siirry sosiaali- ja terveystalouden uudistuksen myötä kunnilta osaksi hyvinvointialueiden tehtäviä, kuten esimerkiksi lastensuojelun jälkihuolto (Hirschovits–Gerz 2022, 40). Tätä tutkielmaa kirjoittaessa kotoutumista edistävää lainsäädäntöä uudistetaan (Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen

edistämisen uudistamistarpeista 2021) ja vuoden 2022 aikana saadaan tarkempaa tietoa, miten nuorten tuen järjestämistä vastuuta tarkennetaan (Hirschovits–Gerz 2022, 40).

Ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden nuorten tuen tarpeen selvittämisestä ja järjestämisestä vastaa kunnasta riippuen eri toimijat, joita voivat olla esimerkiksi maahanmuuttajapalvelut, jotka voivat olla myös sijoitettuna aikuissosiaalityön alaisuuteen, aikuissosiaalityö, ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden tukeen erikoistunut taho tai perheryhmäkodin henkilökunta. Vastuu voi olla myös kuntayhtymän alaisessa maahanmuuttajapalvelussa tai muuten yhteistyössä muiden tahojen kanssa toteutettu. (Hirschovits-Gerz & Weckroth 2022, 120.) Ilman huoltajaa tulleiden tukipalvelut ovat sidoksissa kuntien toimintaan, kuten sivistys-, nuoriso- ja kulttuuritoimeen sekä työllisyyspalveluihin. Myös järjestöillä on merkittävä rooli palvelukentällä. (Hirschovits-Gerz 2022, 40.)

Kokonaiskuvan muodostaminen ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden erityisistä tarpeista, palveluiden toteutuksesta ja vaikuttavuudesta on palvelujärjestelmän siiloutumisen ja pirstaleisuuden vuoksi ollut hankalaa (Hirschovits–Gerz 2022, 40). Kuntien organisaatorakenteiden erilaisuuteen vaikuttavat kunnan koko sekä pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanoton laajuus. Muutamissa suuremmissa kunnissa on jälkihuoltoa varten erillinen yksikkönsä, ja muissa kunnissa jälkihuollon vastuu on yleisemmällä tasolla sosiaalitoimessa tai liitettynä maahanmuuttaja- tai kotoutumispalveluyksikköön. Ammattitaito ja työkokemus painottuvat hieman eri tavoin eri yksiköissä, sillä joissain yksiköissä on maahanmuuttajiin liittyvää erityisosaamista, kun taas toisaalla voi olla vahvuutena laajempi sosiaalityön tuntemus. (Lepola 2019, 11–12.) Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden kanssa työskennellessä yhteistyö aikuissosiaalityön, peruspalveluiden, koulujen, Ohjaamon ja järjestöjen kanssa näyttäytyivät tärkeinä (Hirschovits-Gerz & Weckroth 2022, 126).

Vuonna 2015 alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä kasvoi reilusti, minkä takia heitä sijoitettiin asumaan myös kuntiin, joissa turvapaikanhakijoiden kanssa työskentely oli täysin uutta. Näissä kunnissa ei näin ollen ollut myöskään kotoutumislain mukaisen jälkihuollon osaamista, vaan työn opettelu jäi työntekijöiden omatoimisuuden varaan. Usean kunnan ongelmana on ollut toiminnan reaktiivisuus, kun suunnitelmalliseen työhön ei ole riittänyt resursseja. Haasteena on ollut henkilöstön vaihtuvuus ja rekrytointivaikeudet, mikä on erityisen haitallista nuorille, jotka kaipaavat kipeästi pysyviä elementtejä elämäänsä. (Lepola 2019, 21–22.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimustehtävä

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia kokemuksia ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapuneilla nuorilla ja heidän kanssaan työskentelevillä sosiaalityöntekijöillä on kotoutumislain nojalla 18–25-vuotiaille annettavasta jälkihuollon sosiaalityöstä. Tutkielman keskiössä on kokemukset sosiaalityön sisällöistä, jolloin tutkielmassa muodostuu myös kuva kotoutumislain mukaisen tuen sosiaalityön työtehtävistä. Toivon sosiaalityöntekijöiden haastattelun valaisevan aihetta yleisemmällä tasolla ja luovan kontekstia nuorten kokemuksille. Pyrin saavuttamaan tutkielmalle asetetut tavoitteet kahden tutkimuskysymyksen avulla:

1. Millaisia kokemuksia alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleilla nuorilla on jälkihuollon sosiaalityön sisällöistä?
2. Millaisia kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleiden jälkihuollon sosiaalityön sisällöistä?

Otaksun tekemäni haastattelurungon ohjaavan haastateltavia liittämään kokemuksiin erilaisiin työskentelyn sisältöihin, jolloin tutkielmassa muodostuu myös kuva jälkihuollon sosiaalityön työtehtävistä. Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuollossa työskentelee sosiaalityöntekijöiden lisäksi sosiaaliohjaajia. Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien työn erilaisista painotuksista johtuen keskityn tässä tutkielmassa yleisen jälkihuollon näkökulman sijaan jälkihuollon sosiaalityön näkökulmaan. Tarkoitukseni on kuitenkin palvella tutkimuksellani koko kotoutumislain mukaista jälkihuoltoa.

Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistettävyyteen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 86), mutta pyrin kuitenkin tämän pienen tutkimusjoukon kertomuksista paikantamaan kokemuksia toimivista käytännöistä ja kehityksen kohteista, sillä yksilöitä tutkittaessa saadaan aina havaintoja myös jostain yleisestä (Laine 2018, 32). Tutkielmassani olen haastatellut kotoutumislain mukaisessa jälkihuollossa olevia alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleita henkilöitä ja heidän kanssaan työskenteleviä jälkihuollon sosiaalityöntekijöitä. Turvapaikanhakijoita koskevissa haastattelututkimuksissa on ollut haasteena se, että haastateltavat eivät välttämättä uskalla tuoda esille epäkohtia. Krister Björklundin (2014, 19) alaikäisenä yksin tulleita koskevassa tutkimuksessa todetaan useimpien haastateltavien olleen selkeästi haluttomia ilmaisemaan kritiikkiä Suomea tai suomalaisia kohtaan. Koen merkitykselliseksi haastatella myös sosiaalityöntekijöitä, jotta tutkielmaan muodostuisi myös

näkökulma siitä, kuinka työntekijät ovat kokeneet pystyvänsä vastaamaan nuorten tarpeisiin. Toivon työntekijöiden haastattelemisen luovan tutkielmaani läpinäkyvyyttä ja laajempaa ymmärrystä kototutumislain mukaisen jälkihuollon sosiaalityöstä.

3.2 Aineiston ja aineistonkeruumenetelmän kuvaus

Tämän tutkimuksen aineisto sisältää kahden sosiaalityöntekijän keskustelunomaisen haastattelun ja neljän jälkihuoltonuoren yksilöhaastattelut. Valitsin toteuttaa tutkielman teemahaastatteluna eli puolistrukturoituna haastatteluna. Valitsin aineistonkeruumenetelmikseni haastattelun, koska valitsemastani aiheesta ei löytynyt aiempia hyödynnettävissä olevia aineistoja. Teemahaastattelussa tukeudutaan valittuihin teemoihin ja niitä tarkentaviin kysymyksiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87). Haastattelu luo joustavuutta ja antaa mahdollisuuden toistaa kysymyksiä ja tarkentaa sanottuja asioita (emt., 85), mikä on tärkeää etenkin tässä tutkielmassa, jossa suomen kieli ei ole kaikkien haastateltavien äidinkieli. Teema-alueiden väljyys mahdollistaa tutkittavaan ilmiöön sisältyvän moninaisen rikkauden ilmi tulemisen (Hirsjärvi & Hurme 1991, 41–42). Teemahaastattelussa kysymykset ovat avoimia (emt., 45). Tavoitteenani oli saada haastateltaviksi nuoriksi sellaisia, jotka ovat olleet jälkihuollon piirissä jo joitakin vuosia, jotta tutkielmassa olisi mahdollista ilmentää eri vaiheiden vaikutusta sosiaalityön sisältöihin.

Olin tämän tutkimuksen ideointivaiheessa yhteydessä erään kunnan ilman huoltajaa tulleiden jälkihuollon yksikön sosiaalityöntekijään, jonka kanssa keskustelimme mahdollisen tutkimuksen toteuttamisesta ennen virallisen tutkimusluvan hakemista. Tutkimusluvan saamisen jälkeen lähetin haastattelukutsut sosiaalityöntekijöille (Liite 1) ja jälkihuoltonuorille (Liite 2). Jälkihuoltonuorten kohdalla ideana oli, että sosiaalityöntekijät välittävät asiakkailleen haastattelukutsun ja halukkaat osallistujat ovat suoraan minuun yhteydessä. Toteutin aineistonkeruun aikavälillä 25.5.–7.7.2022.

Aloitin aineistonkeruun sosiaalityöntekijöiden haastattelulla, koska ajattelin sen valmistavan minua tiedollisesti jälkihuoltonuorten haastatteluihin. Tarkoituksenani oli haastatella kolmea saman yksikön sosiaalityöntekijää ryhmäkeskustelun avulla. Ryhmäkeskusteluissa vetäjä ei osallistu aktiivisesti keskusteluun, mutta pyrkii kuitenkin ohjailemaan sitä haluamaansa suuntaan esimerkiksi erilaisen suullisen ja kehollisen viestinnän kautta. Ryhmäkeskustelun etu on se, että keskustelijoilla on valta nostaa keskusteluun heille itselleen tärkeitä teemoja ja aiheita, mikä saattaa tuottaa hyvin hedelmällisiä tutkimustuloksia. (Valtonen 2005, 234–236.) Sosiaalityöntekijöiden haastatteluun saapuessani minulle kuitenkin kerrottiin yhden sosiaalityöntekijän estyneen saapumasta, jolloin ryhmäkeskusteluksi ajateltu haastattelutilanne muovautui kahden sosiaalityöntekijän väliseksi

keskustelunomaiseksi tilanteeksi, jossa sosiaalityöntekijät keskustelivat melko kronologisesti jälkihuollon vaiheita myötäillen minun tarjotessa aiheita ja satunnaisia tarkentavia kysymyksiä.

Sosiaalityöntekijöiden keskustelunomaisessa haastattelussa sosiaalityöntekijät olivat hyvin saman äänisiä. Toinen sosiaalityöntekijöistä oli jo useita vuosia työskennellyt tässä jälkihuollon yksikössä, kun taas toinen oli ollut työssään noin vuoden. Pidempään työtä tehnyt sosiaalityöntekijä kertoi hyvin laajasti ja kattavasti jälkihuollon sosiaalityön sisällöistä, sillä useamman vuoden kokemus lienee auttanut tarkassa työn sisältöjen jäsentämisessä ja yleiskuvan muodostamisessa. Toinen sosiaalityöntekijä otti keskustelussa myötäilevämmän roolin ja täydensi keskustelua useilla havainnollistavilla käytännön esimerkeillä.

Sosiaalityöntekijöiden haastattelun lisäksi haastattelin yksilöhaastatteluina neljää jälkihuoltonuorta. Haastattelemani nuoret olivat iältään 22–24-vuotiaita ja saapuneet Suomeen teini-ikäisinä vuoden 2015 pakolaiskriisissä. Kaikki haastatteluihin saamani nuoret olivat miehiä, mikä on linjassa sen kanssa, että valtaosa ilman huoltajaa tulleista on poikia (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009). Nuorten haastatteluista kolme toteutui kasvokkain ja yksi Teamsin välityksellä. Sosiaalityöntekijöiden haastattelu ja kolme jälkihuoltonuorten haastatteluista toteutettiin haastateltavien toiveiden mukaan jälkihuollon yksikössä. Yhden jälkihuoltonuoren haastattelu toteutettiin Teamsin välityksellä pitkän välimatkan ja aikatauluhaasteiden vuoksi.

Sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuoltonuorten haastatteluiden ideana oli täydentää toisiaan ja tuoda kokonaisvaltaisemmin ilmi kokemuksia jälkihuollon sosiaalityöstä. Haastattelurungot (Liite 4) olivat lähes samanlaisia sekä sosiaalityöntekijöille että jälkihuoltonuorille. Eroavaisuudet olivat lähinnä siinä, kenelle kysymykset olivat osoitettu. Haastattelut aloitettiin esittäytymisellä, tutkimuksen tarkoituksen kertaamisella ja suostumuslomakkeen (Liite 3) allekirjoittamisella. Tämän jälkeen kysyin muutaman taustoittavan kysymyksen, jonka jälkeen etenin asiakkaiden sosiaalityöntekijältä saaman tuen sisältöihin. Haastattelut etenivät pääsääntöisesti asiakkaaksi ohjautumisen ja alkuvaiheen tuen määrittelystä keskivaiheen työskentelyyn ja lopulta jälkihuollon palvelun päättämiseen. Minulla oli haastatteluissa omana tukena muistilista, johon olin merkannut yleisimpiä työn sisältöjä ranskalaisin viivoin. En kuitenkaan käynyt näitä haastatteluissa yksitellen läpi, vaan annoin haastateltavien itse tuottaa pääkäsitteet, joista sitten saatoin esittää tarkentavia kysymyksiä. Ajattelen tämän luoneen heille mahdollisuuden määrittää työn merkityksellisimmät sisällöt itse.

Tutkielman haastattelukielenä oli kaikkien haastateltavien kohdalla suomi. Olin varautunut myös mahdollisuuteen täydentää vastauksia englanniksi, mutta kaikkien vastanneiden kielitaito oli tarpeeksi hyvä kokonaan suomenkieliseen toteutukseen. Jälkihuolto nuorten haastatteluiden aikana yhden nuoren kanssa kävi kaksi kertaa niin, että emme täysin ymmärtäneet toisiamme erilaisista muotoilu- ja rityksistä huolimatta, jolloin päätimme siirtyä seuraavaan asiaan. Nämä kohdat liittyivät esittämiini tarkentaviin lisäkysymyksiin. En kokenut näitä tilanteita haastattelun kannalta merkityksellisiksi, sillä koin saaneeni epäselviin kohtiin vastauksen joidenkin toisten kysymysten kohdalla. Arvelen yhteisen äidinkielen puutteen vaikuttaneen välillä nuorten vastausten laajuuteen tai pituuteen. Tämä tuli ilmi kohdissa, joissa näin nuoren puntaroivan jatkaako vastaamista vai ei. Tämän vuoksi annoin välillä aikaa pelkästään pohtimiselle, jotta nuorella olisi aikaa halutessaan jäsenellä ajatuksiaan ennen vastaamista.

Ennen haastatteluja olin ollut puhelimitse yhteydessä halukkaiden tutkimukseen osallistuvien nuorten kanssa. Puhelussa kerroin tutkielman aiheesta ja tarkoituksesta sekä varmistin, että nuori oli ymmärtänyt kertomani. Tämän jälkeen sovimme haastatteluajankohdan ja -paikan. Kaikki nuoret lähtivät haastatteluihin hyvin mukaan. Kaikki nuorten haastattelut alkoivat sosiaalityöllisen ohjauksen ja neuvonnan piiriin kuuluvista yleisistä asioista, kuten Maahanmuuttoviraston asioista, talousasioista tai koulutuksen ja työn teemoista. Näiden jälkeen haastattelut siirtyivät psykososiaalisen tuen kattamiin asioihin, kuten koti-ikävään, psyykkisen tuen saamiseen ja yleisen luottamuksen muodostamiseen. Puhuessaan psykososiaalisiin sisältöihin liittyvistä asioista nuoret jakoivat henkilökohtaisia ja jopa traumaattisia kokemuksiaan, joiden syvyyden perusteella uskon kyenneeni luomaan luottamuksellista ilmapiiriä haastatteluihin. Olin pyrkinyt tiedostamaan sen, että traumaattiset tunnemuistot saattavat aiheuttaa psykologista dissosiaatiota eli menneisyyden tunkeutumista nykyhetkeen, mihin tutkijan on hyvin vaikeaa ennalta varautua (Kuusisto-Arponen 2016, 409). Toivoin, että haastattelut eivät aktivoisi nuorten traumaattisia tunnemuistoja, minkä vuoksi etenin hyvin varovasti nuorten kertoessa selkeästi vaikeista kokemuksista. Pyrin etenemään nuorten ehdoilla ja antamaan heille aidosti mahdollisuuden valita, mitä he haluavat kanssani jakaa.

Björklund (2014, 18) korostaa, että haastattelijan ja haastateltavan välistä luottamusta on vaikeaa rakentaa tilanteessa, jossa he tapaavat ensimmäistä kertaa. Björklund (2014, 18) kuitenkin toteaa, että esimerkiksi haastateltavalle tuttu ympäristö voi edesauttaa rentoutumista ja haastatteluun osallistumista. Toteutin yhtä lukuun ottamatta kaikki haastattelut haastateltavien toiveesta nuorille tutussa ympäristössä jälkihuollon tiloissa. Björklund (2014), Kohli (2006) ja Wernesjö (2014) ovat nostaneet ilman huoltajaa koskevissa tutkimuksissaan esille haastateltavien varovaisuuden, mikä

saattaa johtua haastateltavien mielissä tutkijan kategorisoitumisesta samaan ryhmään kuin muut haastateltavia kuulustelleet ja vastaanottokeskuksiin sijoittaneet henkilöt. Arvelen haastattelemieni nuorten tilannetta helpottaneen useamman vuoden kokemus suomalaisesta yhteiskunnasta ja viranomaisista. Myös tähän, kuten moniin muihinkin sosiaalityön tutkimuksiin, on toisaalta osallistuneet henkilöt, joilla on voimavaroja ja halukkuutta jakaa omia kokemuksiaan, jolloin aiempien kokemusten aiheuttama varautuneisuus ei välttämättä tule tutkimuksessa näkyväksi.

Anna Rastaa (2005, 79–80) mukaan onnistuneen haastattelun edellytyksenä on haastattelijan ja haastateltavan välinen ymmärrys. Eri kulttuureissa kasvaminen saattaa vaikuttaa heikentävästi tähän ymmärrykseen, jolloin on tärkeää tehdä merkittävät kulttuurierot näkyväksi tutkimusprosessissa. Kulttuurierojen analysointi osana tutkimusprosessia on tärkeää, etenkin kun haastattelijan on hyvin vaikeaa varautua täydellisesti kulttuurierojen vaikutukseen haastattelussa. (Rastas 93–94.) Tutkielmani tarkoituksena ei ollut perehtyä kulttuurieroihin itsessään sen syvällisemmin, vaan pikemminkin ymmärtää niiden mahdollinen vaikutus haastattelutilanteissa ja tunnistaa niiden vaikutus haastatteluaineistoa analysoidessani. Laineen (2018, 35) mukaan muiden kokemusten ja ilmaisujen ymmärtäminen perustuu yhteisölliselle perinteelle, jonka käänttöpuolena ovat tutkijan omien lähtökohtien liiallinen painottuminen, stereotypiat ja virheelliset tulkinnat. Näiden välttämiseksi pyrin ylläpitämään kriittistä asennetta ja reflektiivisyyttä läpi tutkielmaproessin.

Sosiaalityöntekijöiden haastattelu kesti puolitoista tuntia ja siitä muodostui 20 sivua litteroitua tekstiä fontilla Times New Roman, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,0. Jälkihuolto nuorten haastattelut kestivät 40 minuutista puoleentoista tuntiin. Yksilöhaastatteluista muodostui litteroitua tekstiä yhteensä 32 sivua fontilla Times New Roman, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,0. Käytin kaikissa haastattelussa nauhuria, josta siirsin äänitallenteen heti tietokoneelleni. Nauhoitin haastattelut, sillä nauhoituksen avulla on mahdollista päästä käsiksi tarkempaan tutkimustuloksiin ja näyttää tutkimukseeni perehtyvälle ihmiselle, miten kyseisiin tuloksiin on päädytty (Ruusuvaara & Tiittula 2005, 15). Litteroin haastattelun kuuntelemalla äänitallennetta ja pysäyttämällä sen jokaisen virkkeen kohdalla. Lopuksi kuuntelin äänitallenteet putkeen samalla tarkastaen tekemieni litteraatioiden oikeellisuuden.

3.3 Kokemuksen tutkiminen

Arkipuheessa esiintyy paljon epämääräisiä, monimerkityksisiä käsitteitä ja Jani Kukkolan (2018, 41) mukaan kokemus on yksi niistä, mutta silti kykenemme käyttämään tätäkin käsitettä sujuvasti puheessamme. Kokemuksella viitataan kielenkäytössä erilaisiin asioihin, minkä takia kokemukseen

kohdistuva tutkimus voi olla luonteeltaan hyvin monenlaista (Kukkola 2018, 42). Kukin kokemus on itsessään ainutlaatuinen ja siten kokemus on yksilöllinen ja muuttuva (Tökkäri 2018, 66; Perttula 2005, 138). Kukkolan (2018, 46) mukaan on tärkeää tehdä näkyväksi, kuinka kokemusta tutkitaan ja kuinka tässä prosessissa on mahdollista lisätä tietoisuutta kokemuksen luonteesta. Kokemuksen käsite mahdollistaa omien todellisuuksien merkityksellistämisen (Perttula 2005, 149). Tässä tutkielmassa keskityn sosiaalityöhön liittyviin kokemuksiin, jotka ovat syntyneet jälkihuolto nuoren ja sosiaalityöntekijän vuorovaikutuksessa.

Kokemuksen tutkimus on pyrkimystä tiivistää kokemus luokitteluun tai kuvaukseen yksinkertaisimmillaan niin kuin se on tapahtunut. Kuvauksen sisältö voi vaihdella kaiken kattavasta laajasta kuvauksesta tarkoin valikoitujen ja keskeisimpien asioiden kuvaukseen. Tässä tutkielmassa keskityn löytämään haastatteluaineistosta tutkimuskysymysten kannalta erityisen ja keskeisen, eli kokemusten ydinpiirteet ja niiden mahdolliset merkitykset. (Kukkola 2018, 46.) En ole nostanut tutkielmasta esiin nousseita kokemuksia sellaisenaan tulososion otsikointeihin, koska haluan korostaa sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuolto nuorten kokemuksia toisistaan erillisinä ja yksilöllisinä. Pyrin näin myös välttämään toisten näkemyksien nostamista toisten yli.

Tieteellisen tutkimuksen historiassa on pyritty minimoimaan kokemukseen liitettyjä heikkouksia, kuten satunnaisuutta, tilannesidonnaisuutta ja ennakoimattomuutta, mutta 1900-luvun filosofinen hermeneutiikka pyrkii päinvastoin löytämään syvyyttä tutkittavasta kohteesta näiden piirteiden avulla (Backman 2018, 25). Hermeneutiikkaan syventynyt Claude Romano (2009, 159) sanoo kokemuksen opettavan kokijaansa aina eri tavalla, koska kokemukset eivät voi olla keskenään identtisiä. Tällä ajatuksella Romano johdattelee lukijaa pohtimaan, mikä kokemuksessa on sellaista, joka pitää ihmiset valmiina oppimaan uudelleen ja uudelleen tapahtumilta itseltään. Hermeneuttinen tutkimustapa olettaa, että ihminen tulkitsee kokemuksiaan yhä uudelleen, jolloin tutkijankaan ei tarvitse sitä tutkimustilanteesta estää. Tulkinnallisuuden ollessa ihmiselle keskeisenä tapana rakentaa kokemuksia, on se luontevaa omaksua myös kokemusten tutkimisen lähtökohdaksi ja asiaksi, jota tutkijan on eriteltävä tutkimustilanteen kannalta. (Perttula 2005, 142.)

Yksilöiden elämät ovat rakentuneet suhteessa elettyyn maailmaan, jota he myös itse ovat rakentaneet. Ihmisen kokemusmaailma muodostuu hänen elämänhistoriastaan, johon sisältyvät aiemmat kokemukset, käsitykset arvot ja tuntemisen tavat. Ihminen tulkitsee nykyhetkeä ja tulevaisuutta näiden raamien puitteissa. (Laine 2018, 30–33.) Tutkimuskysymyksieni näkökulmasta sosiaalityöntekijöillä on kertomansa taustalla kokemuksia useiden nuorien kanssa, kun taas nuorilla itsellään on tyypillisimmin sosiaalityöstä vain oma kokemuksensa. Olen pyrkinyt siihen, että

tutkielmani tulososiossa nämä erilaiset kokemusmaailmat kohtaisivat toisiaan täydentäen, ja toisaalta eroavaisuuksia paikantaen.

Olen ottanut tutkielmaani vaikutteita hermeneuttisfenomenologisesta filosofiasta, jossa tutkimuskohteena on eletyn kokemuksen merkitys (Puusa & Juuti 2020, 74). Fenomenologiassa tarkastellaan kokijan omia subjektiivisia havaintoja ja merkityksenantoja (Puusa & Juuti 2011, 21). Tulkintojen tekemiseen fenomenologinen tutkimus tarvitsee hermeneutiikkaa, joka pitää sisällään teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta (Laine 2018, 33). Hermeneuttisessa tutkimustavassa sosiaaliseen olemiseen on mahdollista suhtautua väljemmin, sillä kokemukset nähdään enemmän sosiaalisina kuin fenomenologisina (Perttula 2005, 142).

Fenomenologisessa tutkimuksessa keskitytään yksilön ymmärrykseen omista sisäisistä ja tietoisista kokemuksista, joille hän antaa merkityksiä (Toikkanen & Virtanen 2018, 15). Ymmärrämme toisten kokemuksista ne merkitykset, jotka ovat luonteeltaan yhteisöllisesti jaettuina. Tällöin tiettyjen yksilöllisten merkitysten ilmaiseminen muille voi olla hyvinkin haasteellista. Tämä pohjautuu kulttuuripiirien määrittämiin erilaisiin elämissä maailmoihin, joiden perusteella ihmiset elävät erilaisissa todellisuuksissa. Fenomenologisessa merkitysteoriassa todellisuuden nähdään avautuvan yhteisössä, johon kukin meistä on kasvanut ja kasvatettu. (Laine 2018, 30–33.) Juha Perttulan (2018, 116) tulkinnan mukaan fenomenologinen erityistiede kattaa kaikki subjektiivista kokemusta tutkivat tieteenalat. Fenomenologiassa kokemusta voidaan ajatella suhteena, jossa on tajuava subjekti, tajuavan subjektin tajunnallinen toiminta ja toiminnan kohde (Perttula 2005, 116–117). Fenomenologista tutkimustapaa noudatettaessa ei pyritä saamaan ihmisiä reflektoimaan, pohtimaan ja arvioimaan, mutta tutkija saa olla kiinnostunut heidän tuottamistaan elävistä kokemuksista (Perttula 2005, 139). Fenomenologiaa hyödyntävissä haastatteluissa tutkijan tehtävänä on häivyttää itseään sosiaalisesti tilanteesta, jotta tutkittava saa vapaasti valita parhaat ilmaisut, joilla tuoda kokemuksensa esille, eikä hänen näin ollen tarvitse löytää kokemuksilleen tutkittavan kanssa yhteisesti sosiaaliskulttuurisesti ymmärrettyä tapaa selittää (Perttula 2005, 141).

Tärkeää kokemuksen tutkimuksessa on muistaa, että myös tutkijan ymmärrys on kokemus (Perttula 2005, 143). Fenomenologiaa ja hermeneutiikkaa yhdistävät tekijät ovat kokemuksen tutkimuksessa merkittävämpiä kuin niiden erot (Tökkäri 2018, 65). Fenomenologinen ja hermeneuttinen tutkimus rakentuvat kahteen tasoon, joista ensimmäinen muodostaa koetun elämän siten kuin tutkittava tutkijalle sen kertoo ja toisessa tutkijan tehtävänä on tematisoida ja käsitteellistää ensimmäisen tason asioita (Laine 2018, 34). Hermeneuttis-fenomenologista tulkintatapaa hyödynnettäessä ei kuulu

vapautua omista aiemmista kokemuksista ja ennakko-oletuksista, vaan ne tulee tiedostaa ja hyödyntää niitä tutkimuksen teossa (Tökkäri 2018, 65). Fenomenologisessa ja hermeneuttisessa suuntauksessa haasteena on saavutetun tiedon yksilösidonnaisuus. Tätä haastetta on mahdollista vältellä kokoavien johtopäätösten avulla, mikäli tutkittavien elämäntilanteet ovat tarpeeksi samankaltaisia. (Tökkäri 2018, 66.) Kokemukset poikkeavat aina jollain tavalla toisistaan, eli täysin yleistä tietoa on mahdotonta saavuttaa (Tökkäri 2018, 66).

3.4 Aineiston analyysi

Analysoin keräämäni aineiston sisällönanalyysilla, joka soveltuu käytettäväksi kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103). Analysoin aineistoni aineistolähtöisellä sisällönanalyysilla, jossa empiirisestä aineistosta siirrytään kohti käsitteellisempää näkemystä. Aineistolähtöistä sisällönanalyysia toteutettaessa aiempaa tutkimustietoa peilataan alkuperäiseen aineistoon koko analyysin ajan. Aineistolähtöisyyden vuoksi ei voida etukäteen määrittää millaisia luokkia aineistosta nousee, vaan ne valikoituvat aineiston sisäلتä. (Emt., 127.) Tulososion kronologinen rakentuminen jälkihuoltotyön alkuun, keskikohtaan ja loppuun juontuu tekemästäni haastattelurungosta. Jaottelut jälkihuoltotyön alun, keskikohdan ja lopun sisällä ovat aineistolähtöisesti toteutettuja. Perustelen sisällönanalyysin valintaa analyysitavaksi sen kyvyllä tuottaa tiivistetty ja yleinen kuvaus tutkimusaiheesta (emt., 117).

Sisällönanalyysissa litteroidusta haastatteluaineistosta etsitään ja listataan pelkistetyt ilmaukset etsien ilmaisuista yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tämän jälkeen muodostetaan alaluokkia ryhmittelemällä pelkistettyjä ilmaisuja, mistä siirrytään alaluokkien yhdistämiseen ja yläluokkien muodostamiseen. Lopulta voidaan yhdistää yläluokkia pääluokiksi tai yhdistäväksi luokaksi ja muodostaa kokoava käsite. (Emt., 123.) Hermeneuttis-fenomenologisista tutkimustavoista oma tutkimukseni lienee lähimpänä tulkitsevaa fenomenologista (interpretative phenomenological analysis) analyysia, joka on tulkintaa hyödyntävistä fenomenologisista empiirisen tutkimuksen menetelmistä yleisimpiä (Tökkäri 2018, 67). Smithin ja kumppaneiden mukaan tulkitsevaa fenomenologista suuntausta noudattavassa tutkimuksessa on kuusi vaihetta: aineistoon tutustuminen ja alustava kommentointi, teemoittelu, teemojen välisten yhteyksien etsiminen, teemataulukoiden muodostaminen, yhteisen teemataulukon muodostaminen ja kirjoittaminen. (Smith, Flowers & Larkin 2009, 79–80.)

Keräämästäni aineistosta muodostui litteroitua tekstiä kokonaisuudessaan 50 sivua. Litterointi on tehty rivivälillä 1,0. Aloitin aineistoon tutustumisen lukemalla litteraatioita, värikoodaamalla teemoja

ja siirtelemällä samaa aihetta koskevia kokonaisuuksia omiin osioihinsa. Aloitin värikoodaamisen ja aineiston osioiden jaottelun sosiaalityöntekijöiden haastattelusta, minkä jälkeen siirtelin nuorten haastatteluista osioita sosiaalityöntekijöiden haastatteluista syntyneisiin alustaviin luokitteluihin. Jälkihuoltonuorten haastatteluista ei noussut esille sellaisia kokonaisuuksia, joita sosiaalityöntekijät eivät olisi jollakin tavalla maininneet, minkä vuoksi tuntui luontevalta tehdä alustavaa jaottelua tässä järjestyksessä. Aineistosta erottui melko helposti sosiaalityön sisältöjä koskevia kokonaisuuksia, joiden perustalle lähdin alussa rakentamaan tulososiota. Loin oman hahmottamisen helpottamiseksi luokituksia käyttämällä aluksi haastattelun puheenvuoroja sellaisenaan, minkä jälkeen siirryin luomaan pelkistettyjä ilmaisuja, joista muodostin alaluokkia ja edelleen yläluokkia. Tekemäni pääluokat muodostavat tulososion rungon. Tulososio etenee kronologisesti jälkihuoltoon ohjautumisesta ja työskentelyn aloittamisesta, keskivaiheen tukeen ja lopulta palvelun päättämiseen. Olen sisällyttänyt jälkihuollon sosiaalityön keskivaiheen tukeen keskeisimmät jälkihuollon sosiaalityön sisällöt ja niihin liittyvät kokemukset. Sosiaalityön sisällöt jakautuivat edelleen sosiaalityölliseen ohjaukseen ja neuvontaan sekä psykososiaaliseen sosiaalityöhön. Keskeisimmiksi sosiaalityölliseen ohjaukseen ja neuvontaan liittyviksi osa-alueiksi määrittyivät asiakassuunnitelman tekeminen, oleskeluun liittyvien lupa-asioden hoitaminen, talusasioissa auttaminen sekä opintojen ja työn pariin tukeminen. Psykososiaalisen sosiaalityön sisällöiksi määrittyivät luottamussuhteen muodostaminen, psyykinen tuki ja perheen kaipuun käsitteleminen.

Käsittelen tulososiossa kumpaakin asettamaani tutkimuskysymystä limittäin. Koin luontevimmaksi nivoa tulososiossa sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuoltonuorten kokemukset yhteen selkeimmän kokonaiskuvan muodostamiseksi ja ylimääräisen toiston välttämiseksi. Painotukset sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuoltonuorten kokemusten määrässä vaihtelevat alaluokista ja pääluokista riippuen. Esimerkiksi jälkihuollon palveluun ohjautumisessa kertovassa kappaleessa on paljon enemmän sosiaalityöntekijöiden ääntä, kun taas perheen kaipuun käsittelemistä koskevassa kappaleessa painottuu enemmän nuorten omat kokemukset. Puntaroiminen luokkien muodostamisessa osoittautui melko haastavaksi prosessiksi, sillä tutkimuskysymyksiini vastaavaan jaotteluun olisi mielestäni löytynyt useampi vaihtoehto. Tutkielman tulososio onkin kokenut useita muutoksia ja osien siirtoja, mutta toivon sen välittävän sosiaalityöntekijöiden ja jälkihuoltonuorten kokemuksista tällaisena olennaisimman.

3.5 Tutkimusetiikka ja aineiston hallinta

Olen tutkielmaa tehdessäni sitoutunut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) määrittelemään ohjeistukseen, jossa todetaan tutkimuksen voivan olla eettisesti hyväksyttävää vain, jos tutkimus on toteutettu hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Noudatan tutkielman teossa, aineiston tallentamisessa ja esittelemisessä rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta. Tutkimuksen eettisyyttä ei voida pitää itsestäänselvyyttenä, vaan sitä on aktiivisesti työstettävä läpi tutkimusprosessin (Pohjola 2003, 130). Tutkimuksen tietosuojasta huolehtimiseksi huolehdin tarvittavista sopimuksista, eli tutkimusluvan hankkimisesta kaupungilta, tutkimustiedotteesta, haastateltavilta hankittavista osallistumissuostumuksista ja opinnäytetyön tietosuojailmoituksesta. Tutkielmaani osallistuneet jälkihuoltonuoret olivat kaikki iältään yli 18-vuotiaita, jonka vuoksi heidän oma suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta oli riittävä. Luottamuksellisuuden saavuttamiseksi kerroin haastateltaville haastattelun tarkoituksesta avoimesti ja totuudenmukaisesti sekä käsittelin ja säilytin saamiani tietoja haastateltavien anonymiteetit säilyttäen (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 17).

Asiakkaiden kokemuksia tutkittaessa ollaan tekemisissä asiakkaiden yksityiselämän kanssa ja näin ollen mahdollisesti myös arkaluontoisten asioiden kanssa, jolloin tutkijan on hyvä hallita yksityisyyden suojaan liittyvät käytännöt (Kuula 2011, 75). Henkilötiedoilla viitataan kaikenlaisiin ominaisuuksiin ja niiden yhdistelmiin, joista on mahdollista tunnistaa yksittäinen henkilö. Valmiista tutkielmasta olen poistanut kaikki henkilötiedoiksi luokiteltavat asiat, kuten paikkakuntia koskevat tiedot, yksityiskohtaiset tilanteiden kuvailut ja työntekijöiden nimien maininnat. Annoin haastatteluun osallistujille tietosuojailmoituksen, jossa informoin tutkittavia henkilötietojen käsittelystä Tietosuojalain (1050/2018) mukaisesti. Haastatteluiden äänitykseen käytin nauhuria. Tallensin aineiston tietokoneelleni, johon vain minulla on käyttäjätunnuksella ja salasanalla suojattu pääsy. Opinnäytteen hyväksymisen jälkeen tuhoan kaiken haastatteluaineiston poistamalla sen käyttämästäni palvelusta. Tutkittavien osallistuminen on ollut vapaaehtoista koko tutkielman teon ajan. Jokaisella tutkittavalla on ollut mahdollisuus keskeyttää osallistumisensa missä vaiheessa tahansa ilman selitystä syytä.

Sosiaalityön tutkimuksessa on usein kyse sensitiivisistä aiheista, jolloin tutkittavien henkilöiden loukkaamattomuutta ja koskemattomuutta on syytä pohtia suhteessa tiedonhankintaan. Tutkimuksissa voidaan tahattomastikin tuottaa haastateltavasta joukosta leimaavaa tai loukkaavaa tietoa, jolloin tuotettu tieto saattaa legitimoida tai tuottaa uusia stigmoja. Sosiaalityön tutkimuksessa tutkimuseettinen pohdinta korostuu tutkimusaiheiden luonteen vuoksi. Tutkimusetiikkaa ei voi täysin

sitoa ennalta määrättyihin sopimuksiin vaan siitä on huolehdittava myös emotionaalisella tasolla, jossa korostuu vastavuoroinen välittäminen ja ymmärrys. (Rauhala & Virokannas 2011, 236–238.) Tulosten välittyminen riippuu haastateltavan kyvystä ilmaista itseään ja haastattelijan kyvystä ymmärtää ja tehdä tulkintoja. (Laine 2018, 30–33.) Tutkimushaastattelussa haastateltava itse valitsee joko tiedostaen tai tiedostamattaan, kuinka kertoo kokemuksestaan, jolloin kokemus ei välity haastattelijalle sellaisenaan. Aina ihmiset eivät myöskään pysty välittämään kokemuksiaan tarkemmin tai rehellisemmin, vaikka haluaisivatkin. (Tökkäri 2018, 68.) Jani Kukkola kiteyttää tämän ajatuksen sanomalla ”sisäinen kokemus on vailla tyhjentävää kieltä, ja jaettu kokemus jää kokemuksellisesti vajaaksi”. Tällä Kukkola perustelee sen, että kokemusta tutkiessa tulee noudattaa erityistä varovaisuutta ja tarkkuutta. (Kukkola 2018, 51.)

Työssäni sekä aineistonhankinta että tulosten analysointi ovat vaatineet paljon eettistä pohdintaa. Jo tutkimusaihetta pohtiessani mietin erityisesti ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden haastattelemiseen liittyviä erityiskysymyksiä kulttuuritaustasta, kielitaidosta, traumaattisten kokemusten vaikutuksesta ja omasta valta-asemastani suhteessa haastateltaviin nuoriin. Rauhalan ja Virokannaksen (2011, 241) mukaan tutkija voi yrittää sitoutua välttämään tutkittavien vahingoittamista, mutta käytännössä on vaikeaa ennustaa millä kaikilla eri tavoilla on mahdollista tuottaa haittaa tutkittaville. Tutkittava voi esimerkiksi kokea haastattelutilanteessa ahdistusta, vaikka tilanne olisi toteutettu eettisen arvioinnin näkökulmasta moitteettomasti. Jälkihuolto nuorten haastatteluissa kukaan nuorista ei vaikuttanut haastattelusta johtuen ahdistuneelta, enkä myöskään huomannut traumaattisten muistojen muistelemisen aiheuttaneen oireita haastattelutilanteessa. Minun on kuitenkin vaikeaa arvioida nuorten omaa kokemusta tai sitä, kuinka paljon haastattelutilanne on palauttanut heitä muistelemaan esimerkiksi menneitä asioita haastatteluiden jälkeen. Erityisesti nuorten traumataustaa huomioidakseni kerroin haastatteluissa erikseen, että ei tarvitse kertoa mitään, mitä ei halua kanssani jakaa. Korostin myös mahdollisuutta olla minuun yhteydessä haastattelun jälkeen, jos jokin asia jäi mietityttämään.

Eettisen pohdinnan näkökulmasta koin sosiaalityöntekijöiden haastattelemisen hieman yksiselitteisemmäksi, sillä en koe esimerkiksi valta-asemalla olleen siinä samalla tavalla merkityksellistä roolia kuin jälkihuolto nuoria haastatellessa. Koen myös sosiaalityöntekijöillä olevan ammattinsa puolesta kykyä ja mahdollisuuksia arvioida mahdollisia haittoja ja riskejä tarkemmin. Erona näissä haastatteluissa on myös se, että jälkihuolto nuoret kertovat omista henkilökohtaisista, heille itselleen tapahtuneista asioista. Sosiaalityöntekijöillä oli sen sijaan enemmänkin yleistä tietoa

välittävä rooli, jonka ajattelen voivan olla haastateltavalle kevyempi käsitellä. Toisaalta sosiaalityöntekijöille kuormittavana tekijänä voi juuri olla vastuu muiden puolesta puhujana.

Olen pyrkinyt huomioimaan yllä mainittujen tekijöiden vaikutuksia harkitussa ja huolellisessa tulosten kirjoittamisessa ja analysoimisessa. Tarkoitukseni on ollut tämän tutkielman avulla olla yleisesti hyödyksi sekä jälkihuollon sosiaalityön palvelua saaville että antaville henkilöille kaikkia osapuolia kunnioittaen sekä sosiaalityön yleisiä eettisiä ohjeita noudattaen.

4 ALAIKÄISENÄ ILMAN HUOLTAJAA TULLEIDEN JÄLKIHOULLON SOSIAALITYÖ

Tämä tulososio rakentuu jälkihuollon sosiaalityön keskeisimpien sisältöjen mukaisesti kronologisessa järjestyksessä jälkihuoltoon ohjautumisesta, työskentelyn aloittamisesta ja keskivaiheen tuesta palvelun päättämiseen. Jaan haastatteluista paikannetut keskeisimmät sosiaalityön sisällöt sosiaalityölliseen ohjaukseen ja neuvontaan sekä psykososiaaliseen sosiaalityöhön. Käytän tulosten esittämisen tukena haastatteluaineistosta poimittuja lainauksia, joista käytän tunnuksia S1 (Sosiaalityöntekijä 1), S2 (Sosiaalityöntekijä 2), A1 (Asiakas 1), A2 (Asiakas 2) ja niin edelleen. Tunnukset viittaavat henkilöiden haastattelujärjestykseen. Tulososiossa käyttäessäni termiä jälkihuolto viittaa kototutumlain nojalla annettavaan tukeen alaikäisenä ilman huoltajaa tulleille 18–25-vuotiaille. Haastatteluihin osallistuneista ilman huoltajaa alaikäisenä tulleista käytän termejä nuori, jälkihuoltonuori ja jälkihuollon asiakas.

4.1 Jälkihuoltoon ohjautuminen ja työskentelyn aloittaminen

Sosiaalityöntekijöiden mukaan moni nuori ohjautuu jälkihuollon piiriin kunnan omasta perheryhmäkodista. Viimeistään kolme kuukautta ennen kuin nuori täyttää 18 vuotta pidetään palaveri, jossa nuori, edustaja, omaohjaajat ja sosiaalityöntekijä suunnittelevat itsenäistymiseen liittyviä asioita, kuten asunnon hakemista. Ennen nuoren täysi-ikäistymistä pidetään vielä siirtopalaveri, jossa ovat nuoren lisäksi mukana omaohjaaja, jälkihuollon ohjaaja, nuoren edustaja ja sosiaalityöntekijä. Edustaja on tässä kohtaa viimeistä kertaa nuoren asioissa mukana, sillä hänen työnsä päättyy nuoren täyttäessä 18 vuotta. Siirron jälkeen nuoren sosiaali-ohjaus alkaa tulla jälkihuollon puolelta. Haastateltu sosiaalityöntekijä työskenteli myös perheryhmäkodissa, josta nuoret ohjautuvat jälkihuollon palveluun, jolloin suurin osa tulevista asiakkaista oli hänelle entuudestaan tuttuja.

Sosiaalityöntekijät kertovat jälkihuollon piiriin ohjautuvan paljon nuoria myös muualta, esimerkiksi muiden kuntien perheryhmäkodin kaltaisista yksiköistä. Muualta tulleiden polut jälkihuollon asiakkaiksi ovat hyvin vaihtelevia. Nuoren tietojen välittämistä pidettiin tärkeänä työskentelyn sujuvan aloittamisen kannalta. Jälkihuollon tuottamisessa omana erillisenä palvelunaan nähtiin paremmat valmiudet tiedon välittämiseksi nuoren muuttaessa toiseen kuntaan. Suoraan jonkin muun kunnan perheryhmäkodista siirtyneiden kohdalla tiedonsiirtoa on perinteisesti ollut hieman normaalia enemmän. Aina nuori ei kuitenkaan itse toivo tietojensa välittyvän toiseen kuntaan, jolloin toimitaan nuoren tahdon mukaan.

SI "Mut sit et jos on ollu jo pitkään jonkun kunnan asiakkaana, niin joistain kunnista, missä tehään vastaavasti tätä eriytettynä ni tulee tosi hyvin asiakkaan tiedot ja edellinen suunnitelma ja kaikkee tämmöstä, mikä auttaa pääsemään alkuun ja sit tosiaan joistan kunnista ei tuu mitään, et nuori ite ilmesty tohon aulaan tai meidän tuolta yleisestä neuvonnasta tulee tieto, et tää varmaa kuuluis teille. Ja sit ku ruvetaa kyselee ni ei välttämättä ookkaa ollu hetkeen mitään omaa työntekijää, vaikka siihen sinänsä ois voinu olla oikeus."

SI "Joo ja noi perheenyhdistämisasiathan saattaa olla kesken, et jos on alaikäisenä laitettu vireille, mut niit ei oo ehitty ratkasta, ni sit olis just kiva, et saa sitä tietoa edustajalta ja vanhasta yksiköstä mikä on ollu siinä ehkä mukana. Että nää on niinku aika hankalia nuoren itte selittää. Mutta niit saattaa olla kesken koska ne on niin pitkiä ne prosessit, että ei oo välttämättä ehtiny tulla ratkasuja vielä."

Toisesta kunnasta tulevien asiakkaiden kanssa on ollut tavoitteena aloittaa työskentely yhteispalaverilla mutta käytännössä työskentely on aloitettu yleensä vasta nuoren muuttaessa kuntaan, jolloin on ollut ajankohtaista miettiä mitä kaikkea muuta silloin pitäisi hoitaa. Asiakkaiksi ohjautuu myös henkilöitä, jotka ovat esimerkiksi muuttaneet toisesta kaupungista, asuneet kaverin luona ja sitten itse tajunneet, että heille kuuluisi jokin palvelu. Myös kunnan oman vastaanottokeskuksen kautta on tullut asiakkaita. Nämä henkilöt ovat saattaneet odottaa oleskelulupaa jopa viisi tai kuusi vuotta, ja heille on jo vastaanottokeskuksen kautta haettu asuntoa. Jälkihuollon asiakkaiksi päästessään he ovat yleensä jo saaneet oleskeluluvan.

Kaikki haastattelemani nuoret olivat saapuneet Suomeen noin 15-vuotiaina. Ainoastaan yksi nuori oli pysynyt saapumisestaan saakka samassa kunnassa. Hänellä on ollut sama sosiaalityöntekijä sekä perheryhmäkodilla että jälkihuollossa, minkä vuoksi hän kertoo siirtymän jälkihuollon piiriin olleen selkeä. Muut nuoret ovat muuttaneet kuntaan muualta, hieman täysi-ikäistymisensä jälkeen. Yksi muualta muuttaneista kertoo päässeensä jälkihuollon piiriin muuttaessaan pois entisen kunnan perheryhmäkodista. Muiden muualta muuttaneiden muistikuvat jälkihuollon alkamisesta olivat hieman epävarmempia, eivätkä he osanneet sanoa olivatko kuuluneet jälkihuollon piiriin jo entisessä asuinkunnassaan.

A1 "Noo, ne vaan otti yhteyttä koska ne oli ajatellu siitä, että jos tulee niitä paperiasioita hoitaminen niin ne vois olla mulle niinku vaikee. Niin tota ne otti yhteyttä ja niin nähtiimme ja sitten tota käytiin paperiasioita ja niin siitä se lähti."

A2 "Joku sieltä (entisen asuinkunnan nimi) joku pomo tai joku ne lähetti mun yhteystiedot tänne. En muista ihan tarkkaan, miten se meni... Mutta sitten löysimme toisemme."

A3 "Öö sitten kun mä muutin sieltä (entinen asuinkunta) pois (nykyinen asuinkunta) niin sen jälkeen varmaan kuuluin siihen jälkihuoltoon."

A4 "Eli 2019 muutti täällä (nykyinen asuinkunta) ja sitten alkanut jälkihuolto."

Nuoret eivät tarkkaan muistaneet, kuinka jälkihuollon palveluun pääseminen tapahtui, mutta he pitivät tärkeänä, että työntekijät olivat välittäneet heidän tietonsa eteenpäin ja ohjanneet heidät oikean palvelun piiriin. Sosiaalityöntekijät ajattelevat työn alkavan samalla tavalla kuin muussakin sosiaalityössä, eli tilanteen kartoittamisella ja haasteena olevien asioiden selvittämisellä. Sosiaalityöntekijät kertovat työskentelyn alkavan palvelutarpeenarviolla, jossa käytetään samaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lomaketta kuin muussakin aikuistyössä. Palvelutarpeenarvio kattaa kaikki yleiset elämänalueet, kuten asumisen, taloudellisen tilanteen, etuustilanteen, koulutuksen, työpaikan, terveyden, sosiaaliset suhteet ja vapaa-ajan. Sosiaalityöntekijöiden mukaan maahanmuuttajien kanssa työskennellessä on lisäksi tärkeää huomioida oleskelulupaan ja passiin liittyvät tekijät. Viimeistään ensimmäisellä tapaamisella täytyy myös varmistua kriteerien täyttymisestä palvelun saamiselle, sillä esimerkiksi perheen saapuminen maahan nuoren ollessa vielä alaikäinen estää palvelun saannin (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386, 27§).

S1 "Mut sit tietysti kun tehdään pelkästään maahanmuuttajien kans tätä työtä, ni sit me erityisesti kiinnitetään heti alusta huomio just siihen oleskelulupaan ja passiasiaan, että ne on kunnossa tai mis vaihees ne asiat on. Ettei vaan nyt just pitäis heti tehdä jotain, mitä nuori ei ite oo muistanu, et ku niit pitää muutenki muistaa ajoissa uusia."

Sosiaalityöntekijää tavataan yleensä aluksi kerran yhdessä tai kahdessa kuukaudessa, minkä jälkeen tapaamiset ovat kolmen tai jopa kuuden kuukauden välein. Sosiaalityöntekijät kertovat kiireisimmän

ajan ajoittuvan yleensä kesälle, koska silloin nuoret ovat esimerkiksi saaneet opiskelupaikkoja kunnasta. Sosiaalityöntekijöillä on asiakkaita noin viisikymmentä, joten kaikkia ei pysty tapaamaan kovin intensiivisesti. Sosiaalityöntekijät toteavat, ettei se ole tarkoituksenmukaistakaan. Kaikki nuoret kertovat tavanneensa sosiaalityöntekijää aluksi tiheämmin, minkä jälkeen tapaamisvälit ovat harventuneet yhteydenottoon tarpeen vaatiessa. Kaikki kertovat tapaamisia olevan tiheämmin, mikäli on kiireellisiä asioita hoidettavana. Kaksi nuorista kertoi tavanneensa sosiaalityöntekijää aluksi kerran kahdessa viikossa ja kaksi kerran kuukaudessa. Toinen kerran kuussa sosiaalityöntekijäänsä nähnyt kertoi tämän tapaamistiheyden olevan "tosi harvoin". Nuorten sanalliset vastineet määrille olivat hyvin erilaisia, sillä toisen haastateltavan nuoren mukaan alussa kerran kuussa tapaaminen oli "melko paljon".

Sosiaalityön rinnalla jälkihuollossa työskentelee sosiaaliohjaajat. Sosiaalityöntekijät kertovat ohjaajien tapaavan nuoria aluksi kerran viikossa esimerkiksi puolen vuoden ajan, jonka jälkeen tapaamisia on esimerkiksi kaksi kertaa kuukaudessa. Vaihe, jossa ohjaajaa tavataan pari kertaa viikossa kestää monilla melko pitkään. Nuoren kykyjen ja taitojen kehittyessä tapaamisia on kerran kuukaudessa tai tarpeen vaatiessa. Ohjaus lopetetaan, kun nuori osaa itse hoitaa arjen sujumiseen vaadittavat perusasiat ja on kykenevä pyytämään apua tarvitsemiinsa asioihin. Tällöin asiakkuus jatkuu pelkkänä sosiaalityön asiakkuutena asiakkuuden loppuun saakka. Asiakkuus jatkuu maksimissaan 25-vuotiaaksi asti. Asiakkuus ei kuitenkaan jatku automaattisesti, vain ainoastaan tarvittaessa.

4.2 Sosiaalityöllinen ohjaus ja neuvonta

Tanja Hirschovits-Gerz ja Niina Weckroth (2022, 122) esittävät Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämässä raportissa ilman huoltajaa tulleiden täysi-ikäistyneiden nuorten tarvinneen eniten apua oleskeluluvan ja kansalaisuuden saamiseen, talouden hallintaan sekä opiskeluun ja työelämään liittyviin asioihin, joista myös tässä tutkimuksessa jälkihuollon työskentely oli pääsääntöisesti aloitettu. Haastattelussa ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuollon sosiaalityössä keskeisimmiksi sosiaalityölliseen ohjaukseen ja neuvontaan liittyviksi osa-alueiksi määrittivät asiakassuunnitelman tekeminen, oleskeluun liittyvien lupa-asioiden hoitaminen, talousasioissa auttaminen sekä opintojen ja työn pariin tukeminen.

4.2.1 Asiakassuunnitelma ja työskentelyn tavoitteet

Sosiaalityöntekijöiden tavoitteena on kolmen kuukauden kuluessa asiakkuuden alkamisesta tehdä sosiaalihuoltolain (2014/1301, 39§) mukainen asiakassuunnitelma, jossa määritellään pidemmän aikavälin isompia tavoitteita, kuten koulutuksen loppuun käyminen ja sen tukeminen esimerkiksi taloudellisesti, harrastuksen tukeminen, passin hankkiminen tai muita isoja asioita, jotka etenevät seuraavan vuoden aikana. Tässä kohtaa nähdään jo hieman nuoren taitoja ja tarpeita ja pystytään määrittelemään tarkemmin jatkotyöskentelyä ja esimerkiksi sosiaaliohjauksen määrää. Sosiaalityöntekijät kertovat päivittävänsä asiakkaiden kanssa asiakassuunnitelmia vähintään kerran vuodessa, mutta toteavat, että sitä voisi tehdä useamminkin. Sosiaalityöntekijöiden toiveena on saada asiakassuunnitelmaprosessi samansuuntaisemmaksi yksikön sosiaalityöntekijöiden kesken sekä kyetä tarkistamaan suunnitelmaa pienemmissäkin tilanteissa. Kaikki nuoret eivät pidä asiakassuunnitelmapapereita merkityksellisinä, jolloin työntekijänäkökulmasta olisi motivoivampaa keskittyä asiakkaan kanssa tekemiseen kuin paperin tuottamiseen.

S1 "Ehkä nyt täytyy sanoo, et toi ajankäyttö on ollu itelle vähän haasteellinen, et se on kuitenkin iso teksti tuottaa tai päivittää ne et pitäis päästä siit kynnyksestä ite ehkä yli et sit sen voiski tehdä ite jotenki pienempänä sen päivityksen. Mut sit siin on vähän semmonen et monella asiakkaalla ne ei oo kauheen merkityksellisiä papereita, et ne on vähän silleen et onks sitä pakko ottaa."

S2 "Nii on. Mullekki ollaan oltu että ei tarvii lähettää. No kyllä mun tää täytyy lähettää."

Haastattelemistani nuorista osa piti asiakassuunnitelman tekemistä merkityksellisempänä kuin toiset. Nuoret muistivat asiakassuunnitelmiin merkityiksi tavoitteiksi ainakin raha-asioiden hallinnan, asumiseen ja kodin ylläpitoon liittyvistä asioista huolehtimisen, koulutuksen, maahanmuuttoviraston kanssahoidettavat asiat ja univaikeuksien hallinnan. Haastattelemieni nuorten näkemykset asiakassuunnitelmasta ja sen hyödyllisyydestä vaihtelivat.

A2 "Just ammattikoulu, en oikeesti muista. Jotain turhia asioita. Ei mitään erikoista kyllä että."

A3 "Me oltiin tehty varmaan kaks kuukautta sitten siitä suunnitelma. Me tehään joka vuosi siitä suunnitelma, että mitä on tehnyt ja mitä on suunnitelmassa."

A4 "Mitä mä sanon. Välillä on hyvä välillä ei oo. Välillä kun mitä mä haluan, ei se mee noin. Toi (sosiaalityöntekijän nimi) sanoo se on sääntö, ei voi mitään."

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on sekä auttaa nuorta muodostamaan sopivia tavoitteita että olla mahdollistamassa pääsyä tarvittavan avun ja palveluiden piiriin (Wade 2017, 4). Yksi nuorista kertoo, ettei muista, että asiakassuunnitelmaa olisi viime aikoina tehty, koska nyt asiat ovat menneet parempaan suuntaan. Toinen nuori piti asiakassuunnitelmaa turhana. Kolmas nuori kertoo asiakassuunnitelmaa päivitetyn hiljattain ja asiakassuunnitelmaa päivitettävän joka vuosi. Neljäs nuori koki asiakassuunnitelman olevan hyvä, mikäli se noudattaa hänen omia toiveitaan. Anneli Pohjolan (2010, 54) mukaan onnistunut palveleminen edellyttää sekä sosiaalityöntekijän että asiakkaan vastuunkantoa yhteisesti määritellyistä tavoitteista.

4.2.2 Lupa-asiat ja oleskelu Suomessa

Sosiaalityöntekijät ja nuoret kertoivat sosiaalityöntekijöiden auttavan paljon Maahanmuuttovirastoon liittyvissä asioissa ja näiden kerrottiin myös useasti olevan ensimmäisiä asioita, joita sosiaalityöntekijän kanssa on jälkihuollossa tehty. Sosiaalityöntekijät auttavat nuoria passiselvityksissä, keskeneräisissä lupa-asioissa ja tekemään vastauksia Maahanmuuttoviraston selvityspyyntöihin. Lisäksi sosiaalityöntekijät tekevät Maahanmuuttovirastoon lausuntoja oleskelulupaa varten. Perusteena oleskeluluvan saamiselle nuorella voi olla joko pakolaisasema, toissijainen suojelu, tai yksilöllinen inhimillinen syy (Ulkomaalaislaki 2004/301). Täysi-ikäistyttyään yksilöllisen inhimillisen syyn johdosta saadussa oleskeluluvassa ei ole enää alaikäisyys perusteena, jolloin sosiaalityöntekijä tekee lausunnon Maahanmuuttovirastoon. Lausunnossa tuodaan nuoren luvalla ilmi, miten nuori on kotoutunut, miten opinnot sujuvat tai opiskeleeko nuori, ja millaiset hänen sosiaaliset suhteensa ovat Suomessa.

S1 "Sit noissa passiselvityksissä me autetaan et mitä asiakas on tehnyt saadakseen oman maan passin, varsinkin vaikka nyt afganistanilaiset just. Et miten se nyt tällä hetkellä ei oo mahdollista ja vaikka paljon niit sen tyyppisii, mut se on niinku vaa paperii Migrin suuntaan ja autetaan nuoria tekee niit vastauksia heidän Migri-selvityspyyntöihin ku on lupa-asioita, uusimisia kesken et ei meillä oo sinne sen enempää mitään naamoja, niinku tämmösiä omia yhteyshenkilöitä."

Erään nuoren mukaan moni haluaa olla täysin varma, että maahanmuuttovirastoon lähettävät tiedot ovat täysin oikein, jotta he välttyvät lisäselvityspyynnöiltä. Tämän takia lomakkeiden täyttäminen

työntekijän kanssa koetaan hyvin tärkeäksi. Sekä sosiaalityöntekijät että nuoret kertoivat ideana olevan, että nuori täyttää itse myös haastavammat lomakkeet, kuten oleskelulupa- tai passiasiat ja työntekijät auttavat tarpeen mukaan.

A2 "... se toinen asia mitä me tarvitaan apua on just tä Migri että aina niinku ne jos sä haet jotain ni pitää lähettää lisäselvitykset niin iso paperi pitä kirjoittaa, kaks kolme sivua että se on vaikee sitte selittää kaikkea mahdollista, että niissä me tarvittiin."

S1 "Että, jos me haetaan pysyvää oleskelulupaa ja pääsääntöisesti siinä kohtaa on jo hyvä kielitaito ni kyllä mä aina sen tietokoneen ojennan sille nuorelle et no niin ruvetaan täyttämään ja sit hän toki itse tekee ja me autetaan kirjoitusasussa ja tän tyyppisissä tai mietitään et mitä tää kysymys nyt tarkoittaa mutta että se et asiakas on alusta asti, vaikka ois kuinka huono kielitaito, ni ite mukana siinä et ei nii et me kirjoitetaan puolesta."

Osa haastateltavista nuorista kertoi hakeneensa kansalaisuutta, mutta kukaan heistä ei ole toistaiseksi saanut sitä. Odotusajat prosesseissa ovat pitkiä ja yksi nuori kertookin välillä jopa kokonaan unohtavansa asioita pitkän odotusajan vuoksi. Andersson, Skar ja Jensen (2017, 575) nostavat esille pitkien lupaprosessien olevan kuormittavia nuorille, koska monien nuorten ajatukset ovat väistämättä kiinni omassa perheessään ja ajatuksissa siitä, milloin heitä seuraavaksi näkee ja onko se ylipäätään mahdollista. Myös eläminen peläten joutuvansa takaisin lähtömaahan on nuorille äärimmäisen kuluttavaa (Connolly 2015, 67). Odottaminen voi luoda turhauttavaa epävarmaa ja jännitteistä ilmapiiriä, joka vaikuttaa jokapäiväisistä toiminnoista selviämiseen (Andersson, Skar & Jensen 2017, 575). Hirschovits-Gerzin ja Weckrothin (2022, 143) mukaan kaikki eivät hae Suomen kansalaisuutta esimerkiksi siitä syystä, että tukitoimien piirissä oleva alaikäinen yksin tullut saa taloudellista tukea sen sijaan, että joutuisi nostamaan opintolainaa. Suomen kansalaisuuden hakemista puoltaa taas halu saada Suomen passi, jonka avulla on mahdollista matkustaa kotimaahan tapaamaan omaa perhettä ja läheisiä. Nuoret kertoivat halustaan matkustaa kotimaihinsa tapaamaan perhettään, mutta sen olevan mahdotonta, koska heillä ei ole Suomen passia. Osa nuorista kertoi myös hakeneensa perheen yhdistämistä, mutta se ei ole toistaiseksi onnistunut. Nuoret kertovat sosiaalityöntekijän neuvoneen perheen yhdistämiseen liittyvien käytäntöjen selvittämisessä. Perheen yhdistämisen onnistuminen nuoren täytettyä 18 on mahdollista, mutta harvinaista.

Sosiaalityöntekijät kertoivat välillä joutuvansa olemaan kasvoina asioille, joista he eivät itse päätä. Tämä näyttäytyi korostuvan eniten Maahanmuuttovirastoon liittyvien asioiden hoitamisessa. Nuoret eivät yleensä tapaa kasvokkain Maahanmuuttovirastossa tehtyjen päätösten käsittelijöitä, jolloin sosiaalityöntekijä voi joutua välikädeksi tilanteisiin ja ottamaan vastana päätöksiin liittyvää mahdollista pettymystä ja vihaa. Näin voi käydä, vaikka nuoret tiedostaisivatkin, että päätöksen lopputulos ei ole ollut sosiaalityöntekijästä kiinni.

S2 "Ja nyt on justiin vaimon hakeminen, tai se oli tyttöystävän vielä, ni mää asiakkaalle kaks eri kertaa oli ja silloin puhuttiin ja katottiin Migrin sivulta, että nää on ne vaatimukset mitkä pitää olla, ni sit hän oli viel ohjaajalta menny kysymään ja ohjaaja oli sit selittäny samat asiat ja sit hän sano, että miksi TE ette päästä vaimoa tai tyttöystävää tänne, et justiin toi."

A4 "Mutta en tiedä, jos esimerkiksi mitä toi (sosiaalityöntekijän nimi) mieltä siitä, jos ei näke oma lapsi kuus vuotta tai seitsemän vuotta. Miltä (sosiaalityöntekijän nimi) tuntuu tai miltä lapsesta tuntuu, että ei nää omaa perhe."

Sosiaalityöntekijät erottavat toisistaan mahdollisuuden tehdä hakemuksia ja todellisen mahdollisuuden saada hakemukseen myönteinen päätös. Esimerkkinä he nostavat esille, miten Kelasta saatetaan sanoa nuorelle, että voit hakea tukea kunnasta, mutta se ei välttämättä tarkoita sitä, että kunta myöntäisi mitään. Sosiaalityöntekijät kokevat velvollisuudekseen kertoa asiakkaille, mikäli asiakkaiden aikomien hakemusten läpi meneminen ei vaikuta todennäköiseltä, sillä esimerkiksi Maahanmuuttovirastolle tehdyt hakemukset maksavat, jolloin taloudelliset vaikutukset nuorelle voivat olla merkittäviä. Sosiaalityöntekijät pyrkivät kuitenkin käymään asiakkaiden kanssa keskustelua ja asettumaan asiakkaiden kanssa samalle puolelle kertomalla sääntöjen mukaan toimimisen olevan lain mukaan oikein, vaikka se ei sosiaalityöntekijöistäkään aina tunnu siltä, että päätös olisi oikein ihmisiä kohtaan. Sosiaalityöntekijät kertovat monen lopulta alistuvan siihen, että säännöt ovat sellaisia kuin ovat, mutta jotkut päättävät kaikesta huolimatta tehdä hakemuksia. Pohjola (2010, 55) haluaa kyseenalaistaa sosiaalityön perinnettä, jossa sosiaalityöntekijä ajatellaan vallankäyttäjänä asiakasta kohtaan, ja tuo esille näkemyksen, jossa vallankäytön suunnan voi valita. Tällä Pohjola viittaa siihen, miten sosiaalityöntekijä voi olla asiakkaan kanssa auttamisprosessin samalla puolella. Sosiaalityöntekijöiden haastattelusta piirtyi kuva, että sosiaalityöntekijät pyrkivät erityisen paljon olemaan auttamisprosessissa asiakkaan puolella. Nuorten haastatteluista välittyi tunne, että nuoret ymmärtävät tämän, vaikka välillä kokonaistilanteen hyväksyminen voi olla vaikeaa.

4.2.3 Opinnot ja työ

Ilman huoltajaa tulleet saapuvat Suomeen tyypillisimmin lähellä kriittistä nivelvaihetta perusopetuksen ja toisen asteen välillä, mikä tekee koulupolun aloittamisesta monin tavoin työlään. Rantakokko (2013) nostaa tutkimuksessaan esille, että harva yksintulleista nuorista kykenee tekemään koulutusvalintoihin liittyviä päätöksiä rationaalisesti ja itsenäisesti, sillä juuri opittu kieli ei mahdollista erilaisten valintojen puntarointia ja toisaalta omien voimavarojen suhteuttamista niihin. Moni maahanmuuttajataustainen nuori hakeutuu ammatillisiin opintoihin, erityisesti lähihoitaja- ja rakennuspuolelle, koska heillä on kiire työelämään ja paineita ansaita rahaa itsensä lisäksi myös ulkomailla asuvalle perheelleen. (Rantakokko 2013, 93.)

Haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden mukaan moni jälkihuoltonuorista valitsee ammatillisen koulun, mutta myös lukio-opinnot ovat alkaneet kiinnostaa useampaa. Jälkihuollon piirissä on myös joitakin korkeakouluopiskelijoita. Sosiaalityöntekijät kertovat nuorilla olevan usein haaveita tulevan ammattinsa suhteen ja näihin voi liittyä haasteita, joita koitetaan sosiaalityöntekijänkin kanssa ratkaista. Jarlbyn ja muiden (2021, 188) tutkimuksessa ilman huoltajaa tulleet nuoret kertoivat koulunkäynnin ja muiden aktiviteettien auttavan heitä unohtamaan kokemiaan ikäviä asioita. Koulunkäynti antoi heille myös mahdollisuuden vaikuttaa paremman tulevaisuuden luomiseen itselleen sekä ympäristön, jossa voi kokea hyväksytyksi tulemisen tunnetta (emt.). Haastattelemanuoret kuvasivat pitävänsä opintoja ja työtä erittäin tärkeänä elämässä etenemisen kannalta. Kolme heistä oli jo päässyt työelämään.

A3 "Sitten kun saa sen suomen kansalaisuutta ja sulla on työpaikka, sitten siitä lähtee eteenpäin."

Koulutuksesta valmistuminen on tärkeää, sillä yksin jäämisen ja syrjäytymisen riski kohoaa, mikäli nuori lopettaa koulun kesken. Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleet ovat motivoituneita pärjäämään eri elämän osa-alueilla kuten opinnoissa ja työelämässä. (Björklund 2014, 40.) Andersonin, Skarin ja Jensenin (2017, 575) tutkimuksessa ilman huoltajaa tulleet odottivat pääsevänsä uudessa maassa turvalliseen ympäristöön ja saavuttavansa vakaan tulevaisuuden, mutta monet haasteet jatkuivat vielä saapumisen jälkeen. Esimerkiksi epävarmuustekijät oleskeluluvan kanssa, muun perheen kriittinen tilanne, ajatukset kadoksissa olevasta perheestä ja traumaattiset muistot menneisyydestä aiheuttavat ongelmia myös unen kanssa, mikä vaikuttaa edelleen muista toiminnoista, kuten opinnoista ja työstä selviämiseen (Jarlby ym. 2021, 186). Sosiaalityöntekijät kertovat useimpien nuorten kuitenkin

selviävän mukavasti koulupolusta. Positiivisena asiana nuorten opiskelumahdollisuuksiin liittyen sosiaalityöntekijät mainitsevat sen, ettei opintolainan nostovelvoitetta ole rajattu pelkästään ensimmäiseen perustutkintoon, vaan se koskee myös korkeakouluopintoja.

S1 "Mut että muuten niin kylhän valtaosa, huolimatta niistä vaikeista kokemuksista ni se koulupolku etenee tosi kivasti ja sit oikeesti valmistutaan ammattiin nopeemmin mitä se kolme vuotta ois tai niinku näin, että on paljon niit onnistumisiakin."

Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuorten kielitaito on yleensä jo hyvällä tasolla noin kaksi tai kolme vuotta maahantulon jälkeen, mikä mahdollistaa nuoren osallistumisen esimerkiksi ammattiopintoihin. Luku- ja kirjoitustaidon sekä perusopiskeluvalmiuksien hallitseminen edistää huomattavasti kielen oppimista. Suomalaiset kaverit tai suomalainen puoliso näkyy kielen oppimisessa positiivisesti. Kuitenkin pitkät odotusajat saattavat heikentää motivaatiota uuden kulttuurin omaksumiseen ja kielen opetteluun. Nuoret kertovat suomen kielen opetteluun olleen haastavaa ja esimerkiksi täysi-ikäistyessään pärjänneensä suomen kielellä välttävästi.

S2 "Ja sit mä luulet et joillakin on se, et jos joutuu oleskelulupaa ensimmäistä odottaa viis kuus vuotta ni monet ajattelee, että no kannattaako mun ruveta opiskelee sitä suomee että jos mut heitetäänki pihalle."

A1 "Noo periaatteessa aina kun on ollut yksin kotona niin mun piti käydä niitä läpi ja harjotella paljon ja silleen että jos mä haluan täällä Suomessa ja asuu täällä niin mun on pakko osata hoitaa tietyt asiat hyvin. Että niin kun ei tarvitse pyytää aina apua kaverilta tai ottaa yhteyttä täällä koska niillä on niinkun monet nuoret kenen kaa ne työskentelee ja niin tommosia ajatuksia on tullut päässä että pakko vaan yrittää itte."

Kaikilla kielen oppiminen ei kuitenkaan käy yhtä nopeasti, jolloin sosiaalityöntekijä voi yhteistyötahojen kanssa lähteä selvittämään mahdollisia syitä oppimattomuuden taustalla. Esimerkiksi traumatausta voi vaikuttaa oppimiskykyyn heikentävästi. Sosiaalityöntekijä nostaa esille, miten tärkeää nuoren olisi tarvittaessa saada diagnoosi, mutta kuinka vaikeaa se voi olla henkilölle, joka ei ole asunut lapsuuttaan Suomessa. Diagnoosin saaminen on edellytyksenä esimerkiksi kuntoutuspalveluihin pääsemisessä ja kuntoutusrahan saamisessa.

S1 "Ne tietysti sit itteä työllistää enemmän, jotka sit ei opi ja ei oikeen löydy sitä syytä ja ennen ku löydetään niit polkuja sit sinne erityisoppilaitoksiin ammatin osalta ja näin. Mut et kyllä niinku suurin osa mun mielestä silleen tavallaan oppii ja edistyy."

Pekka Myrskylän (2012, 2) mukaan lähes neljännes syrjäytyneistä 15–29-vuotiaista nuorista on maahanmuuttajataustaisia. Maahanmuuttajataustaisten nuorten on vaikeampaa päästä työ- ja koulutusmarkkinoille, mikä tekee syrjäytymisestä läheisen ongelman maahanmuutossa ja kotoutumisessa (Myrskylä 2012, 4; Heger Boyle & Trang Ha, 2009, 85; Castaneda ym. 2012, 150). Yksi haastattelemistani nuorista nosti erityisesti esille työllistymiseen liittyviä haasteita, etenkin ensimmäisen työpaikan löytämisessä. Hän kuvasi paradoksia, jossa jokaista paikkaa haettaessa pitäisi olla kokemusta, mutta kokemusta on vaikeaa saada, kun ei pääse ensimmäiseenkaan työpaikkaan. Nuorten ja sosiaalityöntekijöiden haastatteluista välittyi ajatus yhteiskunnan vastaanottavuuden vaikutuksesta jälkihuollon sosiaalityön tarpeeseen. Sekä työntekijöiden että nuorten kokemuksen mukaan suomalainen yhteiskunta voisi olla vastaanottavaisempi, jolloin erityispalveluiden tarve olisi mahdollisesti vähäisempää.

4.2.4 Talous

Kaikki haastatteleman nuoret kertovat tietävänsä käytännössä, miten laskut ja muut raha-asiat hoidetaan. Itsenäistymisen alussa nuoret kertoivat saaneensa enemmän apua ja tukea talousasioiden hoitamisessa, mutta vuosien myötä kehittynyt suomen kielen taito ja useat toistot ovat tehneet talousasioiden hoitamisesta rutiinia. Taloudellinen hyvinvointi voidaan jakaa neljään osaan, jotka ovat kyky arkipäivän taloudenhallintaan, vapaus tehdä taloudellisia valintoja ja joskus käyttää rahaa myös muuhun kuin välttämättömään, mahdollisuus selvittää esimerkiksi vakuutusten, säästöjen tai sosiaalisen verkoston turvin yllättävistä menoista, sekä talouteen liittyvät tulevaisuuden tavoitteet (Sherraden, Birkenmaier & Collins 2018, 5). Jo pienet yllättävät menot tai harkitsematon rahankäyttö saattavat heikentää taloudellisesti heikommassa asemassa olevien henkilöiden taloudellista asemaa ja sitä kautta myös muuta hyvinvointia, sillä nykyhetken hallinta ja tulevaisuuden rakentaminen voivat vaikeutua rahahuolien tuoman emotionaalisen kuorman myötä (Sherraden, Birkenmaier & Collins 2018, 15).

A2 "Ne on ihan perusasioita, kyllä mä osaan hoitaa niitä. Ja silloin ku olin opiskelemassa, jos lasku tulee ni se menee niinku mä tiedän mihin se menee ja lähettää itse tai maksat itse. Se on vähän riippuu laskusta sitte. Se on ihan helppoo, mutta niin, kaikki ei varmaan osaa."

Sosiaalityöntekijät kertovat käsittelevänsä tarvittaessa täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen käsittelyssä apuna on palveluneuvoja, joka voi tehdä itsenäisesti ratkaisut selkeisiin päätöksiin, kuten kuntosaliharrastuksen tukemiseen tai oppikirjakuluihin. Sosiaalityöntekijä tekee päätökset tuesta tilanteissa, joihin liittyy jotain poikkeuksellisempaa, kuten rahan tarve ruokaan, sähköjen katkaisu tai vuokratilastit.

S1 "Toki siihen liittyy sit myös se selvittely et mites näin pääsi käymään miten tää vältetään et näin ei kävis uudelleen. Tai et jos rahat menee pelaamiseen että mites me saatais tämä poikki. Mut et se on niinku sitä perustyöskentelyä ja niinku mä ajattelen et miten tän tiivistää tän meidän työskentelyn et elämäntilanteisiin reagoimista, koska sitähan se on."

Kaksi haastateltavista nuorista kertoi taloudellisista vaikeuksistaan. Toisella akuutit ongelmat olivat jo jääneet taakse, mutta toinen kertoi yhä kamppailevansa raha-asioiden kanssa kuukausittain. Ensimmäinen heistä kertoo taloudenhallinnan olleen aiemmin hyvin vaikeaa peliongelman vuoksi, mutta nuori kertoo pystyneensä puhumaan avoimesti ongelmastaan sosiaalityöntekijän kanssa. Pelaaminen aiheutti vaikeuksia muun muassa laskujen hoitamiseen, mitä koitettiin sosiaalityöntekijän kanssa selvitellä. Nuori kertoo elämään liittyvien haasteiden ja asioiden hoitamisen alkaneen helpottaa sitten kun tottui ajatukseen, että kaikki pitää hoitaa itse. Kuukausittain rahaongelmista kärsivä nuori kertoi pyytävänsä välillä sosiaalityöntekijältä apua, mutta sosiaalityöntekijä ei pysty aina auttamaan, jolloin hän turvautuu lainaamaan rahaa ystävältä.

A1 "...mä ite aloin istua ja miettiä asiaa et tä ei oo mitään järkeen, koska jos mä käyn töissä ja saan palkan niin miksi mä pistän noi rahat että se menisi sekuntissa ja tälleen. Sitten kuun lopussa mulle ei jää mitään ja uudestaan ja uudestaan ja uudestaan niin ja mä tiedän, että se työ mitä mä teen ei oo helppoo, nii miks niinku vaan sanotaan kymmenessä minuutissa tai puolessa tunnissa rahat menee noin vain. Niin joutuu istumaan monta yötä ja päiviä ja miettiä tää asia. Niin lopussa tällä hetkellä missä mä oon niin en niitä tee enää."

A4 "Eli viime kuussa mun raha oli loppunut ja mä tulin täällä ja juttelin (sosiaalityöntekijä nimi) kanssa että mun raha on loppunut mitä mä teen. Sitten toi (sosiaalityöntekijän nimi) maksoi minulle 50e."

Haastattelemani nuoret kertoivat olevansa tyytyväisiä sosiaalityöntekijän kykyyn auttaa esimerkiksi Kelan kanssa asioidessa. Nuorten talousasioiden hoitamisessa sosiaalityöntekijät kehuvat Kelan kanssa toteutettavaa kahdenvälistä yhteistyötä, jonka ansiosta lähetetyt lausunnot menevät heti suoraan nuoren tietoihin ja tieto kulkee nopeammin kuin valtakunnallisen linjan kautta. Yhteistyölinjan kautta on mahdollista laittaa esimerkiksi korjauspyyntöjä, kiirehtimispyyntöjä ja lausuntoja. Tyypillisiä ovat esimerkiksi lausunnot opintolainan nostovelvoitteeseen liittyen, sillä yksin alaikäisenä tulleet ovat lastensuojelun jälkihuollon asiakkaiden tavoin vapautettuja opintolainan nostovelvoitteesta.

S2 "Sehän keskittyy pääasiassa toimeentulotukeen mut mä oon kyllä rohkeesti laittanu sinne asumistukijuttuja ja kaikkia ni siis aivan huikeeta ollu tämä ainakin yhden henkilön palvelu sieltä nii siit on ollu tosi paljon apua ku tulee nopeesti vastaus sieltä vaikka se on kahteentoista asti ne aina kattoo niitä ja sitte seuraavana päivänä mutta on joskus jopa perjantaina viiden aikaan saanu vastauksen. Ni mä aattelin että WAU Kela."

A3 "Kyllä (sosiaalityöntekijän nimi) on hyvä sosiaalityöntekijä ja se hoitaa hyvin niitä asioita. Mä oon ollu muutamassa kerran siellä Kelan kanssa vaikeuksissa kun ne on mennyt vähän sekaisin. (sosiaalityöntekijän nimi) hoiti Kelan asiaa hyvin."

Talouden hallintaan liittyen Björklund (2014, 70) nostaa esille tutkimuksessaan, miten yksintulleiden perheiden keskuudessa on yleinen käsitys siitä, että Euroopassa rahan ansaitseminen on helppoa. Nuoret saattavat kokea odotukset perheen taloudellisen tukemisesta raskaina, sillä rahaa ei välttämättä jää paljoa yli omien menojen jälkeen. Rahan ansaitsemista vaikeuttaa entisestään yksintulleiden mahdollisuudet työmarkkinoilla, jotka ovat samankaltaiset kuin muillakin pakolaistaustaisilla, eli ennakkoluulot ja syrjintä vaikeuttavat työelämään pääsyä (emt., 84). Björklundin (2014, 84) mukaan nuoret saattavat joutua moninaisten odotusten ja omien tarpeidensa takia lainaamisen kierteeseen, josta voi olla hankalaa löytää ulospääsyä.

4.3 Psykososiaaliset sosiaalityön sisällöt

Psykososiaalinen työ voidaan ymmärtää sosiaalityön ulottuvuudeksi, jossa pyritään hahmottamaan, millaisia haasteita sosiaalisten ongelmien ja psyykkisen pahoinvoinnin kietoutuminen aiheuttaa yksilöiden ja perheiden elämässä (Granfelt 1993, 222). Haastatteluissa psykososiaalisen sosiaalityön

sisältöihin olennaisesti liittyen esille nousi luottamussuhteen muodostaminen, psyykkinen tuki ja perheen kaipuun käsitteleminen. Riitta Granfelt (1993, 223) korostaa, ettei psykososiaalinen työ ole terapiaa vaan yksi sosiaalityön työmuoto, jossa terapeutin ulottuvuus on läsnä. Psykososiaalinen työ on tyypillisesti luonteeltaan korjaavaa, koska sitä toteutetaan vakavia elämäntilanteellisia haasteita omaavien ihmisten kanssa (emt., 196–197). Kyösti Raunio (2004, 140) korostaa psykososiaalisen työn olevan avainasemassa kohdattaessa erityisen kompleksisia ongelmia.

4.3.1 Luottamussuhteen muodostaminen

Ravi Kohlin (2007, 155) tutkimuksen mukaan tuloksellisimpia ja parhaita suhteita ilman huoltajaa tulleen nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä olivat ne, joissa oli luottamusta. Kohlin (2007, 156) mukaan luottamuksen syntyminen on tärkeää, koska ilman luottamusta nuoret kohtaavat sosiaalityöntekijät epäilyksen ja hiljaisuuden kautta, jolloin aidosti mukana kulkevan ja auttavan asiakassuhteen muodostaminen on haasteellista. Haastattelemani sosiaalityöntekijät kokevat luottamuksen muodostamisen ensiarvoisen tärkeäksi. Sosiaalityöntekijät kokevat luottamussuhteen muodostumisen vaativan aikaa ja rajojen koettelua, sillä syvän luottamussuhteen luominen voi kestää jopa vuosia. Herz ja Lalander (2017, 1073) korostavat nuorten tarvitsevan paljon aikaa luontevien viranomaisuuhteiden luomiseen. Ilman huoltajaa tulleet tulevat epävakailta alueilta, minkä vuoksi heillä saattaa olla vaikeuksia luottaa ympärillä oleviin ihmisiin (Kaukko & Wernesjö 2017, 17).

Sosiaalityöntekijät pitävät hyvin tärkeänä, että nuorilla on joku henkilö, jolle he voivat todella avautua. Andersson, Skar ja Jensen (2017, 578) korostavat myös tutkimuksessaan, kuinka tärkeää läheisen ja luottamuksellisen suhteen luominen edes yhteen ihmiseen on. Haastattelemani sosiaalityöntekijät kuvasivat tällaisissa suhteissa olevan tavallista, että nuoren tunteet vaihtelevat ja hakevat paikkaa. Henkilökemioista riippuen jotkut nuoret tykkäävät avautua enemmän sosiaalityöntekijälle ja jotkut ohjaajille, mutta työntekijät pitävät tärkeimpänä sitä, että nuori pystyy kertomaan asioistaan jollekin. Yksi haastatelluista nuorista kertoo pari vuotta sitten tapahtuneesta käännekohdasta, jossa hän koki olevansa valmis kohtaamaan tukahdutettuja tunteitaan ja antamaan tilaa avoimelle keskustelulle sosiaalityöntekijän kanssa. Nuori kertoi kasvaneensa henkisesti, mikä on mahdollistanut omien toimintatapojen tarkastelun ja avoimuuden oman tilanteen suhteen.

AI "Ja joudun istua ja miettiä tätä asiaa niin se on niinku tuhonnut mua aika pitkään, mutta yrittänyt niin paljon hankkia apuun mutta en uskaltanut ja en saanut ketään kelle mä voisin luottaa. Mutta (sosiaalityöntekijän nimi) oli se ainoa ihminen, kelle mä olisin voinut niinkun puhua siitä asioista ja puhuin sen kanssa ja hän ymmärsi sen

asian ja se oli tosi vaikea oikeasti puhua, mutta hän ymmärsi sen asian heti, se hankki mulle apuu ja se tuli mun kanssa siihen paikan päälle niinkun aloitti siitä asiasta ja sitten niinkun niin."

A1 "Joo koska mun mielestä (sosiaalityöntekijän nimi) on antanu semmonen kuva, että mä voisin häneen luottaa ja kertoo mitä vaan, jos mä haluan ja pystyn mutta siihen on mennyt aikaa. Mutta sitten kun mä avasin mun silmät mä huomasin, hän on se oikee ihminen. Ja oon ollut ylpeä et mä tein niin koska mä näin se tulos."

S2 "Mun mielestä se on niinku näin uutena, ku täällä kattoon ni tosi hienoo, että täällä se niinku toteutuu sillai et niillä on joku ihminen, johonka ne voi tota tukeutua. Siihenhän kuuluu välillä et välillä se ihminen suututtaa ja välillä se on ihana mutta mut se on justiin se rajojen asettelu ja semmonen ni."

Sosiaalityöntekijöiden mukaan joidenkin asiakkaiden kanssa luottamussuhde syvenee niin tiiviiksi, että on tarpeen muistuttaa itseä ja asiakasta työntekijyyden ja ammatillisuuden rajoista. Myös Kohlin (2007, 157) tutkimuksessa nousee esille ilman huoltajaa tulleiden kanssa työskentelyn erilaiset rajat verrattuna joihinkin muihin sosiaalityön asiakasryhmiin. Ilman huoltajaa tulleiden kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät kuvasivat rajan ystävyyden ja professionaalisuuden välillä olevan vähemmän etäinen kuin esimerkiksi heidän kollegoillaan muilla sosiaalityön aloilla (Kohli 2007, 157). Jarlby ja muut (2021, 185) korostavat tutkimuksessaan, kuinka tärkeää on nähdä nuorten huonoltakin vaikuttavan käytöksen taakse, sillä arvottomuuden tunne ja muut stressaavat tekijät voivat vaikuttaa nuoren käytökseen suuresti.

S1 "Välillä pitää myös vähän palauttaa siihen et ne niinkun ei silti voi käyttäytyä miten vaan et tulee myös vähän semmost kiukuttelua mitä ehkä tulee enemmän sit muuten perhepiirissä tai läheisemmille ihmisille että toisaalta se on hyvä luottamus uskaltaa myös kiukutella mut et ei semmost ehkä tapahdu niin paljoo tuol tavallisis palveluis eikä semmost katota et joku tussahtaa tossa ja näi ja sitte vaa päätetään, että jatketaan huomenna tai joku päivä jatketaan sitte tai ohjaajan kanssa."

A4 "Välillä on hyvä välillä ei. Välillä on menee tosi hyvin, välillä ei mene hyvin että välillä mä oon vihainen (sosiaalityöntekijän nimi), välillä on ihan ok, voin sanoo ihan ok (sosiaalityöntekijän nimi) kanssa että."

A1 "Joo, joo vaikka alussa mul on ollut vähän vaikeuksia niinkun toimia niitten kanssa ja tälleen ja ymmärtää sitä työtä mitä ne tekee ja minkä takia ne tekee siitä ja mul on ollut alussa vaikea ymmärtää siitä mutta sitten myöhemmin tai kun mä aloin vähän kasvaa niinkun täältä (osoittaa päätään) niin sitten aloin mieltii asiaa järkeä. Tajusin että ne on tehny todella paljon ja vieläkin niinkun ne tekee ja nii aloin olee kiitollinen siitä ja aloin avautua niinkun (sosiaalityöntekijän nimi) ja muutkin silleen että noi ja noi ja noi."

Kohlin (2007, 162) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kuvaavat, kuinka luottamussuhteen rakentuminen on vaatinut vuosien työtä, mutta lopulta on saavutettu kumpaakin osapuolta aidosti tyydyttävä suhde. Tämä edellyttää pitkää asiakkuutta ja työntekijän pysyvyyttä, mutta aina se ei ole mahdollista. Yksi haastatelluista nuorista kertoo sosiaalityöntekijänsä vaihtuneen paljon. Nuori kertoo sen olleen ärsyttävää, koska uudelle työntekijälle pitää kertoa aina uudestaan oma tilanne, jolloin samat traumat nousevat uudelleen pintaan. Nuori kertoo työntekijän vaihtumisen vaikuttavan luottamussuhteen muodostamiseen, mutta kertoo, että tämänhetkisen sosiaalityöntekijän kanssa on helppoa tulla toimeen vaihdoksesta huolimatta.

A2 "Siis tää vaihtuu koko ajan. Et vähän niinku, vuos sitten mä en tiedä kuka on oikeesti mun sosiaalityöntekijä. Se on vähän vaikee, yksi lähtee, toinen naama tulee. Vähän niinku näkee sellasia erilaisia ihmisiä. Ei ollu kukaan vuosi tai joku puoltoista vuotta emmä tiä."

A2 "Nii se oli vähän vaikee mutta (sosiaalityöntekijän nimi) kaa tää oli hauska nainen. Mä tykkään, jos joku nainen on vähän niinku hauska sillee et nauraa ja hymyilee mutta jos se on joku pelottava tulee sielt se on tosi vaikee puhuu sen kaa. Mutta sen kans oli aika helppoo kyllä puhua."

Luottamussuhteen muodostumiseen vaikutti ajan lisäksi suotuisasti myös sosiaalityöntekijän yleisesti helposti lähestyttävä olemus ja hyvä osaaminen ilman huoltajaa tulleiden jälkihuollon sosiaalityön keskeisimmissä tehtävissä. Sekä sosiaalityöntekijöiden että nuorten vastausten perusteella luottamussuhteen muodostaminen vaatii aiempien kokemusten huomioimista, molempien osapuolien osallisuutta ja ymmärrystä siitä, miten luottamus ja avoimuus auttavat pääsemään haasteiden ratkaisussa syvällisemmälle tasolle.

4.3.2 Psyykkinen tuki

Jarlbyn ja muiden (2021, 186) mukaan ilman huoltajaa tulleiden nuorten mielenterveyteen negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä ovat ainakin kuormittavat ajatukset menneistä traumaattisista kokemuksista, muun perheen kriittinen tilanne ulkomailla, epävarma maahanmuuttajastatus sekä näiden kaikkien jaksamista heikentävä yhteisvaikutus, joiden myötä psyykkisen tuen tarve korostuu. Nämä tekijät yhdessä saattavat vaikuttaa merkittävästi jokapäiväiseen pärjäämiseen, jolloin perusasioista huolehtimisen laiminlyönnin seurauksena ongelmat saattavat monimutkaistua entisestään (Jarlby ym. 2021). Haastattelemani sosiaalityöntekijä nostaa esille, että aina psyykkisen tuen ei tarvitse tulla psykiatrilta tai psykologilta, vaan tuki voi olla myös muunlaista, esimerkiksi jälkihuollosta saatavaa tukea, sillä mahdollisuus uskoutua asioista edes yhdelle luotettavalle aikuiselle voi olla nuorelle käännteentekevää. Jim Wade (2017, 7) esittääkin tutkimuksessaan, että suurin osa ilman huoltajaa tulleista nuorista ei välttämättä tarvitse psykologin tai psykiatrin apua, mutta tuki ja huolenpito heidän ympärillään olevilta ihmisiltä on tärkeää, sillä se auttaa nuoria aktivoimaan omaa toimijuuttaan, rakentamaan mieleistään tulevaisuutta sekä kohtaamaan tulevia haasteita.

Sosiaalityöntekijät nostavat psyykkisen tuen antamisesta esimerkiksi elokuussa 2020 alkaneen Afganistanin kriisin, joka vaikutti merkittävästi monen nuoren vointiin. Työntekijät kertovat pyrkinensä auttamaan tilanteessa, jossa eivät kuitenkaan pystyneet käytännössä kovin paljoa tekemään. Pelko oman perheen ja kotimaan tilanteesta vaikuttaa esimerkiksi nuoren kykyyn käydä koulussa, työssä ja hoitaa talousasioitaan, jolloin sosiaalityön rooli korostuu kriisiytyvän tilanteen tasaamisessa.

S2 "Tosta mun pitiki just sanoo, että ku monella on niin valtava se traumatausta ni sitte vielä noissa tilanteissahan se vielä palautuu mieleen vielä enemmän ja sitte muuta ni tarvii ihan sellasta konkreettista tukee, tukee et miten muistaa sen vuokran maksaa ja muuta."

Puolet nuorista kertoivat olevansa yhteydessä sosiaalityöntekijään henkisen voinnin ollessa heikko. Nämä nuoret kokivat keskusteluavusta olleen hyötyä ja sen auttaneen heitä eteenpäin jatkamisessa. Myös tieto siitä, että sosiaalityöntekijään voi olla aina yhteydessä oli näille nuorille henkisesti tärkeää ja lisäsi turvallisuuden tunnetta. Sosiaalityöntekijä arvelee monella asiakkaalla olevan jälkihuollossa

jonkinlainen merkityksellinen suhde sosiaalityöntekijän tai ohjaajan kanssa, jolloin he myös itse kokevat, etteivät välttämättä tarvitse esimerkiksi psykiatrian tukea.

A3 "Tulee vähän parempi fiilis ja se neuvoi vähän että tällaisia tulee joskus. Silloin viime vuonna mua ryöstetty siellä (paikan nimi) niin silloin mä olin vähän, miten sanotaan, niitä vanhoja muistoja, ja sitten kun ryöstettiin niin mulla oli vähän huonoja päiviä. Niin silloin aika paljon yhteydessä (sosiaalityöntekijän nimi) kanssa."

A1 "Miten mä sanon sen, että kaikista asioista mistä voi niin kun sanotaan vaikka jos.. koska elämä on niinkun ylä- ja alamäki niin sillon aina kun tulee alamäki, ni ne on aina niinkun ollut paikalla ja osaa niinkun neuvoa ja auttaa miten pitäis selvittää asiat ja jatkaa eteenpäin ja semmosii."

Puolet nuorista kertoi, etteivät olleet saaneet sosiaalityöntekijältä tai muultakaan taholta apua psyykkiseen vointiinsa, vaikka he olivat toivoneet saavansa tukea huonoon henkiseen oloon. He kertoivat odottaneensa, että sosiaalityöntekijä tai muu työntekijä olisi huomannut heidän henkisen ahdinkonsa paremmin. Yksi nuorista kertoi tuoneensa avun tarvettaan esille tapaamisissa, mutta koki, ettei ole saanut kaipaamaansa apua. Toinen heistä koki, että aika psyykkisen tuen saamiselle on jo mennyt ohi. Hän kertoi oppineensa pärjäämään itse, vaikka kertoi kaivanneensa aiemmin kipeästi jonkinlaista terapiaa.

A4 "Ei, jos minulla on huono päivä tai huono..., en mää soita (sosiaalityöntekijän nimi). Mä tiedän itse toi (sosiaalityöntekijän nimi) ei auta mitään. Tai ohjaajakin mun mielestä ei auta. Tottakai, toivon että jos on huono mieli. Haluaisin purkamaan jonkun kanssa että minulla on tällainen huono asia tai niin, kyllä. (Sosiaalityöntekijän nimi) nähny tai ohjaajakin nähny minulla oli ihan paska olo mutta ei pystynyt auttamaan."

A2 "Sitten mieltii vähän, että on liikaa kyllä. Tää paikka ei niinkun korjaa kokonaan, että tää vaan vähän niinkun selvittää sun asioita vähän niinku että Kela-asioita ja opiskelupaikkaa ja niistä voi vähän auttaa. Ettimään asuntoo, itsekin voin hoitaa niitä asioita. Mulla just liikaa vähän näitä vanhoja traumoja sitten se on vaikee täällä keskustella niistä."

A2 "Nii että, tota ne vanhat traumat pitää vähän niinku puhuu. Nii emmä tiiä. Niistä mä en saanu niinku apua. Tai sillee niillä ei oo tarpeeks aikaa, koska niillä on paljon asiakkaita. Yksi menee, toinen tulee, yksi menee, toinen tulee. (A2)

A2 "Itelle se on käyny tosi huonoja, siis mä oon kokenu huonoja asioita elämässä, mutta tota niistä mä en saanut ikinä apua, jotenki jäänyt sisällä. Että, tota vähän niinku ne asiat kuolis, siis niinku mun pitää vaan odottaa että ne kuolee mun sisällä."

Pitkäjänteisemmän psykososiaalisen tuen antamisen lisäksi sosiaalityöntekijät voivat välillä kohdata myös äkillisiä mielenterveydellisiä ongelmia. Sosiaalityöntekijöiden mukaan psyykkiset ongelmat voivat olla välillä niin suuria, että ne vaikuttavat merkittävästi vuorovaikuttamiseen ja ilmenee esimerkiksi nopeana hermojen menettämisenä, jolloin tunteiden hallinta ei onnistu ja asiat tuntuvat vyöryvän päälle. Traumaoireet voivat näkyä myös nuoren "putoamisena" keskustelusta, jolloin sosiaalityöntekijä menettää kontaktin nuoreen voimakkaan psyykkisen reaktion vuoksi. Tällöin sosiaalityöntekijät pyrkivät antamaan traumainfoa, normalisoimaan tilannetta ja selittämään nuorelle tämän olevan reaktio aiemmin koettuihin asioihin.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan varsinaisten mielenterveyspalveluiden piiriin pääsemisessä on haasteita. Sosiaalityöntekijät kertovat ajoittain olevansa tilanteissa, joissa he itse näkevät nuoren selkeän tarpeen esimerkiksi mielenterveyspalveluihin ja ohjaukseen, mutta nuori ei halua vastaanottaa palvelua, jolloin asiaa ei ole vielä mahdollista lähteä ratkomaan. Tapio Hallan (2007, 472) mukaan useilla viranomaisilla voi olla haasteita ymmärtää traumojen vaikutusta maahanmuuttajien käytökseen ja psyykkiseen vointiin, jolloin nuoret saatetaan väärin tulkita hankalina tai vaikeina ihmisinä.

S1 "Mutta kyl mä niinku sen sanon vielä, että ei me myöskään luovuteta kovin helpolla et sit ku on tätä kiukuttelemista ja muuta ja me nähdään et selkeestikin täs nyt ei oo vaan kyse siitä et me ollaan hankalia tyyppejä vaan että toinen voi niin huonosti että se on ihan sama kuka tässä nyt koittaa tarjota apuu ni käyttäytyy huonosti nii ei me kovin helpolla anneta periks. Yritetään kuitenkin vielä."

Toisena haasteena on palveluiden ylikuormittuminen, jolloin oikeanlaisen avun saaminen voi estyä. Yksi nuorista kertoo päässeensä lääkärin luokse psyykkisen vointinsa vuoksi, mutta hän ei kokenut siitä olevan apua. Nuori kertoo lääkärin ehdottaneen avuksi lenkkeilyä ja kuntosalilla käymistä,

minkä nuori oli kokenut ongelmiaan vähätteleväksi. Nuori kuvasi oloaan sellaiseksi, että ei aina jaksaisi elää elämää.

A4 "Mä juttelin siitä miltä musta tuntuu. Toi lääkäri sanoi mä ymmärrän sua. Mä sanoin lääkärille että sä et ymmärrä mua. Toi lääkäri sanoi että meet lenkille tai meet uimaan tai kuntosali. Sitten mä sanon että mulla on huono olo, että mä en pysty mennä. Sitten mä lopetin sen käymään lääkäri. Nyt mä en mee mihinkään."

Kyösti Raunio (2004, 144) nostaa esille, että työntekijä ei tarvitse omakohtaista kokemusta ymmärtääkseen, vaan olennaista on työntekijän taito kuulla asiakkaan kertomuksia ja niihin perustuen tehdä asiakkaan kanssa yhteinen suunnitelma tilanteen edistämiseksi. Vaikeuksistaan selviämään pyrkivää ihmistä helpottaa, mikäli hän kokee tullessaan ymmärretyksi (Raunio 2004, 144). Hyvä hoitosuhde edellyttää asiakkaan aktiivista kuuntelemista, koska vain kuuntelemalla on mahdollista luoda ymmärrystä, jonka myötä oikeanlaisen tuen tarjoaminen mahdollistuu. Kestävälle pohjalle rakennettu suhde tarvitsee rakentuakseen aikaa, sillä kiireessä on vaikeaa saavuttaa toipumisen kannalta oikeanlaista ilmapiiriä. (Halla 2007, 472.)

4.3.3 Perheen ja ystävien kaipuun käsitteleminen

Sosiaalityöntekijät nostivat esille ilman huoltajaa tulleiden nuorten perheen, ja erityisesti äidin, kaipuun. Sekä sosiaalityöntekijät että nuoret kuvasivat ulkomailla olevan perheen tilanteen vaikuttavan myös nuorten omaan vointiin ja toimintakykyyn. Kaksi nuorista kertoi äitiensä olevan sairaita ja heidän suurimpien pelkojen liittyvän siihen, että äidille käy jotain tai että he eivät ehdi tapaamaan vanhempiaan ja perhettään ennen kuin on liian myöhäistä. Huoli perheenjäsenten voinnista, katoamisesta tai kuolemasta vaatii asian käsittelyä ja tilaa, mutta usein sellaiselle ei jää aikaa (Halla 2007, 470). Yhteisöllisissä kulttuureissa kasvaneet henkilöt ovat yleensä tottuneet tukeutumaan kriisitilanteissa perheeseen ja lähiyhteisöön, mutta ilman huoltajaa tulleilla tukiverkosto voi olla hyvin puutteellinen (emt.)

A2 "Iskä on vanhentunut hirveesti ja äiti on aina sairaalassa, että se on vähän pelottavaa. Että sillee. Että ei mua pelota muuten, mutta äiti jos sille käy jotain, sitten ei mitään järkee oikeesti. Se on ainut pelko mitä mulla on."

A4 "Minulla on semmonen ongelma, että välillä tuntuu, että mä en jaksaa elää elämää, kun jos kaikki asia ei mee, kun mitä mä haluan. Että on tällä hetkelläkin mun äiti on

sairas. Mutta hän toivoo sitä että ennen ku mä kuolen et mä näkee sua. Mutta ei se onnistu. Että kun täällä (sosiaalityöntekijän nimi) ei pystynyt auttamaan se asia. Mutta siis se matkustaminen, toi on ihan hankalaa että haluan näkee mun äitii että."

Kotoutumisen tukemisessa ja maahanmuuttajasosiaalityössä nousee huomioitavaksi koti-ikävästä kumpuavat haasteet, kuten keskittymisvaikeudet, aggressiivisuus, välinpitämättömyys, univaikeudet, vaikeneminen, kiputilat ja pahimmillaan itsetuhoisuus (De Arruda Camara ym. 2022, 54). Haastattelemani nuoret kertovat pitävänsä yhteyttä perheeseensä, mutta he kertoivat, että se ei aina lievitä huonoa oloa. Tällaisessa tilanteessa nuoret voivat ajautua sisäiseen ristiriitaan omien tarpeiden ja toisten toiveiden keskellä (Herz & Lalander 2017, 1068). Nuoret haluavat olla hyviä lapsia vanhemmilleen, heidän odotetaan olevan hyviä maahanmuuttajia uudessa maassa, mutta toisaalta heillä on myös omia toiveita ja näkemyksiä, jotka odottavat tulla nähdyksi (emt.).

A4 "Kun mä soitan, tulee tosi huono mieli, että äiti itkee paljon, että koska olet tulossa. Sitten se parempi kun mä en soita sinne."

Yksinäisyyden teema nousi haastatteluissa esille toistuvasti. Kaikki nuoret kertoivat kokevansa perheen kaipuun lisäksi yksinäisyyttä, joka johtuu ystävien puutteesta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoret tulevat kulttuureista, joissa eletään isoissa perheyhteisöissä, jolloin suomalainen elämäntyyli ja läheiset suhteet suomalaisten kanssa voivat vaikuttaa entistä vaikeammin saavutettavilta. Oman perheen kaipuu konkretisoituu erityisesti juhlapäivinä ja merkkipäivinä,

A2 "Joskus tulee vähän niinkun just joulukuu. Joulukuu on vähän semmonen, mä en tykkää joulukuusta ollenkaan tota. Kyllä tykkään silloin on koko paikka, koko kaupunki on valoissa, mutta on hieno maisema. Mutta kun ei oo perhe. Nii tai sitten uus vuosi. Jumankauta. Mä oon ihan yksin sitten. Vähän niinku vaikee mennä ulos kavereiden kaa tai silleen ei oo paljon kavereita kenen kaa pitää mennä. Ei oo perhe. Sitten tota jään kotiin ja pelaan joku peli. Se on just se asia mitä itse kaipaen koko ajan. Vaikka ei oo yhteinen kulttuuri."

Nuorten on mahdollista saada itselleen tukiperhe, mutta käytännössä sen saaminen on melko vaikeaa. Yleensä aikuisille ihmisille ei ole tarjolla tukihenkilöitä tai -perheitä, mutta erään hankkeen myötä yksin alaikäisenä tulleille oli mahdollisuus tukiperhetoimintaan sekä jatkaa sitä vielä täysi-ikäistymisen jälkeen. Hankkeen jäljiltä jotkin perheet säilyivät, mutta uusia ei ole juurikaan tullut.

Sosiaalityöntekijät kertovat, että tukihenkilöille ja -perheille olisi tarvetta, sillä nuorilla on yleensä kova perheen ja yhdessä olemisen kaipuu. Sosiaalityöntekijät mainitsivat tukihenkilöt ja -perheet hyvänä keinona totutella suomalaiseen elämäntapaan, koska silloin avautuu mahdollisuus nähdä uuden kulttuurin tavallisena pitämää perhe-elämää. Yksi haastateltavista kertoi toivoneensa itselleen jo pitkään tukiperhettä, mutta hänelle ei ole löytynyt sellaista.

A2 "Mä en tiedä, siis mä en oo niinkun semmonen huono ihminen, tulee vähän et miks kukaan ei halua olla mun kummiperhe tai ystäväperhe? Siis kummiperhe mä en tarvii vaan sen takii et ne antaa mulle jotain. En tarvii mitään, vaan niinku et ollaan yhdessä, juodaan kahvii, silleen jutellaan. Se on niinkun mitä mä kaipaen Suomessa, perhe. Siis itse asun täällä perhe on (kotimaan nimi) ja sitten niinkun kaikki on siellä."

Herz ja Lalander (2017, 1067) nostavat tutkimuksessaan esille näkemyksen, jossa yksinäisyys tulkitaan esimerkiksi kielen avulla tuotetuksi positioksi. Tällöin yksinäisyyden ei ajatella johtuvan ensisijaisesti vanhemmista eroon joutumisen syynä, vaan vaikeutena vuorovaikuttaa eri kieltä puhuvien ihmisten ja viranomaisten kanssa, jolloin nuori kokee yksinäisyyttä ulkopuolisuuden tunteen vuoksi. Tämän perusteella yksinäisyyteen olisi siis mahdollista löytää ratkaisuja muustakin kuin perheenyhdistämisestä. Sosiaalityöntekijät nostavat esille asiakaspalautteen, jonka perusteella nuoret toivoisivatkin enemmän tukea muuhun kuin asioiden hoitamiseen. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi vapaa-ajan tekeminen, sosiaalisen verkoston luominen ja oman lähipiirin löytäminen Suomessa. Sosiaalityöntekijät kertovat näkevänsä työssään paljon nuorten yksinäisyyttä, mutta toteavat, etteivät pysty ratkaisemaan yksinäisyyden ongelmaa tästä palvelusta käsin, sillä he pystyvät tarjoamaan vain pieniä asioita, kuten yksittäisiä vapaa-ajan tapahtumia tai ohjata nuoria paikkoihin, joissa voi tutustua muihin ihmisiin. Sosiaalityöntekijät toteavat, että pitäisi jotenkin löytää ratkaisuja siihen, että nämä nuoret pääsisivät osaksi yhteiskuntaa ilman jälkihuollon tarjoamaa erityispalvelua siinä välissä. Sosiaalityöntekijät toteavat olevan haastavaa nähdä nuorten tarve sitoutua jälkihuollon palveluun, vaikka samalla pyrkimyksenä on luoda heille verkostoja muualle.

4.4 Jälkihuollon palvelun päättäminen

Jälkihuollon asiakkuus voi päättyä kansalaisuuden saamiseen, joka on sosiaalityöntekijöiden mukaan ollut monella palveluiden lopetuskohta. Sosiaalityöntekijät kertovat tätä asiaa pyrittävän muuttamaan tällä hetkellä uudistettavassa kotoutumislaissa. Sosiaalityöntekijät nimeävät kansalaisuuden hakemiselle useamman syyn, joita ovat esimerkiksi mahdollisuus matkustaa tapaamaan perhettä,

mikäli kotimaan tilanne on rauhoittunut, puolison saaminen Suomeen voi olla helpompaa ja yleinen kuulumisen tunne suomalaiseen yhteiskuntaan.

Asiakkuus päättyy myös nuoren muuttaessa toiselle paikkakunnalle, mutta jatkuu tarvittaessa uudessa kunnassa. Syitä muuttaa toiselle paikkakunnalle on monia, mutta yhtenä yleisenä muuton syynä sosiaalityöntekijät kertovat ongelmien kasaantumisen, johon nuoret saattavat etsiä ratkaisua vaihtamalla paikkakuntaa. Nuoren luvalla pyritään välittämään tietoa uuteen kuntaan, mikäli jatkotyöskentelylle nähdään tarvetta. Nuorten on mahdollista tulla uudelleen asiakkaiksi, vaikka asiakkuus olisikin päätetty lopettaa. Sosiaalityöntekijät korostavat pyrkimystä asiakassuhteen lopettamiseen, mikäli varsinaista avun tarvetta ei enää ole. Sosiaalityöntekijät kertovat huomanneensa joidenkin asiakassuhteiden olevan erittäin pitkiä, etenkin nyt kun ikäraja on nostettu 25 vuoteen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan aina ei välttämättä ole hoidettavia asioita, mutta nuorilla voi olla henkinen tarve pitää asiakkuus voimassa. Sosiaalityöntekijät ovat pyrkineet vastaamaan tähän kertomalla, että heille on kuitenkin mahdollista soittaa myös asiakkuuden päättymisen jälkeen.

Kaikkien haastattelemieni nuorten mielestä on hyvä, että jälkihuollon ikäraja on nostettu 25 vuoteen. Nuoret kokivat sen tuovan turvaa ja selkeyttä, kun tietää heti mihin voi olla yhteydessä. Yhdellä haastattelemistani nuorista jälkihuollon yläikäraja alkoi olla melko lähellä, mutta hän kertoi, ettei ole vielä juurikaan miettinyt palvelun päättymistä, vaikka se on kohta ajankohtaista. Kyseinen nuori toteaa, että hänen on pakko alkaa itsenäistyä enemmän ja alkaa pärjätä ilman tukea. Yksi nuorista sanoo tuen jatkumisen olevan hyvä, koska silloin ei tunnu yksinäiseltä. Eräs nuorista kertoi olevan hyvä, että palvelua on mahdollisuus jatkaa aiempaa pidempään, mutta ei koe itse tarvitsevansa jälkihuollon tukea 25-vuotiaaksi asti. Kaksi haastattelemistani nuorista olivat kokeneet jälkihuollon tuen erittäin tärkeäksi.

A3 "Joo turva olo. Jos tulee jotain ongelmaa niin tietää että mihin pitää soittaa. Tai että sä et oo yksin miettimässä sitä. Ei tunnu yksinäiseltä. Tai joka kerta kun mä, mulle tulee jotain ongelmia tai jotain murheita tai jotain semmoista niin mä olen joka kerta (sosiaalityöntekijän nimi) kanssa yhteydessä niin se auttoi ja neuvoi jotain ratkaisua."

Jälkihuollon palvelun päättymisen jälkeen nuoren on mahdollista jatkaa sosiaalityön asiakkuutta aikuissosiaalityössä, mikäli aikuissosiaalityön kriteerit täyttyvät. Nuoria ei pääsääntöisesti ohjata esimerkiksi maahanmuuttajasosiaalityöhön, koska maahanmuuttajasosiaalityöhön pääsee vain, jos on ollut vasta lyhyen ajan Suomessa. Maahanmuuttajasosiaalityö pyritään myös pitämään kestoaltaan

lyhyempänä, jolloin voidaan ajatella aikuissosiaalityöstä saatavan pidempiaikainen kontakti. Sosiaalityöntekijät kertovat, että ennen ikärajaa koskevaa lakimuutosta useimpien jälkihuoltonuorten kohdalla pohdittiin siirtämistä aikuispalveluihin. Jotkut nuorista siirtyivät aikuispalveluihin ja tulivat lakimuutoksen myötä takaisin jälkihuollon asiakkaiksi. Tuolloin sosiaalityöntekijät kertoivat huomanneensa, että moni nuori koki, ettei heitä ehditä tavata, eikä heidän asioitaan tiedetä aikuispalveluissa. Jälkihuollossa on mahdollista tarjota intensiivisempää työskentelyä, mitä moni nuori kaipaa. Sosiaalityöntekijät kokevat maahanmuuttajien kanssa tehtävän jälkihuoltotyön eroavan perusaikuissosiaalityöstä asiakassuhteen pituuden ja asiakkaiden tilanteiden osalta. Sosiaalityöntekijät vertaavat aikuissosiaalityöhön pääsemisen kriteereitä heidän omien asiakkaiden tilanteisiin ja toteavat asiakkailtaan olevan pääsääntöisesti asunto, päivätoimintaa tai vähintäänkin ajatus siitä, mihin päivätoimintaan ollaan menossa. Aikuissosiaalityön aloittamiseen vaadittava kriteeristö on nykyään melko tiukka. Sosiaalityöntekijät kertovat asiakkailtaan olevan ”perusjuttu” melko hyvin kunnossa, mutta aikuisen tuki puuttuu omista verkostoista Suomessa.

S1 "Jotkut siirty, mut et siinä me niinku nähtiin se, kun näitä, joita me oltiin siirretty sinne aikuispalveluihin ni sit palas meidän asiakkaaks ku se laki muuttu ni se heidän kokemus ei ollu kovin hyvä monellakaan siitä et oli se kokemus et ei ehitä tavata, ei tiedetä heiän asioita."

Toiset haastattelemistani nuorista kokivat jälkihuollon sosiaalityön merkityksen elämälleen tärkeämmäksi kuin toiset, mutta kaikki olivat kokeneet sen jossain määrin välttämättömäksi. Kaksi nuorista painotti haastatteluissa useampaan otteeseen olevan sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien työstä erittäin kiitollinen, koska kokevat, etteivät olisi mitenkään pärjännyt ilman tällaista tukea.

A1 "(Sosiaalityöntekijän nimi) ja (sosiaaliohjaajan nimi) ne on semmosia ihmisiä niinkun ketkä mä en... Miten mä vois in sanoa sitä sanaa, niin kun mä aina tuun olemaan kiitollinen, että niinku mä sain niitä mun elämään."

A3 "Mä sanon vielä sen, mä oon tyytyväinen sitä sosiaalityöntekijä. Se on oikeesti auttanut mua aika paljon missä asioissa ja milloin tahansa. Kyllä mä oon tyytyväinen siitä."

Nuorten elämänpolkujen suotuisan muotoutumisen kannalta turvallisuuden ja välitetyksi tulemisen tunne sekä itsenäistyminen ovat tärkeitä (Andersson, Skar & Jensen 2021, 575). Kuten kaikki

muutkin ihmiset, myös ilman huoltajaa alaikäisenä tulleet henkilöt ovat yksilöitä, joiden tuen tarpeet ja kokemukset ovat yksilöllisiä. Erilaisille elämäntilanteille yhteisenä tekijänä tässä tutkielmassa näyttäytyi tarve pitkäjänteiselle, tiiviille ja verkostomaiselle työskentelylle, minkä Tanja Hirschovits-Gerz ja Niina Weckroth (2022, 122–123) ovat myös nostaneet esille tärkeänä alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten aikuisten kanssa työskenneltäessä.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kokemuksia ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuollon sosiaalityöstä. Tutkimuskysymyksiä oli kaksi: "Millaisia kokemuksia alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleilla nuorilla on jälkihuollon sosiaalityön sisällöistä?" ja "Millaisia kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleiden jälkihuollon sosiaalityön sisällöistä?" Tutkielma toteutettiin teemahaastatteluna erään suuren suomalaisen kunnan jälkihuollon yksikössä. Saatu aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkielman aineisto koostui kahden sosiaalityöntekijän yhteisestä keskustelunomaisesta haastattelusta ja neljän alaikäisenä ilman huoltajaa tulleen jälkihuoltonuoren yksilöhaastattelusta. Sisällönanalyysin pohjalta muodostui tulososion jaottelu jälkihuollon sosiaalityön aloittamiseen, keskivaiheen työskentelyyn ja jälkihuollon työskentelyn päättämiseen. Keskivaiheen työskentelyn sosiaalityön sisällöt jakautuivat sosiaalityölliseen ohjaukseen ja neuvontaan sekä psykososiaalisiin sosiaalityön sisältöihin. Sosiaalityöllinen ohjaus ja neuvonta jakautui edelleen asiakassuunnitelman tekemiseen, oleskeluun liittyvien lupa-asioden hoitamiseen, talousasioissa auttamiseen sekä opintojen ja työn pariin tukemiseen. Psykososiaalisia sosiaalityön sisältöjä olivat luottamussuhteen muodostaminen, psyykkinen tuki ja perheen kaipuun käsitteleminen.

Lähestyin tutkielman aihetta ilman huoltajaa alaikäisenä tulleita ja yleisesti maahanmuuttajia koskevan tutkimuksen kautta. Koin tärkeäksi haastatella tässä tutkielmassa sekä sosiaalityöntekijöitä että jälkihuollon asiakkaita, koska arvelin näiden kokemusten täydentävän toisiaan tavalla, jota olisi vaikeaa saavuttaa haastatteleamalla pelkkiä työntekijöitä tai pelkkiä asiakkaita. Sosiaalityöntekijät kuvasivat puheessaan jälkihuollon sosiaalityön yleisimpiä piirteitä nostoen esille valaisevia tapausesimerkkejä, mikä yhdessä jälkihuoltonuorten omien henkilökohtaisten kokemusten kanssa loi mahdollisuuden käytäntöön kiinnittyvän tutkielman tekemiselle. Tutkielmani otsikko, "Elämäntilanteisiin reagoimista, koska sitä tää on", on nosto sosiaalityöntekijöiden keskustelusta. Valitsin tämän kuvaamaan koko tutkielmaa, koska se kiteyttää paljon olennaista sosiaalityöstä. Tutkielmani tulosten mukaan jälkihuollon sosiaalityö poikkeaa osin monista muista sosiaalityön aloista, mutta tämä perusajatus sosiaalityön taustalla on kuitenkin sama. Vaikka tämä kyseinen nosto on sosiaalityöntekijän sanoma, koen, että myös haastattelemani nuoret allekirjoittavat tämän näkemyksen, sillä kaikkien nuorten vastauksista piirtyi kuva sosiaalityön pyrkimyksestä auttaa erityisesti muutos- ja kriisitilanteissa.

Sosiaalityön ja erityisesti ilman huoltajaa tulleiden jälkihuollon sosiaalityön kehittämiseen liittyen tässä tutkielmassa onnistuttiin paikantamaan melko tarkkaakin palautetta sosiaalityöstä. Näin pienen haastattelujoukon kertomuksista ei voi tehdä yleistyksiä, mutta koen tämän tutkielman avartavan jälkihuollon sosiaalityön monipuolisuutta ja yksilöllisyyttä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämän selvityksen mukaan selkeä kotoutumista edistävän lain soveltamisopas ilman huoltajaa tulleiden kanssa työskentelyssä olisi tarpeellinen, minkä lisäksi kotoutumista edistävissä laissa tulisi paremmin huomioida sosiaalihuollon tarjoama tuki (Hirschovits-Gerz & Weckroth 2022, 131). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2022, 153) teettämän raportin mukaan kotoutumislain mukaisten tukipalveluiden merkitys nuorten elämässä on nuorten itsensä mukaan heille tärkeää (Lempinen 2022, 153), minkä myös tämän tutkielman tulokset osoittivat. Tutkielmani tulosten mukaan ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuollon sosiaalityön avulla on mahdollista auttaa nuoria itsenäistymiseen kuuluvissa asioissa niin konkreettiseen asioiden hoitamiseen liittyvällä tasolla kuin psyykkisellä tasolla, mikä puoltaa palvelun tasa-arvoisen saavutettavuuden tärkeyttä.

Haastattelutulosten perusteella ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuollon sosiaalityö poikkeaa jonkin verran perinteisestä aikuissosiaalityöstä, minkä vuoksi koin erityisen antoisaksi perehtyä sosiaalityön sisältöihin ja niihin liittyviin kokemuksiin sekä nuorten itsensä että sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuollon sosiaalityön voidaan todeta poikkeavan tavallisesta aikuissosiaalityöstä asiakkaiden tilanteiden ja asiakassuhteen intensiteetin osalta. Tutkielmassani todettiin jälkihuollon asiakkailla olevan yleensä asumiseen, päivätoimintaan ja talouteen liittyen asiat melko hyvin, kun taas aikuissosiaalityössä näissä perinteisesti esiintyy enemmän haasteita. Ilman huoltajaa tulleiden verkostoista puuttuu kuitenkin yleensä täysin aikuisen tuki, mikä on yksi keskeisistä ilman huoltajaa tulleiden haasteista. Jälkihuollosta saatava tuki on melko intensiivistä, erityisesti asiakassuhteen alussa, koska nuoret tarvitsevat tällöin apua moneen itsenäistymiseen ja arjen käytäntöihin liittyvään asiaan, joissa tavallisesti nuoren vanhemmat voisivat olla tukena. Etenkin jälkihuollon alkuvaiheilla vasta kehittymässä oleva kielitaito laittaa nuoret tukeutumaan jälkihuollon osaamiseen elämäntilanteidensa hallinnassa.

Tutkielman tuloksista selviää, että eniten yhtä mieltä sosiaalityöntekijät ja nuoret olivat sosiaalityöllisen neuvonnan ja ohjauksen onnistumisesta ja tarpeellisuudesta. Sekä sosiaalityöntekijät että jälkihuollon asiakkaat pitivät arjen ja elämän sujumisen edellytyksenä oleskelulupa-, talous- ja

asumisasioista huolehtimista. Kaikki haastattelemiini jälkihuollon asiakkaat kehuivat sosiaalityöntekijöiden osanseen auttaa hyvin virallisten asioiden hoitamisessa ja pitivät sosiaalityöntekijöitä hyvinä ammattilaisina tässä. Myös sosiaalityöntekijät itse kuvasivat onnistuneensa työssään hyvin neuvomisessa, ohjaamisessa ja asioiden selvittämisessä.

Tutkielman keskeisimmät eroavaisuudet löytyivät jälkihuoltonuorten psyykkisen tuen saamisen kokemuksista. Kaksi nuorista koki saaneensa toivomallaan tavalla psyykkistä tukea ja sen olleen heille suuresti avuksi. Kaksi nuorista koki, etteivät ilmeisestä tarpeestaan huolimatta olleet saaneet riittävää psyykkistä tukea sosiaalityöntekijältä, eikä muultakaan taholta. Tutkielman tulokset osoittavat, että jälkihuollosta on mahdollista saada psyykkistä tukea ja pyritään tarjoamaan psyykkistä tukea, mutta yksilöllisiin tuen tarpeisiin voi olla monesta syystä vaikeaa vastata oikea-aikaisesti ja onnistuneesti.

Haastatteluista piirtyi vaikutelma, että ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleet täysi-ikäistyneet nuoret olivat kaikista kohtaamistaan vaikeuksista huolimatta motivoituneita pärjäämään elämässään. Tämän tutkielman perusteella ei pysty täysin sanomaan, mitkä asiat heitä tarkalleen ottaen motivoi pärjäämään esimerkiksi koulutuksessa ja työelämässä, eikä sitä, onko motivaatio ulkoisten vai sisäisten tekijöiden tuottamaa. Sisäisenä tekijänä voi olla esimerkiksi pyrkimys saada itselleen ja mahdollisille lapsilleen parempi tulevaisuus ja ulkoisena tekijänä esimerkiksi ulkomailla olevan perheen painostus rahallisen tuen antamiseen. Tutkielmani tuloksista voi päätellä oikea-aikaisen avun saamisen ja asiakkaan kykyihin luottamisen kasvattavan mahdollisuuksia positiiviselle motivoitumiselle. Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden jälkihuollon avulla ei välttämättä pystytä vastaamaan kaikkeen tuen tarpeeseen, jolloin tärkeäksi muodostuu myös asiakkaan muista palveluista saama tuki, mikä saattaa heijastua myös sosiaalityön tarpeeseen ja toteuttamiseen. Esimerkiksi tutkielmassa kuvatut ruuhkautuneet mielenterveyspalvelut saattavat muokata sosiaalityön tehtävien painotuksia enemmän psyykkiseen tukeen painottuvaksi.

Ilman huoltajaa alaikäisenä tulleet olivat haastatteluiden ajankohtaan mennessä olleet jo useamman vuoden näkemättä vanhempiaan ja muuta perhettään, muutoin kuin puhelimen ja Internetin välityksellä. Sekä jälkihuoltonuoret että sosiaalityöntekijät nostivat useampaan otteeseen puheessaan esille perheen ja erityisesti äidin kaipuun. Perheen puuttuessa institutionaalisen tuen tarve korostuu, jonka vuoksi sosiaalityöntekijät kuvasivat välillä vastaanottavansa jälkihuoltonuorilta tuntemuksia, joita tavallisesti näytettäisi ennemmin perhepiirissä kuin sosiaalipalvelussa.

Maahanmuuttajataustaisilla voi olla puutteellisesti tukea antavia vuorovaikutussuhteita, jolloin nämä tarpeet voivat kohdistua viranomaisiin (Kokkonen 2018, 115–119).

Tämän tutkielman innoittamana olisi tulevaisuudessa mielenkiintoista tutkia ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden elämäntilanteita jälkihuollon jälkeen. Krister Björklund on vuonna 2014 tehnyt kotimaisen tutkimuksen ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden myöhemmistä elämänvaiheista, mutta tämä tutkimus on tehty silloin kun jälkihuollon tuki päättyi viimeistään 21-vuotiaana. Tässä tutkielmassa saamieni tulosten pohjalta voisi olettaa, että tuen saamisen enimmäisajan pidentäminen ja yleisesti jälkihuollon käytäntöjen kehittyminen vaikuttaisi näiden nuorten aikuisten elämään jollakin sellaisella tavalla, jota voisi olla antoisaa tutkia ja toisaalta verrata esimerkiksi Björklundin tutkimuksen tuloksiin. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tutkia myös yleisesti jälkihuollon vaikuttavuutta erityisesti joidenkin vuosien päästä, kun lakimuutos kotoutumislain nojalla annettavan jälkihuollon yläikärajasta olisi ollut kauemmin voimassa.

Tutkielman teon alkaessa ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen tulleiden tilanteet ja heille järjestettävät palvelut olivat itselle melko vieraita, mutta tutkielmani kokonaiskuvan muodostamiseen pyrkivä luonne auttoi minua kasvamaan ja kehittymään tutkielmani mukana. Tämä asetelma antoi minulle mahdollisuuden tarkastella tutkimusaihetta ulkopuolisena ja ainakin osittain ennakkooletuksista vapaana. Toisaalta ilman huoltajaa tulleiden kanssa pitkään työskennellyt tutkija olisi ehkä kyennyt nostamaan esille tai huomaamaan joitakin asioita, jotka omasta tutkielmastani uupuivat. On kuitenkin vaikeaa itse eritellä, mitkä olisivat olleet tällaisia asioita.

Tutkielmani aihe on ollut monella tasolla yhteiskunnallisesti ajankohtainen maailmanlaajuisen pakkosiirtolaisuuden ollessa ennätyslukemissaan (UNHCR Mid-Year Trends 2021) ja ilman huoltajaa alaikäisenä matkaa tekevien joukon kasvaessa sodista, konflikteista ja epävakauksista johtuen (Carlson, Cacciatore & Klimek 2012, 259). Maailman pakolaistilanne onkin vaikuttanut myös suomalaisiin viranomaisiin enemmän kuin aiemmin (Kokkonen 2018, 99). Tutkielman aiheen ajankohtaisuus konkretisoitui tutkielman teon aikana entisestään Venäjän aloitettua laajamittaisen hyökkäyssodan Ukrainaan keväällä 2022. Historiaa ja nykyhetkeä tarkastellessa voi olettaa ilman huoltajaa alaikäisenä kotimaastaan lähteneitä olevan jatkossakin, jolloin palveluiden ylläpitäminen ja kehittäminen on tärkeää. Ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden alaikäisten määrä on vaihdellut vuosittain merkittävästi ja se on tuottanut haasteita palveluiden mitoituksessa (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018, 370). Maailmantilanteiden ennustamisen ollessa hankalaa myös palveluiden suunnittelu ja ylläpitämiseen varatut resurssit voivat olla vaikeasti määriteltävissä, mikä tuo haasteita

alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden jälkihuollon saavutettavuuteen. Tästä huolimatta näen tärkeänä, että kotoutumista edistävissä laissa tulisi määrittää tukitoimien järjestäminen kuntia velvoittavaksi, jotta ihmisillä olisi tasa-arvoisemmat mahdollisuudet palvelun saamiselle asuinkunnastaan riippumatta, kuten myös Hirschovits-Gerz ja Weckroth (2022, 131) ovat todenneet.

6 LÄHTEET

- Andersson, Elin & Skar, Ane-Marthe & Jensen Tine (2021) Unaccompanied refugee minors and resettlement: Turning points towards integration. *European Journal of Social Psychology* 2021(51), 572–584.
- Anis, Merja (2013) Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo & Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. Väestöliitto, 147–161.
- Anis, Merja (2017) Maahanmuuttajat ja sosiaalityö. Teoksessa Aulikki Kananoja & Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma.
- Anis, Merja & Esberg, Riti (2018) Turvaa ja suojelua palveluista ja vertaisista? Lapset pakolaisina ilman vanhempiaan. Teoksessa Johanna Hiitola, Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino, 189–213.
- Backman, Jussi (2018) Äärellisyyden kohtaaminen: kokemuksen filosofista käsitehistoriaa. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö*. Rovaniemi: Lapland university press, 25–40.
- Berschewsky, Tuulia (2017) Jälkihuolto kotoutumisen tukena ja nuoren apuna. Yksin, ilman huoltajaa, alaikäisenä maahan tulleiden nuorten jälkihuollon mahdollisuudet. *Siirtolaisuus-Migration*, 43(1), 37–40.
- Björklund, Krister (2014) “Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa” Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. *Siirtolaisinstituutti*.
- Carlson; Bonnie E. & Cacciatore, Joanne & Kilmek, Barbara (2012) A Risk and Resilience Perspective on Unaccompanied Refugee Minors. *Social Work* 57(3), 259–269.
- Castaneda, Anu E. & Lehtisalo, Riikka & Schubert, Carla & Pakaslahti, Antti & Halla, Tapio & Mölsä, Mulki & Suvisaari, Jaana (2012) Mielenterveys. Teoksessa Anu E. Castaneda, Shadia Rask, Päivikki Koponen, Mulki Mölsä & Seppo Koskinen (toim.) *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalilais- ja kurditaustaisista Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja* 61(2012), 145–164.
- Connolly, Helen (2015) Seeing the Relationship between the UNCRC and the Asylum System through the Eyes of Unaccompanied Asylum Seeking Children. *International Journal of Children's Rights* 23(2015), 52–77.
- De Arruda Camara, Anna-Maija & Heino, Eveliina & Juvonen, Tarja (2022) Yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten koti-ikävä ammattilaisten kuvaamana. *Janus Sosiaalipolitiikan ja Sosiaalityön Aikakauslehti*, 30(1) 44–64.
- Euroopan muuttoliikeverkosto (2009) Yksin tulleet - näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. *Maahanmuuttovirasto*.

Eurostat (2021) 13 600 unaccompanied minors seeking asylum in the EU in 2020. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210423-1> Viitattu 26.11.2021.

Granfelt, Riitta (1993) Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa Riita Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan keskusliitto.

Halla, Tapio (2007) Psykkisesti sairas maahanmuuttaja. *Duodecim* 123, 469–475.

Heger Boyle, Elizabeth & Trang Ha, Jasmine (2009) Young refugees. Teoksessa Andy Furlong (toim.) *Routledge Handbook of Youth and Young Adulthood*. London: Routledge international handbooks, 82–87.

Herz, Marcus & Lalander, Philip (2017) Being Alone or Becoming Lonely? The Complexity of Portraying 'Unaccompanied Children' as Being Alone in Sweden. *Journal of Youth Studies* 20(8), 1062–1076.

Hirschovits-Gerz, Tanja & Heino, Tarja & Laine, Terhi & Lempinen, Laura (2022) Nuoret, nuoruus ja palvelujärjestelmä. Teoksessa Tanja Hirschovits-Gerz & Niina Weckroth & Tarja Heino (toim.) *Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 2/2022, 22–28.*

Hirschovits-Gerz, Tanja (2022) Toimintaympäristö muutoksessa. Teoksessa Tanja Hirschovits-Gerz & Niina Weckroth & Tarja Heino (toim.) *Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 2/2022, 40–41.*

Hirschovits-Gerz, Tanja & Weckroth, Niina (2022) Kuntakysely, kotoutumisen tukitoimet. Teoksessa Tanja Hirschovits-Gerz & Niina Weckroth & Tarja Heino (toim.) *Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 2/2022, 117–143.*

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1991) *Teemahaastattelu*. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Hokkanen, Liisa (2013) Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 55–86.

Honkasalo, Veronika (2016) Osallisuus vaatii toteutuakseen turvaa, aitoa kuuntelemista, ystävyysverkostoja ja tietoa. Teoksessa Veronika Honkasalo & Karim Maiche & Henri Onodera & Marja Peltola & Leena Suurpää (toim.) *Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Verkkojulkaisu*, 120. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 9–13.

Jarlbj, Fraderikke & Derluyn, Ilse & Vitus, Katherine & Smith Jervelund, Signe (2021) Attempts to "forget": unaccompanied refugee adolescents' everyday experiences of psychosocial challenges and coping upon settlement. *International journal of migration, health and social care* 17(2), 181–195.

Juhila, Kirsi (2008) Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 82–108.

Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Juvonen, Tarja (2015) Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen – Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 165.

Karvonen, Sakari & Kestilä, Laura & Kauppinen, Timo M. (2018) Kokevatko nuoret saavansa tarvitsemiansa sosiaali- ja terveystalveluja? Tuloksia väestötutkimuksista. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.) (2018) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutki- musseura Verkkojulkaisuja 136, 27–52.

Kaukko, Mervi & Wernesjö, Ulrika (2017) Belongin and participation in liminality: Unaccompanied children in Finland and Sweden. *Childhood* 24(1), 7–20.

Kohli, Ravi (2006) The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum Seeking Children Say and Do Not Say. *British Journal of Social Work* 36(5), 707–721.

Kohli, Ravi (2007) Social Work with Unaccompanied Asylum-Seeking Children.

Kokkonen, Lotta (2018) Pakolaisten sosiaalinen tuki viranomaiskohtauimissa. Teoksessa Johanna Hiitola, Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtauimissa kehittyviä käytäntöjä. Tampere: Vastapaino, 98–123.

Korkiamäki, Riikka & Gilligan, Robbie (2020) Responding to misrecognition – A study with unaccompanied asylum-seeking minors. *Children and Youth Services Review* 119(2020).

Kotoutumisen osaamiskeskus (2021) Kotoutumislain mukaista jälkihuoltoon saa 25-vuotiaaksi asti. <https://kotoutuminen.fi/jalkihuolto-ja-kotoutumissuunnitelma> Viitattu 27.11.2021.

Kukkola, Jani (2018) Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapland university press, 41–63.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016a) Yksin tulleiden nuorten kohtaaminen ja sosiaalinen tuki arjessa. Teoksessa Veronika Honkasalo & Karim Maiche & Henri Onodera & Marja Peltola & Leena Suurpää (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Verkkojulkaisuja, 120. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 34–38.

Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016b) Myötätunnon politiikka ja tutkimusetiikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa. *Sosiologia* 4(2016), 396–415.

Kuusisto, Anna-Kaisa & Korjonen-Kuusipuro, Kristiina 2018. Yksin tulleet nuoret hallinnan kohteena: Suomalainen yhteiskunta näköalattomuuden vai toivon rakentajana? *Janus*26(4), 370–378.

Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–50.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 2011/746.

Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386.

Lastensuojelulaki 2007/417.

Lempinen, Laura (2022) Tukipalvelujen merkitys nuorten ja lähityöntekijöiden näkökulmasta. Teoksessa Tanja Hirschovits-Gerz & Niina Weckroth & Tarja Heino (toim.) Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 2/2022, 146–157.

Lepola, Outi (2019) Kriisituesta kuntosalikorttiin. Yksin tulleiden nuorten jälkihuolto kunnissa. Turku: Siirtolaisinstituutti, Raportteja.

Maahanmuuttovirasto (2020) Tietoa turvapaikkaprosessista. Ilman huoltajaa olevat lapset. <https://migri.fi/documents/5202425/11710428/Tietoa+turvapaikkaprosessista+ilman+huoltajaa+olevat+lapset/078ccd967e2480700d919b91db55576b/Tietoa+turvapaikkaprosessista+ilman+huoltajaa+olevat+lapset.pdf?t=1583915206000> Viitattu 26.3.2022.

Maahanmuuttovirasto (2022) Sanasto. https://migri.fi/sanasto#P_fi Viitattu 6.4.2022.

Martiskainen, Taina (2016). Jälkihuollon erityiskysymys: Yksin Suomessa – ilman huoltajaa tulleiden lasten jälkihuolto. Teoksessa Saana Pukkio & Tiia Hipp (toim.), Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkityöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 93–100.

Mikkonen, Anna G. (2011) Miten tukea Suomeen ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia ja -nuoria? Julkaisussa Salli Alanko & Irma Marttinen & Henna Mustonen (toim.) Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu, 78–93.

Mustonen, Henna & Alanko, Salli (2011) Lapsen etu -projektin puheenvuoro. Julkaisussa Salli Alanko & Irma Marttinen & Henna Mustonen (toim.) Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu, 10–41.

Mustonen, Henna (2011) Johdanto. Julkaisussa Salli Alanko & Irma Marttinen & Henna Mustonen (toim.) Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu, 7–9.

Myrskylä, Pekka (2012) Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA) Analyysi no. 19. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>. (Viitattu 8.9.2022).

Ní Raghallaigh, Muireann & Gilligan, Robbie (2010) Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. *Child and Family Social Work* 15, 226–237.

Ní Raghallaigh, Muireann & Thronton, Liam (2017) Vulnerable childhood, vulnerable adulthood: Direct provision as aftercare for aged-out separated children seeking asylum in Ireland. *Critical Social Policy* 37(3), 386–404.

Pakolaisneuvonta (2022) <https://www.pakolaisneuvonta.fi/asiantuntijajarjesto/tietoa-pakolais-ja-ulkomaalaisoikeudesta/lapsi-suojelua-hakemassa/> Viitattu 20.7.2022

Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (2011) Arvojen ja etiikan dilemma sosiaalityössä. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus: Jyväskylä, 7–10.

Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 190.

Perttula, Juha (2005) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 115–162.

Pohjola, Anneli (2003) Eettinen kestävyys. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, 127–130.

Rantamaa, Paula (2001) Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Anne Sankari ja Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia. Tampere: Vastapaino, 49–95.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 235–255.

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968.

Pohjola, Anneli (2010) Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 19–74.

Popescu, Marciana & Libal, Kathryn (2018) Social Work With Migrants and Refugees: Challenges, Best Practices, and Future Directions. *Advances in Social Work*, 18(3).

Pukkio, Saana (2016) Prosessit jälkihuoltotyön tukena. Teoksessa Saana Pukkio & Tiia Hipp (toim.), Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkityöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 70–92.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2011) Tieteenfilosofisista kysymyksistä laadullisen tutkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon opisto, 11–28.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Organisaatiokulttuurinäkökulma esimerkkinä laadullisen tutkimuksen yleistymisestä. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 61–74.

Rantakokko, Valtteri (2013) Koulutuspolun muodostaminen ja toimijuus Suomeen turvapaikanhakijoina yksin tulleiden nuorten kertomuksissa Oulussa 2012. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, kulttuuriantropologia.

Rastas, Anna (2005) Kulttuurit ja erot haastattelutilanteissa. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 78–102.

Raunio, Kyösti (2004) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Romano, Claude (2009) Event and World. New York: Fordham University Press.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula Liisa (2005) Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.

Sherraden, Margaret S. & Birkenmaier, Julie & Collins, J. Michael (2018) Financial Capability and Asset Building in Vulnerable Households : Theory and Practice. Oxford University Press.

Smith, Jonatan A., Flowers, Paul & Larkin, Michael (2009) Interpretative Phenomenological Analysis. Theory, Method and Research. London: Sage Publications.

Sosiaalihuoltolaki 2013/1301.

Sotkasiira, Tiina (2018). Tietävä, tulkitseva ja taisteleva asiantuntijuus turvapaikanhakijoiden sekä ammattilaisten ja vapaaehtoisten välissä kohtaamisissa. Janus Sosiaalipolitiikan ja Sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 26(4), 292–308.

Suikkanen, Sirkku (2010) Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin diakonisslaitoksen raportteja 1(2010).

Taskinen, Sirpa (2011) Mikä on yksin tulleiden lasten edun mukaista? Julkaisussa Salli Alanko & Irma Marttinen & Henna Mustonen (toim.) Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu, 42–57.

Tietosuojalaki 2018/1050.

Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (2018) Kokemuksen käsitteen ja käytön jäljillä. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapland university press, 7–24.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, Kati (2011) Riippuvuus pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus: Jyväskylä, 139–161.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2020). Tiedote. Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden jälkihuollon yläikärajaa nousee 25-vuoteen. https://tem.fi/-/kotolain_muutos_jalkihuolto Viitattu 18.8.2022.

Tökkäri, Virpi (2018) Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland university press, 64–84.

Ulkomaalaislaki 2004/301.

UNHCR Global Trends (2020) Forced Displacement in 2020. <https://www.unhcr.org/flagship-reports/globaltrends/> Viitattu 6.4.2022

UNHCR Mid-Year Trends (2021) <https://www.unhcr.org/mid-year-trends.html> Viitattu 6.4.2022.

UNHCR (1994) Refugee Children: Guidelines on Protection and Care. <https://www.unhcr.org/protection/children/3b84c6c67/refugee-children-guidelines-protection-care.html> Viitattu 7.9.2022.

Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista (2021) Valtioneuvoston julkaisuja 2021(62). Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-856-7>

Valtonen, Anu (2005) Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223–241.

Vervliet, Marianne & Vanobbergen, Bruno & Broekaert, Eric & Derluyn, Ilse (2015) The aspirations of Afgan unaccompanied refugee minors before departure and on arrival in the host country. *Childhood* 22(3), 330–245.

Vincent, John A. (1995) *Inequality and old age*. London: Routledge.

Wade, Jim (2017) Pathways Through Care and After: Unaccompanied minors in England. *Social Work & Society* 15(2). University of York, 1–15.

Wernesjö, Ulrika (2011) Unaccompanied asylum-seeking children: Whose perspective? *Childhood*, 19(4). Sage, 495–507.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991/60.

7 LIITTEET

LIITE 1

Haastattelupyyntö sosiaalityöntekijöille

Hei,

Opiskelen sosiaalityötä Tampereen yliopistossa ja etsin haastateltavia pro gradu -tutkielmaani. Tutkielmani käsittelee ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden jälkihuollon sosiaalityötä. Tutkielmalla on kaksi tavoitetta: selvittää, miten jälkihuollon asiakkaat ovat kokeneet jälkihuollon sosiaalityön sisällöt ja miten sosiaalityöntekijät ovat kokeneet kyenneensä auttamaan jälkihuollon asiakkaita. Lait ja sopimukset muodostavat viitekehyksen jälkihuollon järjestämiselle Suomessa, mutta aiemman tutkimuksen mukaan tietoa kotoutumislain mukaisen jälkihuollon varsinaisista sisällöistä on niukasti.

Tutkielmassani tarkoituksena on haastatella kotoutumislain mukaisessa jälkihuollossa olevia alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleita henkilöitä ja heidän kanssaan työskenteleviä jälkihuollon sosiaalityöntekijöitä. Ideana on toteuttaa sosiaalityöntekijöiden haastattelu ryhmäkeskusteluna ja jälkihuollon asiakkaiden haastattelut yksilöhaastatteluina. Tavoitteenani on saada haastateltaviksi jälkihuollon asiakkaiksi sellaisia henkilöitä, jotka ovat olleet jälkihuollon piirissä jo joitakin vuosia, jotta tutkielmassa olisi mahdollista ilmentää eri vaiheiden vaikutusta sosiaalityön sisältöihin. Tutkielman haastattelukielenä on pääsääntöisesti suomi, mutta vastauksia ja kysymyksiä on mahdollista täydentää englanniksi. Ryhmäkeskusteluun varataan aikaa noin kaksi tuntia ja yksilöhaastatteluihin noin tunti. Haastattelupaikasta voidaan sopia erikseen. Myös esimerkiksi Teamsin välityksellä toteutettu haastattelu on mahdollinen. Haastattelut ovat luottamuksellisia ja osallistuminen vapaaehtoista. Äänitän haastattelut analysointia varten ja käytän kerättyä aineistoa vain tähän tutkimukseen. Haastateltavien henkilöllisyys pysyy anonyymina. Kerätty aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Tässä tutkimuksessa haastateltavilla sosiaalityöntekijöillä ei ole pääsyä aineistoon, eikä siten mahdollisuutta yhdistää haastatteluja tiettyihin henkilöihin. Pro gradu -tutkielmani on tarkoitus valmistua vuoden 2022 loppuun mennessä.

Voit olla suoraan yhteydessä minuun, mikäli haluat jakaa kokemuksiasi ja osallistua tutkimukseen. Vastaan mielelläni lisäkysymyksiin.

Ystävällisin terveisin

Anne Sipilä

LIITE 2

Selkokiehinen haastattelupyyntö jälkihuollon asiakkaille

Hei,

Olen Anne Sipilä ja opiskelen sosiaalityötä Tampereen yliopistossa. Teen pro gradu -tutkimustani ilman huoltajaa alaikäisenä maahan tulleiden jälkihuollon sosiaalityöstä. Etsin haastateltavia tutkimukseeni. Tutkimuksessa haastatellaan jälkihuollon asiakkaita ja sosiaalityöntekijöitä. Haastatteluissa keskustellaan siitä, millaisissa asioissa sosiaalityöntekijä on auttanut jälkihuollon asiakkaita. Tutkimuksen tarkoituksena on kertoa jälkihuollon sosiaalityön sisällöistä, koska se on vähän tutkittu sosiaalityön alue.

Jälkihuollon asiakkaiden haastattelut ovat yksilöhaastatteluita. Sosiaalityöntekijät haastatellaan ryhmässä. Toivon haastateltaviksi jälkihuollon asiakkaiksi henkilöitä, jotka voivat osallistua haastatteluun suomen kielellä (voimme täydentää keskustelua englannin kielellä) ja ovat olleet yli 1 vuoden jälkihuollon asiakkaana.

Haastattelu on vapaaehtoinen ja luottamuksellinen. Haastateltavien henkilöllisyys pysyy salassa, eikä annetuista vastauksista ole mahdollista tunnistaa yksittäisiä henkilöitä. Tutkimukseen osallistumisen voi perua koska tahansa ilmoittamalla siitä suoraan minulle. Haastattelu kestää noin 1 tunnin. Haastattelupaikka sovitaan erikseen. Myös etähaastattelu käy.

Haastattelu äänitetään. Kerättyä aineistoa käytetään ainoastaan tähän tutkimukseen. Kerätty tutkimusaineisto hävitetään, kun tutkimus on valmis. Tutkielma on valmis vuoden 2022 lopussa.

Ole yhteydessä minuun, jos haluat osallistua tutkimukseeni. Vastaa mielelläni kysymyksiin.

Ystävällisin terveisin

Anne Sipilä

LIITE 3

Suostumuslomake

Alaikäisenä ilman huoltajaa maahan tulleiden jälkihuollon sosiaalityö

Minua on pyydetty osallistumaan tieteelliseen tutkimukseen, ja olen saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta sekä mahdollisuuden esittää siitä tutkijalle kysymyksiä. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan, jonka jälkeen nauhoite tuhoetaan.

Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja että minulla on oikeus koska tahansa kieltäytyä siitä sekä peruuttaa suostumus ja keskeyttää tutkimus syytä ilmoittamatta. Ymmärrän myös, että tiedot käsitellään luottamuksellisina.

Annan suostumukseni tutkimukseen.

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus

Nimenselvennys

Puhelinnumero

---

sähköpostiosoite

LIITE 4

HAASTATTELURUNGOT

Haastattelun rakenne	Sosiaalityöntekijöille
Aloitus	<ul style="list-style-type: none"> • Esittäytyminen • Tutkimuksen tarkoitus • Luottamuksellisuus ja vapaaehtoisuus • Tutkimusaineiston käsittely ja tulosten julkaiseminen • Suostumuslomake
Taustatiedot	<ul style="list-style-type: none"> • Aikaisempi kokemus sosiaalityöstä ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden kanssa
Asiakkaiden sosiaalityöntekijältä saama tuki	<ul style="list-style-type: none"> • Ohjautuminen jälkihuollon piiriin • Asiat, joista työskentely sosiaalityöntekijän kanssa aloitetaan • Työskentely alkuvaiheen jälkeen • Loppuvaiheen työskentely ja jälkihuollon tuen päättäminen • Muistilistana: <ul style="list-style-type: none"> - Taloudenhallinta - Maahanmuuttovirastoon liittyvät asiat - Perheenyhdistäminen - Opiskelu, työ - Psyykkinen tuki - Asiakassuunnitelma, tapaamismenetelmät
Yhteistyö muiden tahojen kanssa	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteistyötahot • Yhteistyön määrä
Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia tuen tarpeista ja resursseista	<ul style="list-style-type: none"> • Sosiaalityön riittävyys • Sosiaalityön riittämättömyys • Ammattitaito
Lopetus	<ul style="list-style-type: none"> • Muut aiheen kannalta relevantit kommentit • Haastattelun pääkohtien läpikäyminen

Haastattelun rakenne	Jälkihuollon asiakkaille
Aloitus	<ul style="list-style-type: none"> • Esittäytyminen • Tutkimuksen tarkoitus • Luottamuksellisuus ja vapaaehtoisuus • Tutkimusaineiston käsittely ja tulosten julkaiseminen • Suostumuslomake
Taustatiedot	<ul style="list-style-type: none"> • Ikä • Jälkihuollon asiakkuuden pituus • Suomessa olo • Sosiaalityöntekijän nimi
Jälkihuollon asiakkaiden saama tuki	<ul style="list-style-type: none"> • Ohjautuminen jälkihuollon piiriin • Asiat, joista työskentely sosiaalityöntekijän kanssa aloitettiin • Työskentely alkuvaiheen jälkeen • Loppuvaiheen työskentely • Muistilistana: <ul style="list-style-type: none"> - Taloudenhallinta - Asuminen - Maahanmuuttovirastoon liittyvät asiat - Perheenyhdistäminen - Opiskelu, työ - Psykkinen tuki - Asiakassuunnitelma, tapaamisvälit - Kielitaito - Yhteistyötahot • Miltä avun vastaanottaminen on tuntunut • Miltä avun pyytäminen on tuntunut • Sosiaalityöntekijän tuen riittävyys
Lopetus	<ul style="list-style-type: none"> • Haastattelun pääkohtien läpikäyminen • Leffalipun antaminen